

Jānis Riekstiņš

**„Kulaku kā šķiras likvidācija” –
Latvijas turīgās zemniecības sagraušana**

Rīga, 2020

S a t u r s

Priekšvārds

I nodaļa

J. Staļina „kulaku kā šķiras likvidācijas politika” un tās īstenošana pagājušā gadsimta 20.-30. gados PSRS

II nodaļa

Padomju režīma agrārreforma 1940. un 1945. gadā – līdzeklis Latvijas turīgās zemniecības zemes platības samazināšanai

III nodaļa

„Kulaku” saimniecību pazīmju noteikšana 1947. gada augustā un šo saimniecību sarakstu sastādīšana 1947.-1948. gadā

IV nodaļa

„Kulaku”saimniecību graušana ar milzīgām lauksaimniecības produktu sagādes normām

V nodaļa

„Kulaku”saimniecību graušana ar lieliem, praktiski nesamaksājamiem nodokļiem

VI nodaļa

„Kulaku” vajāšana lauksaimniecības kolektivizācijas laikā

VII nodaļa

„Kulaku” deportācija 1949. gada martā. Ģimeņu izsūtīšana uz Sibīriju. Palikušās mantas konfiskācija un izsaimniekošana

VIII nodaļa

Pēc 1949. gada marta deportācijas palikušo „kulaku” meklēšana, jaunu sarakstu sastādīšana un viņu saimniecību sagraušana

Priekšvārds

Padomju totalitārā, staļiniskā režīma īstenotā turīgās zemniecības sagraušana un iznīcināšana – „kulaku kā šķiras likvidācija” – ir viena no visdramatiskākajām, traģiskākajām un noziedzīgākajām lappusēm padomju sabiedrības vēsturē, daudzu bijušās PSRS tautu likteņos. Arī vēl šodien tā ir nepietiekami izpētīta tēma.

Marksisma pamatlicēji uzskatīja, ka sociālismā no kapitālisma esot jāpaliek tādiem sociāliem institūtiem kā valsts, armija, ģimene utt., bet „buržuāziskās sabiedrības pēdējai šķirai – individuālajai zemniecībai” esot jāizzūd, tāpat kā esot jāizzūd preču un naudas attiecībām.

Krievijas boļševiku vadonis V. Ļeņins (Uljanovs) visus zemniekus iedalīja trijās sociālās grupās: trūcīgajos zemniekos, vidējos zemniekos un „kulakos”. Kopš 1917. gada boļševiku apvērsuma, t.s. „kulakiem”, tika pieteikts visīstākais karš. „Sociālistiski” pārveidotajā lauksaimniecībā viņiem vieta vairs nebija paredzēta.

Lai apkarotu un izpostītu „kulaku” saimniecības un sekmētu labības un citu lauksaimniecības produktu atņemšanu „kulakiem”, 1918. gada vasarā tika izveidotas trūcīgo zemnieku komitejas. Tās cieši sadarbojās ar „pārtikas nodaļām”, kuras no pilsētām tika sūtītas uz laukiem, lai „kulakiem” ar varu atņemtu labību Sarkanās armijas un pilsētu strādnieku vajadzībām.

Varmācība pret turīgo zemniecību daudzos Krievijas apgabalos izsauca plašus nemierus, kuri pret boļševiku režīmu 1920. un 1921. gadā atsevišķās vietās pārauga visīstākajā zemnieku karā. Sakarā ar to daudzi tūkstoši nemiernieku tika nošauti vai ieslodzīti koncentrācijas nometnēs.

Dažus gadus pēc postošā Pilsoņu kara, kad jaunās ekonomiskās politikas apstākļos Krievijas zemniecība bija nedaudz atguvusies no kara postījumu sekām, atkal aizsākās runas par „kulaku” briesmām. Tas bija saistīts ar to, ka turīgā zemniecība nevēlējās pārdot lauksaimniecības produktus par valsts noteiktajām zemajām iepirkuma cenām.

Tieši šajā laikā J. Staļins, kurš cīņās ar saviem idejiskajiem pretiniekiem bija kļuvis par vispārārtzītu PSRS līderi un diktatoru, kura norādījumi un tēzes kļuva par neapstrīdāmu likumu, noformulēja savu bēdīgi pazīstamo tēzi, kas kļuva par pamatu visām turpmākajām ļaunprātīgajām masveida represijām.

Runā VK(b)P [Vissavienības komunistiskās (boļševiku) partijas] Centrālās komitejas 1928. gada jūlija plēnumā viņš paziņoja:

„Vai nav skaidrs, ka visa mūsu virzīšanās uz priekšu, katrs mūsu kaut cik nopietnais pasākums sociālistiskās celtniecības laukā ir šķiru cīņas izpausme un tās rezultāts mūsu zemē? Bet no visa tā izriet, ka līdz ar mūsu virzīšanos uz priekšu kapitālistisko elementu pretestība palielināsies, šķiru cīņa saasināsies.”¹

„Kulaku kā šķiras likvidācijas” lozungu J. Staļins pasludināja 1929. gadā. To viņš cieši saistīja ar forsētu lauksaimniecības vienlaidu kolektivizāciju. Viņš uzskatīja, ka „esot radīta pietiekama materiālā bāze, lai dotu triecienu kulakiem, salauztu viņu pretestību, likvidētu viņus kā šķiru un viņu ražošanas vietā liktu ražošanu kolhozos un padomju saimniecībās.”²

Turīgo zemnieku saimniecību iznīcināšana ieguva neiedomājami plašus apjomus un nepieredzēti nežēlīgas izpausmes. „Visnaidīgākie kulaki” tika nošauti vai ieslodzīti Gulaga nometnēs, bet pārējie izsūtīti specnometinājumā uz Sibīrijas un citu apgabalu attāliem rajoniem, kur daudzi no bada, slimībām un smagā darba aizgāja bojā. Briesmīgajā badā, kas piespiedu kolektivizācijas dēļ aptvēra daudzus PSRS apgabalus, bojā aizgāja vairāki miljoni cilvēku.

Pēc Latvijas okupācijas 1940. gada jūnijā tikpat traģisks liktenis bija iecerēts arī daudziem tūkstošiem Latvijas turīgo zemnieku. Pirmais trieciens viņiem tika dots 1940./1941. gada zemes reformā un 1941. gada 14. jūnija deportācijas akcijā. Arī pēckara zemes reformā daudzas turīgāko zemnieku saimniecības tika pilnīgi vai daļēji izpostītas. Turīgāko zemnieku saimniecības nīdēja ar milzīgām, grūti izpildāmām lauksaimniecības produktu normām un praktiski nenomaksājamiem nodokļiem. Lai no turīgāko zemnieku saimniecībām piedzītu vēl lielākus nodokļus, paklausot PSRS centrālo iestāžu prasībām, 1947. gada augustā Latvijā tika noteiktas īpašas „kulaku” saimniecību pazīmes, kurām daudzu tūkstošu turīgāko zemnieku likteņos bija ārkārtīgi traģiskas sekas.

Tā laika LK(b)P CK locekļi, apriņķu komiteju sekretāri, Ministru padomes, tiesu prokuratūras, sagādes un finanšu darbinieki, „sociālistiskās celtniecības” aktīvie darbinieki PSRS, pamatīgi apguvuši J. Staļina bausli par „kulaku” kā „padomju varas nīkņāko ienaidnieku”, visas dažādās Latvijas pēckara grūtības izskaidroja galvenokārt ar „kulaku pretaģitāciju” un „sabotāžu”. Tolaik vispārpieņemtā J. Staļina tēze par „šķiru cīņas saasināšanos” deva unikālu iespēju novelt uz „kulakiem” ne tikai katru pašu pieļauto kļūdu vai neizdarību, bet arī ieskaitīt „kulakos” jebkuru centīgi strādājošu zemnieku. It īpaši tas izpaudās laikā, kad Latvijā tika izvērsta lauksaimniecības kolektivizācija. Uzskatot „kulakus” par kolhozu kustības visniknākajiem pretiniekiem, 1949. gada martā uz Sibīriju mūža

¹ Staļins J. Raksti, 11. sēj. 163. lpp.

² Staļins J. Raksti, 12. sēj. 157., 158. lpp.

nometinājumā tika aizdzīts vairāk nekā deviņi tūkstoši „kulaku” ģimeņu, viņu palikušais īpašums konfiscēts un izsaimniekots. Latvijā palikušās un no jauna atrastās „kulaku” saimniecības līdz pat 1953. gada rudenim tika apliktas ar aizvien lielākiem nodokļiem un nodevām. Tāpat kā iepriekšējos gados nodokļu parādniekiem tika aprakstīta manta, bet viņi paši nodoti tiesai.

Visa „kulaku kā šķiras likvidācijas” perioda laikā PSRS no 1930. līdz 1952. gadam tika likvidēts 867 407 zemnieku saimniecības (neskaitot pašlikvidējušās) un uz attāliem PSRS reģioniem specnometinājumā izsūtītas 658 868 ģimenes, kurās bija 2 721 991 cilvēks.

22 gadu laikā tika likvidētas ~ 1 miljons 100 tūkstoši zemnieku saimniecību (kopā ar pašlikvidētajām). „Kulaku” likvidēšanas gaitā fiziski, materiāli vai morāli cieta 6,5-7 miljoni cilvēku. Apmēram miljons (14,3 %) no tiem gāja bojā „trijnieku” piespriestajās nošaušanās, no epidēmijām izsūtījuma un specnometinājuma vietās.³

1947.-1948. gadā par „kulakiem” pataisīto un 1949. gadā uz Sibīriju deportēto Latvijas turīgāko zemnieku diskriminācija būtībā turpinājās līdz pat pagājušā gadsimta 80. gadu beigām, kad beidzot, lai novērstu pieļautās nelikumības, tika pieņemti vairāki nozīmīgi lēmumi. Viens no tiem bija LPSR Ministru padomes 1988. gada 8. novembra lēmums „Par pilsoņu nepamatotu administratīvo izsūtīšanu no Latvijas PSR 1949. gadā”. Atbilstoši tam tika atcelts LPSR Ministru padomes 1949. gada 17. marta lēmums „Par kulaku ģimeņu izsūtīšanu no Latvijas PSR” un „1949. gada 24. marta lēmums par izsūtīto mantas konfiskācijas kārtību, kā arī atzīts, ka visu pilsoņu izsūtīšana, kas notikusi saskaņā ar šiem lēmumiem, uzskatāma par nepamatotu un šie pilsoņi – par rehabilitētiem.”⁴ Nozīmīgi bija arī citi pieņemtie dokumenti: LPSR Ministru padomes 1988. gada 5. decembra lēmums „Par to pilsoņu tiesībām, kuru administratīvā izsūtīšana no Latvijas atzīta par nepamatotu”⁵, Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija 1989. gada 8. jūnija dekrēts „Par četrdesmitajos un piecdesmitajos gados no Latvijas PSR teritorijas izsūtīto pilsoņu rehabilitāciju”⁶ un Latvijas Republikas 1990. gada 3. augusta likums „Par nelikumīgi represēto pilsoņu rehabilitāciju”⁷.

³ Viktors Šaškovs. Turīgās zemniecības likvidācijas pēdējais posms Padomju Savienībā (1945-1952) // Latvijas Okupācijas muzeja Gadagrāmata. 2000. Komunistu un nacistu jūgā. – Rīga, 2001. 200. lpp.

⁴ LVA, 270. f., 7. apr., 1383. l., 127., 128. lp.

⁵ LVA, 270. f., 7. apr., 1327. l., 156., 157. lp.

⁶ LVA, 290. f., 10. apr., 2830. l., 118., 119. lp.

⁷ Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs. – 1990.. – Nr. 34. – 1742., 1743. lpp.

I nodaļa

J. Staļina „kulaku kā šķiras likvidācijas politika” un tās īstenošana pagājušā gadsimta 20.-30. gados PSRS

1919. gada 12. martā Petrogradas padomes sēdē, runājot par boļševiku varas attieksmi pret „kulakiem”, boļševiku vadonis V. Ļeņins norādīja:

„Mēs esam par vardarbību pret kapitālistiem, pret muižniekiem un ne tikai par vardarbību, bet par pilnīgu visa tā ekspropriāciju, ko viņi uzkrājuši, mēs esam par vardarbību pret kulaku, bet ne par viņa pilnīgu ekspropriāciju, jo viņš saimnieko uz zemes un daļu viņš ir sakrājis ar savu darbu. Lūk, šī atšķirība ir stingri jāiegaumē. Attiecībā uz muižnieku un kapitālistu – pilnīga ekspropriācija, turpretī kulakam visu īpašumu atņemt nevar, tāda lēmuma nav bijis, vidējo zemnieku mēs gribam pārliecināt, iesaistīt ar piemēru, ar pierunāšanu. Lūk, mūsu programma.”⁸

Vēl noteiktākus norādījumus par šo jautājumu boļševiku vadonis deva KK(b)P [Krievijas Komunistiskās (boļševiku) partijas] VIII kongresā „Referātā par darbu uz laukiem”:

„Attiecībā uz muižniekiem un kapitālistiem mūsu uzdevums ir pilnīga ekspropriācija. Bet attiecībā uz vidējo zemnieku nekādu vardarbību mēs nepieļausim. Pat attiecībā uz bagāto zemniecību mēs nesākām ar tādu pašu noteiktību kā attiecībā uz buržuāziju: absolūta bagātās zemniecības un kulaku ekspropriācija. Mūsu programmā šī atšķirība ir ievērota. Mēs sakām: bagātās zemniecības pretestības apspiešana, tās kontrrevolucionāro tieksmju apspiešana. Tā nav pilnīga ekspropriācija.”⁹

Bet jau dažus gadus pēc postošā Krievijas pilsoņu kara, kad zemniecība bija nedaudz atguvusies no kara postījumiem, atkal aizsākās runas par „kulaku briesmām”, par viņu pilnīgu sagraušanu.

Pēc V. Ļeņina nāves VK(b)P Centrālās komitejas sekretārs J. Staļins valdošā režīma attieksmi pret „kulakiem” formulēja vēl visai mēreni un piesardzīgi.

VK(b)P XIV kongresā (1925. gadā), runājot par „divām briesmām un novirzieniem zemniecības jomā”, viņš norādīja:

„Pirmais novirziens ir kulaku un lauku kapitālistisko elementu lomas pārmērīga samazināšana, kulaku briesmu notušēšana. [..]

⁸ Ļeņins V.I. Raksti, 29. sēj., 18. lpp.

⁹ Ļeņins V.I. Raksti, 29. sēj., 175. lpp.

Otrais novirziens izpaužas kā kulaku un lauku kapitālistisko elementu nozīmes pārspīlējums. Šī novirziena reālās sekas ir šķiru cīņas uzkurināšana uz laukiem, atgriešanās pie trūcīgo zemnieku komiteju politikas – pie kulaku ekspropriācijas, tātad pilsoņu kara sludināšanas mūsu zemē un tādējādi visa mūsu celtniecības plāna izjaukšanas.”

Un J. Staļins secināja:

„(..) Cīnoties ar abiem novirzieniem, partijai tomēr jākoncentrē uguns cīņai pret otro novirzienu.”¹⁰

Vēl nepārprotamāk J. Staļins izteicās VK(b)P XV kongresā 1927. gadā:

„(..) mums ir zināms kulaku pieaugums uz laukiem. Tas ir mīnus mūsu saimniecības bilancē. Vai viss tiek darīts, lai ierobežotu un ekonomiski izolētu kulaku? Es domāju, ka viss ne. Nav taisnība tiem biedriem, kas domā, ka var un vajag tikt galā ar kulaku, lietojot administratīvos pasākumus caur Valsts politisko pārvaldi, nopiest zīmogu un darīts. Šis līdzeklis ir viegls, bet nav pietiekami iedarbīgs. Kulaku vajag pieveikt ar ekonomiskas dabas pasākumiem un uz padomju likumības pamata. Bet padomju likumība nav tukša frāze. Tas, protams, nenoliedz zināmu administratīvu pasākumu lietošanu pret kulaku. Bet administratīvie pasākumi nedrīkst aizstāt ekonomiskas dabas pasākumus.”¹¹

Diemžēl patiesībā viss notika pavisam citādi un PSRS zemniecība drīz vien piedzīvoja tādas šausmas un ciešanas, kādas pasaulē reti kur pieredzētas.

Šajā laikā daudzas turīgo zemnieku saimniecības atteicās piegādāt valstij lauksaimniecības produktus, jo samaksa par tiem bija ārkārtīgi zema. Lai iepazītos ar stāvokli uz vietas, J. Staļins 1928. gada janvārī devās inspekcijas braucienā uz Sibīriju – pietiekami turīgu valsts rajonu. Iepazinies ar bēdīgo labības sagādes stāvokli, J. Staļins pavēlēja pastiprināt represijas pret labības sagādes „sabotieriem” un izteica neslēptus draudus vietējiem partijas un valsts darbiniekiem. J. Staļina tuvākais domubiedrs, VK(b)P CK sekretārs V. Molotovs, vēlāk par šo J. Staļina braucienu uz Sibīriju norādīja:

„(..) Viņam svarīgi bija labības rajoni ... Bet galvenie bija Novosibirska, Altajs. Viņš devās uz turieni ... Un panāca lēmuma pieņemšanu, sakarā ar kuru, ja kulaki nenodod labību tādos apmēros, kādi viņiem ir noteikti, tiek pieņemtas represīvas metodes ... Viņš diezgan stipri uzspieda.”¹²

Pēc J. Staļina aizbraukšanas, Sibīrijā nekavējoties tika uzsākta turīgo zemnieku – „kulaku” saimniecību intensīva izputināšana. Tikai 1928. gada trijos mēnešos (janvāris-marts)

¹⁰ Staļins J. Raksti, 2. sēj., 303. lpp.

¹¹ Staļins J. Raksti, 10. sēj., 284. lpp.

¹² Чувев Ф. Сто сорок бесед с Молотовым. – Москва, 1991. с. 377.

pie tiesas atbildības tika saukti vairāk nekā 1000 cilvēki. Līdz tā paša gada maijam tika aprakstītas („atkulakotas”) apmēram 8000 zemnieku saimniecības.¹³

Uz varas iestāžu represijām Sibīrijas zemnieki atbildēja ar kolektīvu atteikšanos no labības piegādes, „sieviešu dumpjiem”, konfiscēto graudu izņemšanu no klētīm un pat ar bruņotu pretestību. Dumpju un sacelšanās viļņi pārņēma arī Ziemeļkaukāzu, Vidusvolgu un daudzus citus apgabalus.

Šajā laikā pēc ilgākām diskusijām tika noformulētas arī īpašas „kulaku” saimniecību pazīmes. PSRS Tautas komisāru padomes (TKP) 1929. gada 21. maija lēmums noteica, ka par „kulakiem” jāuzskata tās zemnieku saimniecības, kurām ir kaut viena no šādām pazīmēm:

- sistemātiski izmanto algotu darba spēku lauksaimniecības darbos vai amatniecības uzņēmumos,
- saimniecībā ir dzirnavas, pienotava vai kāds cits uzņēmums ar mehānisku dzinēju,
- pastāvīgi vai uz laiku iznomā lauksaimniecības mašīnas ar mehānisku dzinēju vai dažādas ierīces,
- nodarbojas ar tirdzniecību vai augļošanu.

Novadu un apgabalu izpildu komitejas saņēma tiesības atbilstoši vietējiem apstākļiem noteikt savu „kulaku” saimniecību pazīmes. Daudzās vietās par „kulakiem” atzina pat zemnieku saimniecības ar divām govīm vai diviem darba lopiem. Bieži „kulakos” ieskaitīja tās saimniecības, kuras intensificēja ražošanu, ieviesa jaunu, progresīvu tehnoloģiju, augstražīgu kultūru šķirnes, centās savienot lauksaimniecības darbus ar palīgražošanu.

Runājot VK(b)P CK un Centrālās kontroles komisijas 1929. gada aprīļa plēnumā „Par labējo novirzienu VK(b) partijā”, J. Staļins par labības pārpalikumu atņemšanu turīgajām zemnieku saimniecībām izteicās šādi:

„Tiesa, šī metode reizēm savienojas ar ārkārtēju līdzekļu lietošanu pret kulakiem, kas rada Buharina (N. Buharins – laikraksta „Pravda” atbildīgais redaktors – aut.) un Rikova (A. Rikovs – VK(b)P CK Politbiroja loceklis, PSRS Tautas komisāru padomes priekšsēdētājs – aut.) vaimanas. Bet kas tur slikts? Kāpēc nedrīkst reizēm zināmos apstākļos lietot ārkārtējus līdzekļus pret mūsu šķiras ienaidniekiem, pret kulakiem? Kāpēc drīkst arestēt simtiem spekulantu pilsētās un tos izsūtīt uz Turuhanas novadu, bet no kulakiem, kas spekulē ar labību un cenšas padomju varu sagrābt aiz rīkles un nospiegt parādu jūgā trūcīgo zemniecību, nevar paņemt labības pārpalikumu sabiedriskā piespiedu kārtībā par cenām, par kurām nodod labību mūsu sagādes organizācijām trūcīgie un vidējie zemnieki? Kāds tam pamats? Vai mūsu

¹³ Источник. 2001. № 1. с. 64.

partija kaut kad ir izteikusies principā pret ārkārtēju līdzekļu lietošanu pret spekulantiem un kulakiem? (..) Bet kas tad ir ārkārtējo līdzekļu daļēja lietošana pret kulakiem? Tā pat nav piliens jūrā salīdzinot ar trūcīgo zemnieku komiteju politiku. (..) Šķira paliek šķira. No šīs patiesības neaiziesi. Urālu un Sibīrijas metode tieši ar to ir laba, ka tā atviegļina iespēju sacelt trūcīgās un vidējās zemniecības slāņus pret kulakiem, atviegļina iespēju salauzt kulaku pretestību un piespiež viņus nodot labības pārpalikumus padomju varas orgāniem.”¹⁴

Grūtības labības sagādē soda politiku pret turīgajiem zemniekiem vēl vairāk pastiprināja. Lūzuma moments bija 1929. gada septembris – oktobris. 1929. gada 3. oktobrī VK(b)P CK Politbirojs pieņēma direktīvu Apvienotās valsts politiskās pārvaldes [AVPP] vadībai, kā arī KPFSR un UPSR Tieslietu tautas komisariātiem, kurā norādīja, ka pret kulakiem, kuri organizē teroristiskus uzbrukumus padomju darbiniekiem un citus kontrrevolucionārus pasākumus, ir jāpieņem visstingrākās represijas, līdz pat nāvessodam.¹⁵ Daudzās vietās tas tika arī izdarīts.

Šajā laikā J. Staļins jau bija izlēmis, ka no „kulaku ierobežošanas un izstumšanas politikas” ir jāpāriet uz „kulaku kā šķiras likvidācijas politiku”. To viņš saistīja ar kolektivizācijas paātrināšanu.

Vēlāk V. Molotovs atzina:

„Bez varas izmantošanas nebija iespējams piespiest zemniekus atteikties no savām ģimenes saimniecībām.”¹⁶

„Kulaku kā šķiras likvidācijas politiku” J. Staļins izklāstīja agrāriešu – marksistu konferencē 1929. gada 27. decembrī. Viņš teica:

„Pēdējā gadā mūsu darba raksturīgā pazīme ir tā, ka mēs kā partija, kā padomju vara:

- a) visā frontē esam izvēršuši uzbrukumu pret lauku kapitālistiskajiem elementiem,
- b) šis uzbrukums ir devis un joprojām dod, kā zināms, ļoti pozitīvus rezultātus.

Ko tas nozīmē? Tas nozīmē, ka no kulaku ekspluatatorisko tendenču ierobežošanas politikas mēs esam pārgājuši uz kulaku kā šķiras likvidācijas politiku. Tas nozīmē, ka mēs esam veikuši un joprojām veicam vienu no izšķirošiem pagriezieniem visā mūsu politikā.

Līdz pēdējam laikam partija stāvēja uz kulaku ekspluatatorisko tendenču ierobežošanas pozīcijas. Ir zināms, ka šo politiku deklarēja jau partijas VIII kongresā. Šo pašu politiku no jauna pasludināja, veidojot jauno ekonomisko politiku partijas XI kongresā.

¹⁴ Staļins J. Raksti, 12. sēj., 86., 87. lpp.

¹⁵ Лубянка. Сталин и ВЧК – ГПУ – ОГПУ – НКВД. Январь 1922 – декабрь 1936. – Москва. 2003. с. 801.

¹⁶ Чуев Ф. Сто сорок бесед с Молотовым. с. 227.

(..) Beidzot to apstiprināja mūsu partijas XV kongress. Līdz pēdējam laikam mēs to arī ieturējām.

Vai šī politika bija pareiza? Jā, toreiz tā bez vārda runas bija pareiza. Vai mēs varējām pirms gadiem pieciem vai trijiem uzsākt šādu uzbrukumu kulakiem? Vai mēs toreiz varējām cerēt uz šāda uzbrukuma panākumiem? Nē, nevarējām. Tas būtu bijis visbīstamākais avantūrisms. Tā būtu bijusi visbīstamākā rotaļa ar uzbrukumu. Jo mēs te droši būtu izkrituši cauri un nostiprinājuši kulaku pozīcijas. Kāpēc? Tāpēc, ka mums vēl nebija atbalsta punktu uz laukiem, plašu padomju saimniecību un kolhozu tīklu veidā, uz kuriem būtu bijis iespējams bāzēties izšķirošā uzbrukumā kulakiem. Tāpēc, ka toreiz mums nebija iespējams kulaku kapitālistiskās ražošanas vietā likt sociālistisku ražošanu kolhozos un padomju saimniecībās. (..).

Uzbrukt kulakiem nozīmē salauzt kulakus un likvidēt tos kā šķiru. (..). Uzbrukt kulakiem – nozīmē sagatavoties lietai un dot kulakiem triecienu, bet dot tādu triecienu, lai viņi vairs nevarētu tikt uz kājām. Mēs, boļševiki, to arī saucam par īstu uzbrukumu. (..). Tagad mums ir pietiekama materiālā bāze, lai dotu triecienu kulakiem, salauztu viņu pretestību, likvidētu viņus kā šķiru un viņu ražošanas vietā liktu ražošanu kolhozos un padomju saimniecībās. (..). Lūk, kāpēc mēs pēdējā laikā esam pārgājuši no kulaku ekspluatatorisko tendenču ierobežošanas politikas uz kulaku kā šķiras likvidācijas politiku.

No dažādām pusēm jautā, ko darīt ar kulaku ekspropriācijas politiku. Vai vienlaidu kolektivizācijas rajonos var pieļaut kulaku ekspropriāciju? Smieklīgs jautājums. Kulaku ekspropriāciju nevarēja pieļaut tikmēr, kamēr mēs pieturējāmies pie kulaku ekspluatatorisko tendenču ierobežošanas viedokļa, kamēr mums nebija iespējams pāriet izšķirošā uzbrukumā pret kulakiem, kamēr mums nebija iespējams kulaku saimniecību ražošanas vietā likt ražošanu kolhozos un padomju saimniecībās. Toreiz politika, kas nepieļāva kulaku ekspropriāciju, bija nepieciešama un pareiza. Bet tagad? Tagad – cita lieta. Tagad mums ir iespēja sākt izšķirošu uzbrukumu kulakiem, salauzt viņu pretošanos, likvidēt viņus kā šķiru un viņu ražošanas vietā likt ražošanu kolhozos un padomju saimniecībās. Tagad kulakus ekspropriē pašas trūcīgo un vidējo zemnieku masas, kas realizē vienlaidu kolektivizāciju. Tagad kulaku ekspropriācija vienlaidu kolektivizācijas rajonos nav vairs vienkāršs administratīvs solis. Tagad kulaku ekspropriācija ir kolhozu dibināšanas un attīstības sastāvdaļa. Lūk, kāpēc tagad ir smieklīgi un nenopietni daudz runāt par kulaku ekspropriāciju. Ja galva nost, par matiem neraud.

Ne mazāk smieklīgs šķiet otrs jautājums, vai kulaku var laist kolhozā. Protams, ka kolhozā viņu nevar laist. Nevar tāpēc, ka viņš ir nāvīgs kolhozu kustības ienaidnieks.”¹⁷

Laikrakstā „Pravda” publicētajā rakstā „Atbilde biedriem kolhozniekiem” J. Staļins uz jautājumu: „Ko darīt ar kulakiem?” paskaidroja:

„(..) Kulaks ir padomju varas ienaidnieks. Ar viņu mums nav un nevar būt miera. Mūsu politika attiecībā uz kulakiem ir viņu kā šķiras likvidācija. Tas, protams, nenozīmē, ka mēs viņus varam likvidēt ar vienu šāvieni. Bet tas nozīmē, ka mēs rīkosimies tā, lai viņus ielenktu un likvidētu. (..).

Mēs cietām šos asinssūcējus, zirnekļus un vampīrus, vedot viņu ekspluatatorisko tendenču ierobežošanas politiku. Cietām tāpēc, ka nebija ko likt kulaku saimniecību, kulaku saimniecību ražošanas vietā. Tagad mums ir iespēja ar uzviju viņu saimniecību vietā likt ražošanu mūsu kolhozos un padomju saimniecībās. Ciest ilgāk šos zirnekļus un asinssūcējus nav nekādas vajadzības. (..).

Tāpēc kulaku kā šķiras likvidācijas politika jārealizē ar vislielāko neatlaidību un konsekvenci, uz kādu vien boļševiki ir spējīgi.”¹⁸

Runājot 1933. gada 11. janvāra VK(b)P CK un Centrālās kontroles komitejas apvienotajā plēnumā „Par darbu uz laukiem” J. Staļins atzina:

„(..) Ceturtais cēlonis mūsu darba trūkumiem uz laukiem ir tas, ka daudzi mūsu biedri uz vietām neprot pārkārtot cīņas fronti pret kulakiem, nesaprot to, ka pēdējā laikā ir mainījies šķiras ienaidnieka izskats, ir mainījusies šķiras ienaidnieka taktika uz laukiem un, ka saskaņā ar to, lai gūtu panākumus, jāmaina mūsu taktika. Ienaidnieks ir izpratis mainījušos apstākļus, ir izpratis jaunās lauku iekārtas spēku un varenību, to izprastdams, ir pārkārtojies, mainījis savu taktiku, pārgājis no tieša uzbrukuma kolhoziem uz apslēptu postīšanas darbu. Bet mēs neesam to sapratuši, neesam saskatījuši jauno stāvokli un joprojām meklējam šķiras ienaidnieku tur, kur viņa vairs nav, turpinām veco vienkāršotas cīņas taktiku pret kulakiem tad, kad tā, šī pati taktika, jau sen ir novecojusi.

Šķiras ienaidnieku meklē ārpus kolhoziem, meklē to kā cilvēku ar zvērisku izskatu, ar milzīgiem zobiem, ar resnu kaklu, ar šauteni rokā. Meklē kulaku, kādu mēs to pazīstam no plakātiem. Bet šādu kulaku sen vairs nav zemes virsū. Tagadējie kulaki un viņu rokaspuīši, tagadējie pretpadomju elementi uz laukiem – tie ir pa lielākai daļai „klusi”, „saldeni”, gandrīz „svēti” ļaudis. Tie nav jāmeklē tālu no kolhoza, viņi sēž pašā kolhozā un ir noliktavu pārziņu, saimniecības vadītāju, rēķinvežu, sekretāru utt. amatos. Nekad viņi neteiks – „nost ar

¹⁷ Staļins J. Raksti, 12. sēj., 155., 156., 157., 158., 159. lpp.

¹⁸ Staļins J. Raksti, 12. sēj., 207., 208. lpp.

kolhoziem”. Viņi ir par „kolhoziem”. Bet kolhozos viņi dara tādu sabotāžu un kaitniecības darbu, ka kolhoziem no viņiem labi neklāsies. (..).

Lai saskatītu tādu veiklu ienaidnieku un nepadotos demagoģijai, jābūt revolucionāri modram, jābūt spējīgam noraut ienaidniekam masku un parādīt kolhozniekiem viņa īsto, kontrrevolucionāro seju. (..).

Kulaki ir sakauti, bet viņi vēl nebūt nav galīgi satriekti. Vēl vairāk – viņi vēl ne tik drīz tiks galīgi satriekti, ja komunisti snaudīs un būs bezrūpīgi, cerēdami, ka kulaki paši aizies kopā, tā sakot, savas stihiskās attīstības gaitā.”¹⁹

VK(b)P CK Politbirojs 1930. gada 5. janvārī pieņēma speciālu lēmumu „Par kolektivizācijas tempu un par valsts palīdzības pasākumiem kolhozu celtniecībā”, kurā konstatēja, ka „ir materiālie un citi apstākļi, kas nepieciešami, lai ražošanu kulaku saimniecībās aizstātu ar ražošanu kolhozos”, sakarā ar ko pasludināja, ka nepieciešams no kulaku ierobežošanas politikas pāriet uz kulaku kā šķiras likvidācijas politiku.”²⁰

VK(b)P CK Politbiroja lēmuma uzmetumā par „kulaku kā šķiras likvidāciju”, kuru bija sagatavojusi komisija A. Jakovļeva vadībā (ne vēlāk kā 1930. gada 26. janvārī) bija noteikts:

1. Plaša mēroga kolektivizācijas apgabalos (kur lielāko daļu zemnieku saimniecību ir paredzēts kolektivizēt), domājot par to, lai pēc iespējas lielākā mērā nodrošinātu turpmāk paredzēto lauksaimniecības sociālistisko attīstību un pilnīgi apspiestu kulaku elementu pretošanos pārejai no individuālās ražošanas uz kolektīvo saimniecību, saskaņā ar tām prasībām un lēmumiem, ko pauž plašas zemnieku masas, apvienojoties kolektīvās saimniecībās, tiek:

- a) atcelts likums par zemes nomu un algotu darba spēku lauksaimniecībā (..),
- b) konfiscēti kulaku darbarīki, lopi, saimniecības un dzīvojamās ēkas, pārstrādes iekārtas, barības un sēklas krājumi, viss dzīvais un nedzīvais inventārs.

2. Līdz ar to visas kulaku saimniecības ir iedalāmas šādās kategorijās:

Pirmā kategorija – aktīvie kulaki, kuri ir jāiesloga koncentrācijas nometnēs.

Otrā kategorija – kuri jādeportē uz Padomju Savienības attāliem apgabaliem vai tā paša apgabala nomalēm.

Trešā kategorija – kuri jāatstāj viņu dzimtajās vietās, kur tiem iedalīt zemi ārpus kolektīvās saimniecības robežām.

3. Turpmāko divu mēnešu laikā (februāris – marts), izpildot pavēli, nodrošināt deportāciju uz Padomju Savienības tālākiem apgabaliem un ieslodzīšanu koncentrācijas

¹⁹ Staļins J. Raksti, 13. sēj., 215., 216., 217. lpp.

²⁰ Staļins J. Raksti, 12. sēj., 263., 264. lpp.

nometnēs. AVPP jārēķinās ar to, ka uz koncentrācijas nometnēm nepieciešams nosūtīt attiecīgi 60 000 cilvēku un 150 000 [kulaku] saimniecību – pakļaut izsūtīšanai. Runājot par visļauņākajiem kontrevolucionāru elementiem, bez vilcināšanās izmantot stingrāko represijas līdzekli [nāvessodu – R.J.].²¹

Kad aizsākās turīgo zemnieku terorizēšana, VK(b)P CK Politbirojs 1930. gada februāra beigās Maskavā uz slepeni sanākumi sasauca partijas sekretārus no visām republikām, apgabaliem un novadiem. Tajā V. Molotovs izskaidroja, kā tieši Politbirojs vēlas, lai viņi īstenotu „kulaku likvidācijas” jautājumu.

„Man šauram lokam jāatklāj”, V. Molotovs klāstīja klātesošajiem partijas biedriem, „ka tad, kad daži biedri [1929. gada] novembra plēnumā jautāja, ko iesākt ar kulakiem, es atbildēju: ja vien atrodas kāda piemērota upe, noslīcināt viņus. Bet ne [jau] visur ir upe, atbilde tātad nebija apmierinoša. (..) Pēc manām domām, nav nekādu šaubu, ka to [piespiedu kolektivizāciju un kulaku likvidēšanu] nevar īstenot bez represīviem līdzekļiem, mēs esam spiesti viņus nošaut. (Sauciens: „Deportēt!”) Viens no diviem – nošaut vai deportēt. Man jāteic, ka ir saņemts lūgums no šobrīd klusā (nozīmē: pakļautā) Ziemeļkaukāza, kur (partijas orgāni) lūdz atļauju deportēt 20 000 kulaku. Šis priekšlikums ir ievērības cienīgs. Tas ir labs sākums. Atliek nolemt, uz kuriem viņus izsūtīt, cik daudz uz katru vietu. (Kaganovičs (VK(b)P CK sekretārs – aut.): „Droši vien būs grūti atrast vietu, uz kuriem deportēt kulakus?”). To mēs nokārtosim. Ir skaidrs, ka mēs esam spiesti izmantot stingri represīvus līdzekļus. Ja neizraidīsim pienācīgi daudz cilvēku, nekas neizdosies. Uz kuriem viņus vest? (Saucieni: „Pie Eihes!”). (Roberts Eihe – partijas komitejas priekšsēdētājs Sibīrijā – R.J.). Uz koncentrācijas nometnēm – ja tas ir pie Eihes, tad (sūtīsim viņus) pie Eihes. Mums ir jāapsver, pie kāda darba viņus var likt, varbūt gāzt kokus, varbūt nosūtīt uz neapdzīvotiem apgabaliem, lai iekopj zemi. Varbūt mums vajadzēs kulakus iesaistīt valsts saimniecībā. Tas nekas, priekšgalā iecelsim pāris komunistu, gan jau viņi tad strādās. Tādu variantu nevar izslēgt. Nav iespējams deportēt visus. Tāpēc mums jāstrādā arī ar ciemiem. Tur jāizšķir ģimenes, politiskā veidā jāsašķel. Tie, kas nespēs to nokārtot, izjutīs paši uz savas ādas.”²²

VAPP slepenā pavēlē par „kulaku” deportāciju bija norādīts:

„Ņemot vērā, ka lielākā daļa no deportētajiem tiks apcietināti un nogādāti īpašās nometnēs un viņu ģimenes nosūtītas uz sevišķām apbūves vietām tālos apgabalos, ir nepieciešams konfiscēt [viņu īpašumu] un tajā pašā laikā nestāstīt viņiem par gaidāmo

²¹ Bents Jensens. Lielais Gulags. Krievijas traģēdija un Rietumu atmiņas zudums XX gadsimtā. – Rīga, 2007. 187., 188. lpp.

²² Bents Jensens. Lielais Gulags. Krievijas traģēdija un Rietumu atmiņas zudums XX gadsimtā, 191. lpp.

šķiršanos. Kad kratīšana ir pabeigta un nepieciešamie dokumenti katra atsevišķa cilvēka lietā ir aizpildīti, operatīvais darbinieks deportējamo mājās aizpilda dokumentus par ģimenes galvu un pievieno tos viņa personīgajai lietai, kamēr dokumentus, kas attiecas uz ģimenes locekļiem pievieno deportējamā ģimenes lietai.

Visu saimi līdz šķirošanas stacijai nogādāt vienā pajūgā, tikai nonākot tur, ievietot vīriešus atsevišķā vagonā, kas paredzēts īpaši ģimenes galvām.

Kamēr apcietinātie cilvēki vēl ir mājās, ģimenes galvam dot pavēli, lai viņš liek savas personīgās, vīrieša lietas atsevišķā kofērī, aizbaidinoties ar to, ka sanitāro pārbaudi deportējamiem vīriešiem veiks atsevišķi no sievietēm un bērniem.”²³

„Kulaku” ģimenes tika deportētas uz Kazahstānu, Rietumsibīriju, Tālajiem Austrumiem, Urāliem, Ziemeļu un citiem apgabaliem. Līdz ar to tika īstenota attālo, mazapdzīvoto un mazapgūto rajonu speckolonizācija. Tā tika veikta ārkārtīgi necilvēciski. Parasti cilvēkus aizveda uz kādu neapdzīvotu vietu, atklātu lauku un tur pameta.

Ziemas laikā tiem, kuri nebija paņēmuši līdzī cirvjus, zāģus un lāpstas, ceļības uz izdzīvošanu bija niecīgas. Bet tie, kuriem šādi darba rīki bija, nekavējoties uzsāka zemiņu rakšanu, zāģēja baļķus, cirta malku, t.i., „aktīvi iekārtojās” un, pateicoties tam, izglābās no nenovēršamas bojāejas. Tieši tā radās izsūtīto specciemati (darba ciemati). Tajos pakāpeniski palielinājās uzcelto māju skaits, bet vēl straujāk palielinājās kapu skaits tuvējās kapsētās. Daudzi izsūtītie „kulaki”, īpaši bērni un veci cilvēki, jau bija nomiruši ceļā uz izsūtījuma vietām.

No Altaja novada uz Narimas novadu 1931. gadā izsūtītais N. Kurčenkovs savās atmiņās raksta:

„1931. gada pavasarī taigas ieskautās, neapdzīvotās Ketas upes krastos tapa izvietoti, vai pareizāk sakot – nolemti bojāejai aptuveni divdesmit tūkstoši ekspropriētu zemnieku, kas še bija savesti no Altaja un Barabinskas auglīgām stepēm. Iedzīti taigā un purvajā cilvēki bija bez pajumtes un atradās katorgai līdzīgos apstākļos. Cilvēki pārtika no šķidrā miltu iekūluma, no zāles, no jauniem krūmu dzinumiem. Turklāt tiem vajadzēja līst līdumus, cirst nameļus. Sākās lielum liela mirstība. Ģimenes lielāko tiesu bija daudzbērniģas un šeit vislielākās mokas cieta bērni. Bet arī mātēm ciešanas nebija mazākas, aiz tam, ka bērnus izglābt nebija viņu spēkos. Izmira veselām ģimenēm. Pēc diviem gadiem no septiņiem tūkstošiem izsūtīto Gorodeckas, Paločkas, Suigas, Protočkas ciematos vairs bija atlikuši ap divi tūkstoši.

²³ Bents Jensens. Lielais Gulags. Krievijas traģēdija un Rietumu atmiņas zudums XX gadsimtā, 192. lpp.

Vostočkas ciemā apmīra visi no Kalnu Altaja atvestie cilvēki, kas neparkam nebija spējuši piemēroties Narimas klimatam.”²⁴

1931. gada 13. oktobrī AVPP priekšnieka vietnieks H. Jagoda slepenā ziņojumā J. Staļinam par „kulaku” izsūtīšanas operācijas pabeigšanu norādīja:

„Kulaku izsūtīšana no vienlaidu kolektīvizācijas rajoniem, kura tika veikta no šā gada 20. marta līdz 25. aprīlim un no 10. maija līdz 15. septembrim, ir pabeigta.

Šajā laikā ir pārvietotas 162 962 ģimenes (787 341 cilvēks).

No tām:

vīrieši – 242 776,

sievietes – 223 834,

bērni – 320 731.

1930. gadā pavisam tika pārvietotas 77 795 ģimenes (371 645 cilvēki).

No tām:

vīrieši – 123 807,

sievietas – 113 653,

bērni – 134 185.

Tādējādi pavisam pārvietotas 240 757 ģimenes (1 158 986 cilvēki).

Tajā pašā laikā pārvesti:

zirgi – 15 355,

rati – 7 488,

arkli – 8 958,

ecešas – 9 528.

Visa pārvietošana ir veikta ar 715 ešeloniem 37 897 vagonos.”²⁵

1930. gada pirmajā pusē pēc pirmās kategorijas tika arestēti 140 tūkstoši cilvēku. Pavisam no šī gada janvāra līdz oktobrim pēc pirmās kategorijas tika arestēti 283 717 cilvēki. No 180 tūkstošiem, kuru lietas izskatīja AVPP „trijnieki”, nāvessods tika piespriests 19 tūkstošiem, sodīti ar ieslodzījumu cietumos, apmēram, 100 tūkstoš cilvēku, bet ar izsūtīšanu – 47 tūkstoši cilvēku. 1926.-1929. gadā notiesāto bija 10 reizes mazāk nekā vienā 1930. gadā.²⁶

Uz 1933. gada 2. janvāri specnometinājuma uzskaitē atradās 1 142 084 izsūtīto. Izsūtījumā bija piedzimuši – 17 082, nomiruši – 151 601, bet aizbēguši – 215 856 cilvēki.

²⁴ Narimas hronika. 1930.-1945. Dokumenti un atmiņas. – Rīga, 1999. 46. lpp.

²⁵ Лубянка. Сталин и ВЧК – ГПУ – ОГПУ – НКВД. Январь 1922 – декабрь 1936. – Москва. 2003. с. 267.

²⁶ Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание. Документы и материалы. Москва, 2000. Т.2, с. 19, 27.

Dažādu iemeslu dēļ nometinājumu vietas bija atstājuši 100 488 cilvēki. Uz 1934. gada 1. janvāri specnometinājuma uzskaitē atradās 1 072 546 cilvēki.²⁷

Pārskata referātā partijas XVII kongresam par VK(b)P CK darbu 1934. gada 26. janvārī J. Staļins paziņoja:

„Ir uzvarējusi kulaku likvidācijas un vienlaidu kolektivizācijas politika. Tās rezultāti arī visiem ir acīmredzami.”²⁸

Taču „kulaku” vajāšana un „likvidācija” tika turpināta arī turpmākajos gados. VK(b)P CK Politbirojs 1937. gada 2. jūlijā pieņēma lēmumu „Par pretpadomju elementiem”. Boļševiku partijas apgabalu un novadu komitejām un nacionālo komunistisko partiju centrālo komiteju sekretāriem nosūtītajā telegrammā bija teikts:

„Ir novērots, ka liela daļa bijušo kulaku un kriminālnoziedznieku, kuri savā laikā no dažādiem apgabaliem tika izsūtīti uz Ziemeļu un Sibīrijas rajoniem, bet pēc izsūtījuma termiņa beigām atgriezās savos apgabalos – ir galvenie visāda veida pretpadomju akciju un diversiju noziegumu iniciatori.

VK(b)P CK iesaka visiem apgabalu un novadu organizāciju sekretāriem un visiem IeTK (Iekšlietu tautas komisariāta) apgabalu, novadu un republiku pārstāvjiem ņemt uzskaitē visus dzimtenē atgriezušos kulakus un kriminālnoziedzniekus, lai visnaidīgākos no viņiem nekavējoties arestētu un nošautu, viņu lietas izskatot administratīvā kārtībā „trijniekos”, bet pārējos mazāk aktīvos, bet tomēr naidīgos elementus uzskaitītu un izsūtītu uz IeTK norādītajiem rajoniem.

VK(b)P CK iesaka piecu dienu laikā iesniegt CK „trijnieku” sastāvu, kā arī nošaušanai paredzēto skaitu, tāpat arī izsūtīšanai paredzēto skaitu.”²⁹

Ja iepriekšējos gados ar VK(b)P CK Politbiroja lēmumu izveidotie „trijnieki” darbojās tikai atsevišķos PSRS reģionos, tad tagad tie tika izveidoti katrā apgabalā, novadā un republikā. „Trijnieku” sastāvā darbojās IeTK pārvaldes priekšnieks, prokurors un boļševiku partijas komitejas sekretārs. „Trijniekam” bija tiesības un pienākums represējamās sadalīt kategorijās (1. kategorija paredzēja nošaušanu, bet 2. kategorija – ieslodzījumu Gulaga nometnēs). „Trijnieka” lēmums bija galīgs, tas uz Maskavu apstiprināšanai nebija jāšūta. Katram apgabalam, novadam un republikai tika noteiktas represējamo kvotas, kuras operācijas gaitā pēc vietējo varasvīru iniciatīvas arvien tika palielinātas.

²⁷ В.Н. Земсков. Спецпоселенцы в СССР 1930-1960. – Москва, 2005. – с. 24, 25.

²⁸ J. Staļins. Raksti, 13. sēj., 324. lpp.

²⁹ Юнге Марк, Биннер Ральф. Как террор стал «большим». Секретный приказ № 00447 и технология его исполнения. – Москва, 2003. – с. 78, 79.

1937. gada 30. jūlijā PSRS Iekšlietu tautas komisāra vietnieks M. Frinovskis iesniedza J. Staļina sekretariātā „PSRS Iekšlietu tautas komisāra operatīvo pavēli Nr. 00447 par bijušo kulaku, kriminālnoziedznieku un citu pretpadomju elementu represēšanu”. 1937. gada 31. jūlijā VK(b)P CK Politbirojs to apstiprināja un tajā pašā dienā kā pavēle Nr. 00447 tā tika nosūtīta republiku, apgabalu un novadu IeTK vadītājiem. Sākotnēji šī pavēle paredzēja 75 950 cilvēku nošaušanu, tajā skaitā – 10 000 Gulaga nometnēs ieslodzīto iznīcināšanu. Kopējais represējamo „pretpadomju elementu” skaits bija paredzēts 268 950 cilvēku. Taču jau 1938. gada sākumā bija represēti apmēram 500 tūkstoši cilvēku, bet līdz 1938. gada 1. februārim „trijnieki” bija represējuši apmēram 600 tūkstošus cilvēku. Pavisam šajā IeTK operācijā tika represēti 767 397 cilvēki, no kuriem 386 798 tika nošauti.³⁰

1939. gada 1. janvārī specnometinājuma uzskaitē atradās 987 918 izsūtītie. Līdz ar to „kulaki kā šķira” tā laika Padomju Savienībā bija likvidēti.³¹

„Kulaku kā šķiras likvidācija”, piespiedu kolonizācija un tās izraisītās sekas ir viens no vislielākajiem noziegumiem, ko īstenoja boļševiku režīms. Tas iznīcināja daudzu tūkstošu cilvēku dzīvības, veco zemnieku kultūru, privātīpašuma tiesības un individuālo uzņēmēja darbību.

³⁰ Юнге Марк, Биннер Ральф. Как террор стал «большим». с. 217.

³¹ В.Н. Земсков. Спецпоселенцы в СССР 1930-1960. – с. 40.

II nodaļa

Padomju režīma agrārreforma 1940. un 1945. gadā – līdzeklis Latvijas turīgās zemniecības zemes platības samazināšanai

Latvijas turīgās zemniecības saimniecību samazināšana un graušana aizsākās uzreiz pēc Latvijas okupācijas 1940. gada 17. jūnijā. Latvijas Komunistiskās partijas [LKP] galvenie uzdevumi agrārajā jautājumā tika noformulēti 1940. gada 21. jūnijā nolasītajās prasībās jaunajai marionešu valdībai. Attiecībā uz zemes jautājumu tajās tika teikts:

„Konfiscējami valsts un tautas ienaidnieku un nodevēju īpašumi. Tāpat konfiscējami lauku lielsaimnieku īpašumi, kas līdzinās mērenām muižām, atstājot viņu pašu vajadzībām zemi un ēkas vidējas saimniecības apmēros. Konfiscētā zeme sadalāma bezzemniekiem un sīkzemniekiem, kuri paši savu zemi apstrādā.”³²

Tautas Saeimas 1940. gada 22. jūlija sēdē zemkopības ministrs J. Vanags norādīja, ka „vienas saimniecības lietošanā esošās zemes platība nedrīkst pārsniegt 30 ha, bet visa zeme, kas pārsniedz šo normu, ieskaitāma valsts zemes fondā piešķiršanai sīkzemniekiem un bezzemniekiem.”³³

1940. gada 30. jūlijā Latvijas PSR Valsts prezidents A. Kirhenšteins apstiprināja likumu par zemi, kas, konkretizējot Saeimas deklarāciju par zemes pasludināšanu tautas īpašumā, noteica,

„ka valsts zemes fondā pāriet šādas zemes:

- 1) visas lauksaimniecībā izmantojamās līdzšinējās valsts zemes, kas valstij nav tieši vajadzīgas,
- 2) visas baznīcu, draudžu un klosteru zemes, neatkarīgi no platības,
- 3) tā daļa no katram līdzšinējam zemes īpašniekam piederējušās zemes kopplatības, kura pārsniedz 30 ha, izņemot tautas ienaidnieku un zemes spekulantu zemes, kuras pāriet fondā visā platībā.”³⁴

1940. gada 23. septembrī Zemkopības tautas komisariāta vadība nosūtīja LKP CK 1. sekretāram J. Kalnbērziņam un LPSR Tautas komisāru padomes priekšsēdētājam V. Lācim ziņojumu par zemes reformas „sekmīgu pabeigšanu”. Zemes reforma bija skārusi 34 672 saimniecības ar zemes platību virs 30 ha.

³² Sociālistiskās revolūcijas uzvara Latvijā 1940. gadā. Dokumenti un materiāli. – Rīga, 1963., 52. lpp.

³³ Sociālistiskās revolūcijas uzvara Latvijā 1940. gadā., 301. lpp.

³⁴ Ē. Žagars. Sociālistiskie pārveidojumi Latvijā. 1940.-1941. – Rīga, 1975., 117. lpp.

Lielu triecienu Latvijas turīgākajai zemniecībai deva LPSR Augstākās padomes un Tautas komisāru padomes pieņemti lēmumi par zemnieku saimniecību nacionalizāciju. 1941. gada 13. martā Tautas komisāru padome, izskatījusi Augstākās padomes Prezidija dekrēta „Par muižnieku, lielsaimnieku un kulaku lauksaimniecību ieskaitīšanu valsts fondā” projektu, atzina to par virzāmu uz Augstākās padomes Prezidiju un lūdza Augstākās padomes Prezidiju pieņemt šādu dekrētu.”³⁵

1941. gada 14. martā pieņemtajā LPSR Augstākās padomes Prezidija dekrētā par „rūpniecisko un ekspluatatorisko lauksaimniecību ieskaitīšanu valsts zemes fondā un to inventāra nacionalizāciju” tika noteikts:

1. Ieskaitīt valsts zemes fondā rūpnieciskas un ekspluatatoriskas lauksaimniecības ar ēkām un nacionalizēt visu to dzīvo un nedzīvo inventāru, transporta līdzekļus un citas saimniecības mantas.
2. Uzdot Latvijas PSR Tautas komisāru padomei apstiprināt lauksaimniecību sarakstus saskaņā ar šī dekrēta 1. pantu.
3. Pakļaut šī dekrēta 1. pantā minētās lauksaimniecības Latvijas PSR Zemkopības tautas komisariātam un uzdot Latvijas PSR Zemkopības tautas komisariātam ierīkot tajās zirgu – mašīnu stacijas.³⁶

Savukārt, LPSR Tautas komisāru padomes 1941. gada 14. marta lēmums „Par valsts fondā ieskaitāmo muižnieku, lielsaimnieku un kulaku lauksaimniecību saraksta apstiprināšanu” noteica:

1. Apstiprināt pievienoto sarakstu par valsts fondā ieskaitāmajām muižnieku, lielsaimnieku un kulaku lauksaimniecībām ar visām dzīvojamām un saimniecības ēkām, lauksaimniecības mašīnām un inventāru, transportlīdzekļiem, aizjūgiem, darba un produktīviem lopiem un jaunlopiem.
2. Uzlikt par pienākumu Zemkopības tautas komisariātam nekavējoties pieņemt 1. punktā minētās saimniecības, lai organizētu tajās zirgu – mašīnu iznomāšanas punktus pie MTS (mašīnu – traktoru stacijām).³⁷

Saskaņā ar šiem lēmumiem tika nacionalizētas 460 turīgo zemnieku saimniecības. Viena no tām bija Jelgavas apriņķa Bērzes pagasta Pikšu māja, kura piederēja Vilim Ulmanim. Saimniecības pārņemšanas aktā norādīts:

³⁵ LVA, 290. f., 2. apr., 14. l., 4. lp.

³⁶ LVA, 290. f., 2. apr., 14. l., 11. lp.

³⁷ LVA, 290. f., 2. apr., 14. l., 30. lp.

„Jelgavas apriņķa izpildu komiteja ar savu 1941. gada 21. marta lēmumu, pamatodamās uz Latvijas PSR Tautas komisāru padomes 1941. gada 14. marta lēmumu Nr. 359, nolemj nacionalizēt Bērzes pagasta Pikšu mājas, piederošas Ulmanim Vilim ar visām dzīvojamām un saimniecības ēkām, lauksaimniecības mašīnām un inventāru, transportlīdzekļiem, aizjūgiem, darba un produktīviem lopiem un jaunlopiem, lai organizētu zirgu – mašīnu iznomāšanas punktu pie MTS un nacionalizācijas komisiju ieceļ šādā sastāvā: priekšsēdētājs – Bērzes pagasta izpildu komitejas priekšsēdētājs Jānis Ritenieks, locekļi: Brambergs Ansis – LK(b)P pārstāvis, Jāzeps Krasovskis – Bērzes pagasta partorgs un Teodors Šteinerts, Bērzes pagasta SZMP (Strādnieku – zemnieku milicijas pārvaldes) pilnvarotais.

Pamatojoties uz augšā minēto, 1941. gada 22. martā tika sastādīta minētā komisija, pieaicinot Vili Ulmani, un pārņēma Bērzes pagasta Pikšu mājas ar visu dzīvo un nedzīvo inventāru, sastādot par to pārņemšanas aktu 4 eksemplāros, kā arī mantu sarakstu 4 eksemplāros, no kuriem 1 nosūtīts Jelgavas apriņķa izpildu komitejai, 2 paliek Bērzes pagasta izpildu komitejā, bet 1 izsniegts Pikšu māju bij. (ušajam) īpašniekam Vilim Ulmanim.

Tāpat tika sastādīts mantu saraksts 4 eks. par mantām, kuras Vilis Ulmanis, atstādams Pikšas, aizved līdz.

Komisijas priekšsēdētājs J. Ritenieks
Locekļi: A. Brambergs, J. Krasovskis
SZMP Bērzes pilnvarotais T. Šteinerts.”³⁸

Ar LPSR Tautas komisāru padomes 1941. gada 14. aprīļa lēmumu Nr. 568 tika noteikts:

„Papildināt sarakstu par valsts fondā ieskaitamajām muižnieku, lielsaimnieku un kulaku lauku lauksaimniecībām saskaņā ar pielikumu. Uzlikt par pienākumu Zemkopības tautas komisariātam nekavējoties pieņemt pielikumā minētās saimniecības, lai organizētu tajās mašīnu – zirgu iznomāšanas punktus pie MTS.”³⁹

Daudzas zemnieku saimniecības tika sagrautas deportācijas laikā. 1941. gada 14. jūnijā no Latvijas tika deportēti 15 424 cilvēki.⁴⁰ Viņu vidū lielākā grupa bija zemkopības darbinieki – 3 838 personas (3 662 lauksaimnieki kopā ar sievietēm un pieaugušajiem ģimenes locekļiem, 27 agronomi un 149 pārējie).⁴¹ Daudzas lauku mājas palika tukšas, jo tika aizvestas veselas ģimenes.

³⁸ LVA, 327. f., 1. apr., 661. l., 35. lp.

³⁹ LVA, 290. f., 2. apr., 14. l., 47. lp.

⁴⁰ Aizvestie. 1941. gada 14. jūnijs – Rīga, 2001, 14. lpp.

⁴¹ Alfreds Ceihners. Latvijas boļševizācija. 1940.-1941. – Rīga – 1944, 456. lpp.

Zemes reforma tika turpināta uzreiz pēc Latvijas otrreizējās okupācijas 1944. gadā. LK(b)P CK 1944. gada 25. augusta plēnumā, kurš apsprieda jautājumu „Par vācu okupācijas seku likvidāciju Latvijas PSR lauksaimniecībā”, J. Kalnbērziņš paziņoja:

„Lai sodītu lielos zemes īpašniekus un kulakus, kuri sevišķi aktīvi palīdzējuši vācu okupantiem, viņiem ir jāatņem visa zeme, inventārs, lopī, atstājot viņiem trūcīgo zemnieku normu 5-7 hektārus.”⁴²

LK(b)P CK 1944. gada 26. augusta lēmumā „Par vācu okupācijas seku likvidāciju Latvijas PSR lauksaimniecībā” bija norādīts:

„(..) Ar Sarkanās armijas uzvaru nesošo uzbrukumu aizsākusies Latvijas PSR teritorijas atbrīvošana, partijas un padomju orgāniem izvirza pirmo un svarīgāko militāri saimniecisko uzdevumu, lai visdrīzākajā laikā likvidētu vācu okupācijas sekas lauksaimniecībā.

Šajā nolūkā Latvijas K(b)P CK plēnums nolēmj:

1. Latvijas PSR teritorijā atjaunot valsts īpašumu uz zemi.
2. Atjaunot zemes fondu, kurš bija izveidots uz Latvijas valdības 1940. gada 29. jūnija likuma pamata. Bez tam valsts zemes fondā iekļaut daļu to zemju, kuras piederēja īpašniekiem, kuriem savā izmantošanā atradās vairāk nekā 20-30 hektāri kopējās zemes, kā arī tautas ienaidnieku zemi, kuri aizbēguši kopā ar vācu fašistiskajiem okupantiem.
3. Veikt liekās zemes atgriešanu īpašniekiem virs 20-30 hektāriem, bet personām, kuras okupācijas laikā aktīvi palīdzējušas, atstāt zemes gabalus 5-8 hektāru platībā.
4. Noteikt, ka valsts zemes fonds ir jāizmanto, lai zemi bez maksas piešķirtu kalpiem, bezsaimniekiem un mazzemniekiem, kā arī lai izveidotu valsts padomju saimniecības un rūpnīcu un iestāžu palīgsaimniecības.
5. Piešķirt kalpiem, bezsaimniekiem un mazzemniekiem zemi no valsts zemes fonda 10-15 hektāru platībā uz vienu ģimeni.
6. Piešķirt zemi kalpiem, bezzemniekiem un mazzemniekiem:
 - a) nodrošināt zemes, lopu un inventāru nodošanu atpakaļ no lielo zemes īpašnieku un kulaku – turīgo zemnieku saimniecībām kalpiem, bezzemniekiem un mazzemniekiem, kas tiem bija atņemts okupācijas laikā,
 - b) uzskaitīt Dzimtenes nodevēju, kuri aizbēguši ar vācu okupantiem, zemi, ēkas un inventāru un nodot to kalpiem, bezzemniekiem un mazzemniekiem, kā arī to izmantot valsts un palīgsaimniecību ierīkošanai,

⁴² LVA, PA-101. f., 3. apr., 5. l., 18. lp.

- c) noteikt, ka lielajiem zemes īpašniekiem, atdodot atpakaļ zemi, viņiem kalpiem, bezzemniekiem un mazzemniekiem ir jāatdod arī no šīm zemēm 1944. gadā ievāktā raža. (..).
7. Nodot partizāniem, kalpiem, bezzemniekiem un mazzemniekiem, kuri cietuši no vācu okupācijas, daļu dzīvojamo un saimniecības ēku, kuras piederēja kolonistiem, kuri aizbēguši ar vācu iebrucējiem un lielo zemes īpašnieku neizmantotās būves.
8. Uzdot Latvijas K(b)P CK un Latvijas PSR Tautas komisāru padomei izveidot Centrālo republikānisko zemes komisiju un apstiprināt aprīņķu un pagastu zemes komisijas. (..).

Noteikt zemes piešķiršanas darba pabeigšanas termiņu atbrīvotajos LPSR aprīņķos – 1944. gada 15. septembrī.”⁴³

Kurzemes aprīņķos zemes reforma tika veikta pēc Vācijas kapitulācijas.

Zemes reformas īstenošana tomēr noritēja visai gausi. J. Kalnbērziņš, tāpat kā citi varasvīri, to izskaidroja ar „šķiras ienaidnieku” pretdarbību, kuri cenšoties jaukt darbu un ievirzīt to „nepareizā gultnē”. LPSR Lauksaimniecības ministra vietnieks K. Grašmanis galvenos trūkumus zemes likuma īstenošanā 1945. gada pavasarī izskaidroja šādi:

„Līdz šim nav pabeigts noskaidrot un ieskaitīt zemi valsts zemes fondā. Visai neapmierinoši norit zemes atņemšana kulakiem un sevišķi vācu fašistisko okupantu aktīviem atbalstītājiem okupācijas laikā. Daži biedri no komisijas, baidoties aizskart kulaku, aizbildinājās ar to, ka zemes netrūkstot, ka visi gribētāji saņemot zemi un netiekot noraidīti, ka tādos apstākļos zemes tālāka atņemšana kulakiem varot bez vajadzības saasināt attiecības ar kulaku un daži zemes gabali var palikt neapstrādāti. Šie biedri, kā redzams, nesaprot to, ka zemes atgriešana kulaku saimniecībām ir politiska lieta, ka ar to mazina kulaku ekonomisko un politisko spēku. Ir kaitīgi domāt, ka tādu pasākumu kā padomju zemes likuma realizēšanu, varētu panākt bez cīņas un kulaku pretošanās. Baidīties no šīs cīņas nozīmē nesaprast sabiedriskās attīstības likumību, nozīmē pagaidu miera pēc ar kulakiem piekopt politiku, kas viņus stiprina, nozīmē atkāpties kulaku priekšā un atteikties no reformas izvešanas. Nebīties kulaka, bet noteikti, nevērojot pretošanos, izvest likumu dzīvē. Likuma realizēšanas gaitā organizēt un kopt nabadzīgos un vidējos zemniekus ap padomēm un ap partiju un, balstoties uz tiem, noteikti apspiest kulaku pretošanos.”⁴⁴

LK(b)P CK 1945. gada 1. februāra plēnumā J. Kalnbērziņš paziņoja:

⁴³ LVA, PA-101. f., 3. apr., 5. l., 164., 165., 166. lp.

⁴⁴ K. Grašmanis. Zemes likuma realizēšana – Latvijas PSR svarīgākais politiskais un tautsaimnieciskais uzdevums. – Rīga, 1945, 25., 26. lpp.

„No 4000 zemnieku saimniecībām, kuras bija aktīvi palīdzējušas hitleriešiem, atgriezta 70 000 ha zemes. Bailes no kulakiem, kuras piemita dažiem apriņķu un pagastu darbiniekiem, tagad kļuvas mazākas.”⁴⁵

Sakarā ar zemes reformas pabeigšanu, Jelgavas apriņķa vadība 1946. gada 16. janvārī sagatavoja izziņu, kurā atzīmēja šādus svarīgākos momentus:

„Atteikšanās no zemes. Saņemti 130 iesniegumi par atteikšanos no aktiem par zemes beztermiņa piešķiršanu. Atteikšanās no zemes notiek uz to zemnieku rēķina, kuri saņēmuši zemi no padomju varas. Atteikšanās iemesls – nespēja apstrādāt zemi, lielle nodokļi, aizņēmumu atdošana, samaksa par MTS darbu. (..)”

Par kulakiem tika skaidrots šādi:

„Kas tas kulaks tāds ir Jelgavas apriņķī? Par kulaku var uzskatīt vecās saimniecības, kurām atgriezta zemi virs 20-30 ha un kurām zemes agrāk bija nesalīdzināmi vairāk. Tagad tām ir arī 5-8 ha, daudz govju un labas saimniecības ēkas (..), daļai no tām ir sarežģītas lauksaimniecības mašīnas (kuļmašīnas, grābekļi, sējmašīnas (..), 2-4 zirgi, 2-6 cūkas. (..) Tādu saimniecību apriņķī ir 1139, kas sastāda 10 % no kopējā zemnieku saimniecību skaita.”⁴⁶

LPSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētāja vietnieks J. Ronis 1947. gada 29. augustā nosūtīja J. Kalnbērziņam un V. Lācim plašu ziņojumu, kurā aplūkoja arī zemes reformas rezultātus. Viņš norādīja:

„Zemes reforma Latvijā nopietni ierobežoja kulaku zemnieku saimniecības, taču neizmainīja Latvijas lauku sīkburžuāzisko raksturu un nelikvidēja kulaku elementus. Tas redzams no tā, ka zemnieku saimniecību grupa ar zemes platību no 20-30 hektāriem pēc Lauksaimniecības ministrijas ziņām sastāda 44 000 saimniecības jeb 18 % no visām zemnieku saimniecībām, pie kam šajā saimniecību skaitā kulaku slānis ir ievērojams. Reizē ar šīm kulaku saimniecībām ir arī tāda zemnieku grupa, kurai zemes gabali ir mazāki par 20 hektāriem, un viņi tiek noteikti ne tik daudz pēc tā produktīvā un darba lopu, komplicētu mašīnu un inventāra daudzuma, kāds atrodas šajās saimniecībās, kā arī pēc algota darba spēka sistemātiskas izmantošanas.

Sarežģīti politisks un saimniecisks jautājums republikā ir un paliek jautājums par zemes gabalu lielumu tajās zemnieku saimniecībās, kurām ir vairāk par 20 hektāriem. Nav pārtraukta tendence, ka šī zemnieku grupa atsakās no zemes, ko ir radījusi nodokļu likmju paaugstināšana darba spēka trūkuma apstākļos, kulaku saimniecību nespēja un nevēlēšanās ar saviem spēkiem apstrādāt to zemi, kura atrodas viņu lietošanā.

⁴⁵ LVA, PA-101. f., 7. apr., 3. l., 11., 12. lp.

⁴⁶ LVA, 270. f., 2. apr., 5108. l., 91. lp.

Vēlēšanos atteikties no zemes izrāda ne tikai kulaku saimniecības, bet arī vidējie zemnieki, kuri grib pāriet zemākā [nodokļu] aplikšanas grupā.

Pēdējā pusotra gada laikā saimnieki ir iesnieguši 11 400 iesniegumus par pilnīgu vai daļēju atteikšanos no zemes. Ir jāsaprot, ka ne mazāks iesniegumu skaits par zemnieku atteikšanos no zemes tika iesniegts uz vietām. Uz vietām, pagastos un apriņķos izskatītie zemnieku iesniegumi par pilnīgu vai daļēju atteikšanos no zemes, netiek apmierināti, viņu lūgumus atsaka. Tā rezultātā zemes gabalu izmēri neizmainījās, kas noveda pie apliekamo objektu straujas samazināšanās un brīvā zemes fonda palielināšanās.

Ir jāsaprot, ka mūsu rīcībā nav nekādu likumu, kas noteiktu zemes piespiedu piestiprināšanu zemnieku saimniecībām. Neapmierinot daudzu zemnieku saimniecību lūgumus un iesniegumus, kuras pēc būtības pašlikvidējas, tiek iznīcināti un izsaimniekoti lopi un inventārs, pilnīgi netiek veikti sējas darbi, valstij nenodod piegādes, izveidojas liels parāds, mēs pilnā mērā nesaņemam tos lauksaimniecības produktus, ar kuriem mēs rēķinājamies un plānojam.

Jautājums par zemes gabalu lielumu, zemes saņemšanu no tām saimniecībām, kuras, sakarā ar darba spēka trūkumu, zemi nevar apstrādāt, ir jāizlemj tuvākajā laikā, kā arī jāizlemj jautājums par zemes, inventāra un ēku atņemšanu tām kulaku saimniecībām, kuras virza savas saimniecības uz pašlikvidēšanos. (..).”⁴⁷

Valsts zemes fonda izveidošanas rezultāti

Nr. p.k.	Zemes kategorija	Saimniecību skaits	Izņemtā zemes platība	
			ha	%
1.	Tautas ienaidniekiem un spekulantiem izņemtā zeme	8 434	273 294	18,0
2.	Aktīviem vācu okupantu atbalstītājiem atņemtie zemes atgriezumi	4 533	133 547	8,8
3.	Atgriezumi no saimniecībām, kas lielākas par 20-30 ha	26 448	605 302	39,9
4.	Bezsaimeņu zemes	14 207	368 538	24,4
5.	Brīvprātīgi nodotā zeme valsts zemes fondā	6 441	42 625	6,1
6.	Cita zeme	3 750	44 059	2,9
			1 517 365	100,0 ⁴⁸

⁴⁷ LVA, PA-101. f., 10. apr., 82. l., 59., 60., 61. lp.

⁴⁸ С. Удачин. Земельная реформа в Советской Латвии – Рига, 1948, с. 207.

Agrārās reformas rezultātā zemnieku saimniecību kopskaits Latvijā sasniedza 251 tūkstoti. Un to rīcībā bija 3 482 tūkst. ha zemes. Apmēram pusei (47,4 %) zemnieku saimniecību (119 tūkst.) bija no 10 līdz 20 ha liela zemes platība. Tās apsaimniekoja 51,5 % no zemnieku rīcībā esošās zemes. (Pirms reformas šīs saimniecības grupas īpatsvars bija 33% un tās apsaimniekoja tikai 25 % zemes). Vienai piektdaļai (21,1 %) saimniecību bija 5 līdz 10 ha zemes. Ap 45 tūkst. (17,9 %) saimniecību zemes platība bija no 20 līdz 30 ha, to rīcībā bija 33,6 % zemes. Šajā grupā tagad ietilpa arī budžu („kulaku”) saimniecības.⁴⁹

⁴⁹ Latvijas PSR vēsture. No vissenākajiem laikiem līdz mūsu dienām. Trešais pārstrādāts un papildināts izdevums. 2. sējums – Rīga, 1986., - 224. lpp.

III nodaļa

„Kulaku” saimniecību pazīmju noteikšana 1947. gada augustā un šo saimniecību sarakstu sastādīšana 1947.-1948. gadā

Pirmajos pēckara gados Latvijā stingru, precīzu kritēriju zemnieku iedalīšanai dažādās sociālās grupās nebija. Uzskati par „kulaku” esamību un viņu daudzumu laukos nebija viennozīmīgi. Tā, piemēram, profesors P. Lejiņš 1947. gadā izdotajā Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas rakstu krājumā norādīja:

„Šobrīd mūsu republikā ir privātā sektorā sīkās un vidējās saimniecības, bet sociālistiskā sektorā lielās padomju saimniecības, kooperāciju sabiedrības un citu valsts iestāžu palīgsaimniecības. Katrām no tām ir savas priekšrocības, kuras jācenšas lietderīgi izmantot, un savi trūkumi, kas jānovērš.”⁵⁰

Žurnālā „Padomju Latvijas Boļševiks” redaktors J. Bumbers, kritizējot šīs P. Lejiņa tēzes, iebilda:

„Vispirms Padomju Latvijas lauksaimniecības privātajā sektorā ir ne tikai sīkās un vidējās, bet arī budžu saimniecības. Bet orientēt mūsu darbiniekus uz to, lai budžu saimniecību pieskaitītu vidējām, nozīmē orientēt viņus uz visrupjākajām politiskām kļūdām viņu darbā.”⁵¹

LK(b)P CK sekretārs A. Ņikonovs, runājot republikas zemnieku pirmrindnieku kongresā 1947. gada 18. janvārī, atzina:

„Šur tur uz vietām nepareizi saprot, kas īsti ir kulaks. Dažās vietās par kulaku uzskata zemnieku, kam ir 30 ha zemes vai 4-5 govīs. Būtu smieklīgi un aplami katru pārtikušu zemnieku dēvēt par kulaku. Tas nozīmētu neizprast partijas politiku uz laukiem. (..) Valstij stipri kaitē tie, kas mēģina nomierināt tautas modrību ar sarunām par to, ka pie mums kulaku vispār nav vai arī, ka kulaks ieaugs sociālismā. (..) Kulaku vajag prast saredzēt, prast atmaskot.”⁵²

1947. gada augustā LPSR valdība saņēma PSRS Finanšu ministrijas prasības Latvijā, tāpat kā tas savulaik bija izdarīts vecajās PSRS republikās, noteikt īpašas „kulaku” saimniecību pazīmes un sastādīt šo saimniecību sarakstus. 1947. gada 20. augusta rīkojumā Latvijas PSR Finanšu ministrijai par Latvijas PSR zemnieku saimniecību aplikšanu ar

⁵⁰ Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas Raksti, 2. sēj. – Rīga, 1947., 1. burtnīca, 9. lpp.

⁵¹ Padomju Latvijas Boļševiks. – 1948. Nr. 3, 39. lpp.

⁵² Cīņa – 1947.19.janv.

nodokļiem PSRS finanšu ministra vietnieks F. Urjupins un PSRS Finanšu ministrijas nodokļu un nodevu pārvaldes priekšnieks G. Marjahins pieprasīja:

„Latvijas PSR zemnieku saimniecību aplikšanu ar nodokļiem.

1. Zemnieku saimniecību aplikšana ar lauksaimniecības nodokli Latvijas PSR teritorijā 1947. gadā notiek uz likuma pamata par lauksaimniecības nodokli ar tām izmaiņām un papildinājumiem, kas paredzēti PSRS Ministru padomes 1947. gada 17. augusta lēmumā Nr. 2874 „Par Lietuvas PSR, Latvijas PSR un Igaunijas PSR zemnieku saimniecību aplikšanu ar nodokļiem”.

Saskaņā ar PSRS Ministru padomes lēmumu:

- (..) 4. Kulaku saimniecību pazīmes, kurām tiek piemēroti pieskaitījumi pie aplikamā ienākuma, tiek noteiktas ar republikas Ministru padomes lēmumu.

Sakarā ar to, ir nepieciešams izstrādāt kulaku saimniecību pazīmju uzskaiti un iesniegt to republikas Ministru padomē izskatīšanai un apstiprināšanai.

Vienlaikus ar to, nepieciešams iesniegt apstiprināšanai republikas Ministru padomē sīkus norādījumus par to kārtību, kādā pagastu izpildu komitejas sastāda un apriņķu izpildu komitejas apstiprina kulaku saimniecību sarakstus.

Šajos norādījumos ir jābūt paredzētām tām kulaku saimniecību pazīmēm, kādas noteiks republikas Ministru padome ar savu lēmumu, un tā kārtība, kādā pagastu izpildu komitejas noteiks un apriņķu izpildu komitejas apstiprinās šo saimniecību sarakstus.”⁵³

Par šo jautājumu LK(b)P Centrālajā komitejā notika īpaša apspriede. Valsts plāna komitejas priekšsēdētājs F. Deglavs, uzstājoties tajā, uzsvēra:

„Man šķiet, ka šis ir viens no visnopietnākajiem jautājumiem, kas tālu pārsniedz finanšu politiku. Tas ir ļoti svarīgs politisks jautājums. Šeit runa iet par kulaku saimniecību sarakstu sastādīšanu. Apriņķu izpildu komitejas apstiprinās sarakstus, un tas būs ne tikai priekš biedra Tabaka (A. Tabaks tolaik bija LPSR finanšu ministrs – aut.), tas ieies mūsu dzīvē un, ja mēs izdarīsim muļķības, kļūdas uz vienu vai otru pusi, būs slikti.”⁵⁴

Par sākotnējo „kulaku” pazīmju projektu šajā apspriedē kritiski izteicās daudzi runātāji.

Pēc J. Kalnbērziņa priekšlikuma tika sasaukta arī plaša apriņķu darbinieku apspriede. *

Rezumējot tās gaitu, J. Kalnbērziņš norādīja:

⁵³ LVA, 327. f., 7. apr., 100. l., 1., 3., 3.a lp.

⁵⁴ LVA, PA-101. f., 10. apr., 82. l., 63. lp.

„Nesteigsimies. Vajag vēl padomāt uz vietām. Lai vēl padomā partijas apriņķu komiteju sekretāri un izpildu komiteju priekšsēdētāji. Mūs gaida liels, ļoti nopietns un atbildīgs darbs, un šo jautājumu vajag atrisināt tā, lai kļūdu būtu pēc iespējas mazāk, lai to nebūtu nemaz.”⁵⁵

Patiesībā tie bija lieki, liekulīgi vārdi. Nekāda „padomāšana uz vietām” nenotika. Viss jau bija izlemts iepriekš.

1947. gada 27. augustā LPSR Ministru padomes priekšsēdētājs V. Lācis un Ministru padomes lietu pārvaldnieks I. Bastins parakstīja lēmumu Nr. 761 „Par budžu saimniecību pazīmēm un kādā kārtībā tām uzliekami nodokļi”, kurā bija teikts:

„Saskaņā ar PSR Savienības Ministru padomes 1947. gada 17. augusta lēmumu Nr. 2874 un Latvijas PSR Ministru padomes 1947. gada 27. augusta lēmumu Nr. 760 „Par nodokļu uzlikšanu Latvijas PSR zemnieku saimniecībām” Latvijas PSR Ministru padome nolemj:

1. Par budžu saimniecībām uzskatīt tās saimniecības, kurām pēc Latvijas PSR teritorijas atbrīvošanas no vācu okupācijas bijusi viena vai vairākas šādas pazīmes:
 - a) pastāvīgi nodarbināja vai nodarbina algotu darba spēku lauksaimniecībā vai rūpniecībā,
 - b) sistemātiski nodarbināja vai nodarbina sezonas vai dienas strādniekus lauksaimniecībā vai rūpniecībā,
 - c) sistemātiski izmantoja citu pilsoņu darba spēku: uz ļoti smagiem noteikumiem liekot atstrādāt par aizdotajiem zirgiem, produktiem, sēklu vai lauksaimniecības mašīnām,
 - d) sistemātiski saņēma ienākumus naudā vai graudā no tām piederošo komplicēto lauksaimniecības mašīnu [traktoru, lokomobiļu, komplicēto un puskomplicēto kuļmašīnu] izmantošanas citās saimniecībās,
 - e) sistemātiski saņēma vai saņem ienākumus no dzirnavām, sviesta kuļmucas, grūbu gaņģa vai kāda cita uzņēmuma, ko darbina ar mehānisku, ūdens vai tvaika spēku, kā arī no minēto uzņēmumu iznomāšanas,
 - f) saņēma vai saņem ienākumus no iepirkšanas, atkalpārdošanas vai augļošanas.
2. Budžu saimniecībām pieskaitīt arī tās saimniecības, kas Latvijas PSR teritorijās okupācijas laikā paņēma sev atpakaļ zemi vai mantu, kas tām bija nacionalizēta 1940.-1941. g. zemes reformā un atkal atsavināta zemes reformā pēc Latvijas PSR

* Par šīs apspriedes gaitu plašāk skat.: Jānis Riekstiņš „Kulaki Latvijā”- Rīga, 1997. – 24.-54.lpp.

⁵⁵ LVA, PA-101. f., 10. apr., 82. l., 127. lp.

teritorijas atbrīvošanas no vācu okupācijas, kā arī vācu fašistisko okupantu aktīvo atbalstītāju saimniecības. (..).

5. Budžu saimniecību sarakstus laukos sastāda pagastu izpildu komitejas un apstiprina apriņķu izpildu komitejas.

Budžu saimniecību sarakstus pilsētās sastāda: Rīgā – rajonu izpildu komitejas un apstiprina pilsētas izpildu komiteja; Liepājā, Daugavpilī, Jelgavā un Ventspilī – sastāda un apstiprina pilsētas izpildu komiteja un apstiprina apriņķa izpildu komiteja. (..).

7. Noteikt, ka sūdzības par nepareizu pieskaitīšanu budžu saimniecībām iesniedzamas apriņķa izpildu komitejai. (..).⁵⁶

LPSR Ministru padome apstiprināja arī LPSR Finanšu ministrijas apkārtrakstu, kurš bija jānosūta apriņķa izpildu komitejas priekšsēdētājam, LK(b)P apriņķa komitejas sekretāram un apriņķa finanšu nodaļas vadītājam, kurā bija noteikta šāda „kulaku” saimniecību sarakstu sastādīšanas un apstiprināšanas kārtība:

„(..) 5. Budžu saimniecību sarakstus sastādīt un apstiprināt šādā kārtībā:

- a) pagasta izpildu komiteja, piedaloties trūcīgiem zemniekiem un laukstrādniekiem, līdz 1947. gada 20. septembrim sastāda budžu saimniecību sarakstu 3 eksemplāros, pievienojot katras saimniecības individuālo raksturojumu (saskaņā ar pievienotām formām).

Sarakstus un individuālos raksturojumus paraksta pagasta izpildu komitejas priekšsēdētājs un sekretārs un visus saraksta eksemplārus ar raksturojumiem un pagasta izpildu komitejas sēdes protokolu par budžu saimniecības konstatēšanu nosūta apstiprināšanai apriņķa izpildu komitejā,

- b) apriņķa izpildu komiteja pārbauda sastādītos sarakstus, pieņem lēmumu par katru saimniecību. (..).

6. Lai laikus, pilnīgi un pareizi konstatētu budžu saimniecības, katram pagastam jāpiekomandē attiecīgi apriņķa izpildu komitejas un Latvijas K(b)P pilnvarotie šā darba vadīšanai un kontrolēšanai.

15. (..) Sūdzības par nepareizu apriņķa izpildu komitejas lēmumu var iesniegt Latvijas PSR Ministru padomei ne vēlāk kā viena mēneša laikā pēc apriņķa izpildu komitejas lēmuma izsniegšanas sūdzētājam.

⁵⁶ LVA, 270. f., 2. apr., 396. l., 126., 127. lp.

Ņemot vērā, ka likumam par budžu saimniecību aplikšanu ir ārkārtīgi svarīga politiska nozīme, Latvijas PSR Finanšu ministrija brīdina, ka budžu saimniecību sarakstu sastādīšanā nevar rīkoties mehāniski un formāli. (.). Liela politiska kļūda būs tad, ja budžu saimniecību sarakstos nebūs ierakstīti budži – sveša darbaspēka izmantotāji, vācu okupantu un latviešu nacionālistu aktīvie atbalstītāji. (.).

Latvijas PSR finanšu ministrs (A. Tabaks).⁵⁷

Patiesībā „kulaku” saimniecību sarakstu un to individuālo raksturojumu sastādīšanā bija iesaistīts daudz plašāks personu loks nekā tas bija noteikts minētajos dokumentos. Noteicošā loma piederēja LK(b)P apriņķu komitejām. To apstiprina arī šāds dokuments:

„Nr. 60

Slepeni

1947. gada 16. septembrī

Latvijas K(b)P Daugavpils apriņķa komitejas biroja

1947. gada 11. septembra

Protokols Nr. 6

Sevišķā mape

Klausījās: „Par darba veikšanu, lai noteiktu kulaku saimniecības”

Apspriedis LPSR Finanšu ministra vēstuli, kura apstiprināta ar Ministru padomes lēmumu Nr. 761 „Par kulaku saimniecību pazīmēm un to aplikšanu ar nodokļiem”

Latvijas K(b)P apriņķa komitejas birojs nolemj:

1. Ieteikt Latvijas K(b)P pagastu komiteju sekretāriem, pagastu partorgiem, pagastu izpildu komiteju priekšsēdētājiem un partijas apriņķa komitejas pilnvarotajiem, kuri pagastiem piestiprināti labības sagādē ar termiņu līdz šā gada 1. oktobrim, sastādīt un pagastu izpildu komiteju sēdēs apstiprināt kulaku saimniecību sarakstus un individuālos raksturojumus par katru kulaka saimniecību, pie tam vadoties no LPSR Finanšu ministrijas 1947. gada 4. septembra vēstules.
2. Brīdināt pagastu partijas komiteju sekretārus un pagastu partorgus, pagastu izpildu komiteju priekšsēdētājus un partijas apriņķa komitejas pilnvarotos, ka šā darba veikšanai ir liela politiska nozīme un tamdēļ par šā darba pareizu veikšanu viņi nes personīgu atbildību.

⁵⁷ LVA, 270. f., 396. l., 131., 132., 133. lp.

3. Uzdot partijas apriņķa komitejas pilnvarotajiem, kuri ir piestiprināti pagastu grupām, ņemt savā personīgā kontrolē šā darba veikšanu katrā viņiem piestiprinātajā pagastā un nodrošināt visu kulaku saimniecību iekļaušanu sarakstā un nepieļaut vidējo un trūcīgo saimniecību iekļaušanu sarakstos.
4. Uzdot apriņķa izpildu komitejas priekšsēdētājam biedram Vorževodovam un apriņķa finanšu nodaļas vadītājam biedram Šilovam īpaši rūpīgi izskatīt pagastu iesniegtos materiālus un nepieļaut šajā tik svarīgajā politiskajā darbā partijas un valdības politikas izkropļojumus.

Latvijas K(b)P Daugavpils apriņķa komitejas sekretārs

P. Žukovs.”⁵⁸

„Kulaku” saimniecību sarakstu un to individuālo raksturojumu sastādīšanā, lai tās apliktu ar nodokļiem, liela loma bija ierādīta Finanšu ministrijas darbiniekiem. 1947. gada septembra sākumā Finanšu ministrijas pilnvarotie jau bija nozīmēti 14 apriņķos no 20 apriņķiem. Uz šīm vietām viņi izbrauca 8. septembrī. Ar pilnvarotiem tika nosūtīti norādījumi apriņķu finanšu nodaļām par likuma izpildes kārtību, kā arī vēstule par šo jautājumu partijas apriņķu komiteju sekretāriem un apriņķu izpildu komiteju priekšsēdētājiem.

Apspriedes ar pagastu izpildu komiteju priekšsēdētājiem un vietējiem partijas darbiniekiem 11. septembrī notika Daugavpils, Rīgas, Madonas, Liepājas, Ventspils, Cēsu, Ludzas un Kuldīgas apriņķos, bet 12. septembrī – Valkas, Ilūkstes, Aizputes, Bauskas un Rēzeknes apriņķos.

Informācijā J. Kalnbērziņam A. Tabaks norādīja, ka apspriežu gaitā esot radušies jautājumi.

1. jautājums:

“Madonas apriņķī pēc iepriekšējām ziņām 5000 saimniecības jeb 25 % no kopējā apriņķa saimniecību skaita, kuras pēc tām pazīmēm, kuras paredzētas Latvijas PSR Ministru padomes 1947. gada 27. augusta lēmuma Nr. 761 „Par kulaku saimniecību pazīmēm un kārtību to aplikšanai ar nodokļiem” 2. punktā ir paredzētas iekļaušanai kulaku saimniecību sarakstos, jo to lielākā daļa pēc teritorijas atbrīvošanas no vācu okupantiem no jauna tika pakļauta zemes reformai, bet daļa bija aktīvas vācu okupantu atbalstītājas. Tiek jautāts – kā rīkoties šajā gadījumā?”

2. jautājums:

⁵⁸ LVA, PA-101.f., 10.apr., 342.l., 37.lp.

Atzīme dokumentā:

“Šā lēmuma otrais eksemplārs iznīcināts (p/8 N 1905 – 18/IV 47. g.)”

Ventspils apriņķī tādu saimniecību, kā norādīts pirmajā jautājumā, ir 960 jeb 15 % no kopējā saimniecību skaita. 960 saimniecību skaitā daudz ir tādu saimniecību, kuras pēc vācu varas „pavēles” bija spiestas apstrādāt tos zemes gabalus, kurus viņiem atgriezta agrāk, 1940.-1941. gada zemes reformas kārtībā un kuras no jauna tika pakļautas zemes reformai un pārstāja šos zemes gabalus apstrādāt.”

A. Tabaks minēja arī vairākus citus „neskaidrību” gadījumus.⁵⁹

Lai novērstu dažādas neskaidrības un problēmas, kas radās Latvijas turīgākos zemniekus pārvēršot par visādi nīstamiem un sagraujamiem „kulakiem”, 1947. gada 10. oktobrī tika sarīkota speciāla LPSR Finanšu darbinieku republikāniskā apspriede. Lūk, daži fragmenti no tajā teiktā:

„(..) Reinbergs (Kuldīgas apriņķa finanšu nodaļas vadītājs):

„Kulaku saimniecību saraksti neapmierina. (..) Partorgus, pagastu izpildu komiteju priekšsēdētājus sasaukt neizdevās – nepiekrita vadošās apriņķa organizācijas. Saraksti nepilnīgi, jādod atpakaļ. (..) Pavirši aizpildīti. Nav atzīmētas kulaku pazīmes. Bieži lietota atzīme „izvesta zemes reforma”. Sākot ar 9. oktobri lietas skatīs izpildu komiteja. Līdz šim apstiprināti 4 saraksti.”

„Grave (Aizputes apriņķa finanšu nodaļa):

„Jautājumā par kulaku saimniecību sarakstiem 14. septembrī notika apriņķa sanāksme, kurā piedalījās partorgi, pagastu izpildu komiteju priekšsēdētāji, partijas apriņķa komitejas pilnvarotie. Šajā sanāksmē pret parakstu tika izsniegtas finanšu ministra aizzīmogotas vēstules. Uzstājās 1. sekretārs un partijas CK pārstāvis. Izpildu komiteju priekšsēdētāji visus materiālus turēja pie sevis. Izpildu komiteju sekretārus, kuri sarakstus sastādīja, ar tiem neiepazīstināja (turēja slepenībā), tamdēļ sarakstos kulaku pazīmes nav atspoguļotas. Daudz muļķību. Sastopami apzīmējumi „vācu okupantu izpalīgs”, „kaitnieks” u.c. Sarakstos skaidrību iegūt grūti, no pagastiem izsauktie pārstāvji uz jautājumiem nevarēja atbildēt, tamdēļ 21. un 22. septembrī tika noorganizēta pagastu apbraukāšana, lai papildinātu sarakstus un informētu aktīvu. (..)”

„Hrustaļevs (Viļakas apriņķa finanšu nodaļas vadītājs):

„(..) Sarakstus sāka sastādīt no 10.septembra, bet pabeidza 5.oktobrī. Saraksti ir apstiprināti. (..) No iesniegtajām 320 saimniecībām atstātas 190 saimniecības (1,6 %). (..). Sarakstu lielais vairākums dod saimniecību politisko raksturojumu. Kulaku elementus nosaka pēc bandītu pazīmēm, ja citu nav. (..)”

⁵⁹ LVA, PA-101. f., 10. apr., 82. l., 69., 70., 71. lp.

„Jevstignevs (Ilūkstes apriņķa finanšu nodaļas vadītājs):

„Jautājumā par kulaku saimniecību noskaidrošanu vēstule saņemta 9. septembrī. 12. septembrī sasauktajā partijas apriņķa komitejas un apriņķa izpildu komitejas pārstāvju un pagastu izpildkomiteju pārstāvju un partorgu sanāksmē piedalījās vairāk nekā 50 cilvēki. Sanāksme ilga 4 stundas. Pagastu izpildu komiteju priekšsēdētājiem tika uzdots tieši nodarboties ar šo jautājumu. Kulaku saimniecību sarakstu sastādīšana pabeigta 26. septembrī. (..), tajā pašā dienā tika aprēķināti nodokļa maksājumi. (..). Atrastas 428 kulaku saimniecības (4 % no kopējā skaita). Darbs vēl nav pabeigts, tas turpinās. (..)”

„J. Monailo (finanšu ministra vietnieks):

„Kas attiecas uz Ministru padomes lēmuma izpildi par kulaku saimniecību sarakstu sastādīšanu, tad šajā lietā apriņķu finanšu nodaļu vadītājiem ir tikai jāpalīdz apriņķu izpildu komitejām. Praksē viss notiek citādi. Vadītāji nesaprot savu lomu. Kuldīgas apriņķa finanšu nodaļas vadītājs ir kulaku likteņa izlēmējs. Apriņķa izpildu komiteja visu atbildību novēla uz viņu, lai likuma izkropļošanas gadījumā galvu norautu viņam. Slikts stāvoklis ir Cēsīs. Apriņķa izpildu komitejas priekšsēdētājs kulaku jautājumu uzskata par otršķirīgu. Šo lietu viņš uzdeva b. Daņilovam, iedeva viņam palīgā 2 jaunkundzes, kuriem tad arī ir jāizlemj jautājums, kurš ir kulaks un kurš – nē. Daļa vadītāju gaida gatavus materiālus, neuzskatot par vajadzīgu pateikt priekšā, ko uzskatīt par kulaku, neizmanto apriņķu finanšu nodaļās esošos materiālus, neraugoties uz to, ka vairākās vietās ir novērojama liberāla attieksme pret kulakiem. Ir jau saņemti ģenerālprokurora norādījumi par to, ka nevajadzīgais liberālisms tiks novērtēts kā valsts noziegums, kā arī solījums palīdzēt sodu uzlikšanā. Vajag pārkārtot pieeju šim darbam. Ar kulaku jārūnā likuma valodā. (..). Par liberālismu liecina Daugavpils apriņķa finanšu nodaļas ziņas (0,5 % kulaku saimniecību no visu saimniecību skaita), Valmieras, vienā no turīgākajiem apriņķiem (3,6 %), Bauskas apriņķī – republikas maizes klētī, kur daudzas saimniecības ar 100-150 ha zemes divas reizes pakļautas zemes reformai (3,4 %). (..). Patlaban notiek CK plēnums. Uz to ir uzaicināti partijas apriņķu komiteju sekretāri, izpildu komiteju priekšsēdētāji. Dažiem no viņiem „iztīrīs smadzenes”. Finanšu orgānu vadītājiem ir jāveic pasākumi, lai likvidētu trūkumus kulaku jautājumā.”

„(..) Cepurītis (Ventspils apriņķa finanšu nodaļas vadītājs):

„Darbs ar kulaku pazīmju noteikšanu ievilcies. Ievadīts labi. Bija saziņoti pagastu izpildu komiteju priekšsēdētāji, partorgi. Doti sīki norādījumi. Nākas saskarties ar „draugu būšanu” uz vietām, jo kulakus izvirza ciemu padomes. Pārpratumi ar pazīmēm. Ne vienmēr ir skaidrs, kas ir kulaks. Pieved kā pazīmes – „tribunāla spriedums”, „bandītisms” u.c.”

„Rotčevs (nodokļu un nodevu pārvaldes priekšnieks):

„(..) Liberāla attieksme pret kulaku elementiem, viņu neiekļaušana sarakstos – tas ir tiešs noziegums pret tautu, padomju likumiem. Tas novedīs pie tā, ka atsevišķi finanšu darbinieki sēdēs kopā ar kulakiem uz viņu apsūdzēto sola. (..).”⁶⁰

Latvijas Finanšu ministrijas izziņa par „kulaku” saimniecību sadali pēc noteiktajām pazīmēm 1947. gada rudenī

N. p.k.	„Kulaku” saimniecību pazīmes	Daudzums	% pret kopējo skaitu
1.	Pastāvīga algota darba spēka pielietošana lauksaimniecībā jeb rūpalā	2 857	27,4
2.	Sezonas algota darba sistemātiska pielietošana lauksaimniecībā	1 695	16,2
3.	Citu zemnieku darba sistemātiska izmantošana kā atstrādāšana par viņu lietošanā dotiem darba lopiem, sēklām, produktiem vai lauksaimniecības mašīnām	127	1,2
4.	Sistemātiska ienākumu saņemšana naudā vai graudā par komplicētu lauksaimniecības mašīnu izmantošanu	312	7,3
5.	Sistemātiska ienākumu saņemšana no dzirnavām, eļļas spiestuvēm, putraimu izstrādāšanas vai kartupeļu, augļu un dārzeņu kaltēm u.c. uzņēmumiem, kā arī no norādīto uzņēmumu nodošanas rentē	48	0,5
6.	Citas pazīmes (t.sk. divreiz pakļautas zemes reformai – 2 714; vācu okupantu aktīvie izpalīgi – 2 179)	4 893	46,9
Kopā:		10 432	100,0 ⁶¹

Finanšu ministrija „kulaku” izslēgšanu no sarakstiem uzskatīja par „lieliem politiskiem izkropļojumiem”, par to ziņoja LPSR Ministru padomei un lūdza dot norādījumu aprīņķu izpildu komiteju priekšsēdētājiem, lai pārskatītu visus aprīņķu izpildu komiteju pieņemtos lēmumus par zemnieku saimniecību izslēgšanu no „kulaku” saraksta un par „kulaku” saimniecību papildus sameklēšanu. LPSR Ministru padome 1948. gada 15. maijā deva norādījumu visiem aprīņķu izpildu komiteju priekšsēdētājiem nekavējoties pārskatīt visus lēmumus par „kulaku” saimniecību izslēgšanu, izskatot sūdzības, un par darba veikšanu, lai papildus sameklētu „kulaku” saimniecības. 1948. gada 2. jūnijā LPSR Ministru padome

⁶⁰ LVA, 327. f., 7. apr., 100. l., 130., 131., 132., 134., 137., 138., 141. lp.

⁶¹ LVA, 327. f., 7. apr., 154. l., 98. lp.

sarīkoja apspriedi ar visiem izpildu komiteju priekšsēdētājiem, kurā vēlreiz tika apspriestas „kulaku” saimniecību pazīmes un doti norādījumi par nekavējošu darba pastiprināšanu, lai pagastos papildus atrastu jaunas „kulaku” saimniecības.

Analogiskus norādījumus LK(b)P CK deva partijas apriņķu komiteju sekretāriem.⁶²

1948. gada 2. jūnijā LPSR Ministru padome pieņēma lēmumu par „kulaku” saimniecību pilnīgāku uzskaiti līdz 10. jūnijam un sarakstu izskatīšanu un apstiprināšanu ne vēlāk kā līdz 1948. gada 15. jūlijam.⁶³ Izpildot šo lēmumu, Kuldīgas apriņķī „kulaku” sarakstos papildus ieskaitīja 200 saimniecības.⁶⁴ Valkas apriņķī no 5 285 zemnieku saimniecībām par „kulaku” saimniecībām atzina 420.⁶⁵ Papildus „kulaku” saimniecības tika sameklētas visos apriņķos.

Ziņas par „kulaku” saimniecību skaitu uz 1949. gada 1. janvāri

Apriņķis	Pavisam bija 1948. gadā	1948. g. Izslēdza pēc sūdzībām apriņķa izpildu komitejās	Izslēdza valdības komisija	% no kopējā zemnieku saimniecību skaita	Palika uz 1949. g. 1.01.	
					Pavisam	t.sk. neapliktas apliekamo objektu trūkuma dēļ
Aizputes	464	7	-	6,6	457	36
Alūksnes	334	72	7	3,0	255	17
Bauskas	447	55	1	3,9	391	32
Valkas	507	104	9	5,6	394	16
Valmieras	542	79	-	5,1	463	9
Ventspils	549	53	3	5,5	493	7
Viļakas	216	59	-	1,2	157	3
Viļānu	182	22	13	1,8	147	-
Gulbenes	291	31	-	3,6	200	-
Daugavpils	321	73	-	1,5	248	5
Jēkabpils	244	4	1	1,8	239	24
Jelgavas	806	93	13	4,5	700	101
Ilūkstes	427	149	4	2,6	274	22
Krāslavas	205	28	2	1,8	135	6

⁶² LVA, 327. f., 7. apr., 154. l., 165. lp.

⁶³ LVA, PA-101. f., 11. apr., 70. l., 64. lp.

⁶⁴ LVA, PA-101. f., 11. apr., 49. l., 164. lp.

⁶⁵ LVA, PA-101. f., 16. apr., 7. l., 55. lp.

Kuldīgas	631	173	17	4,0	441	27
Liepājas	400	45	-	3,2	355	4
Limbažu	413	41	5	4,6	367	-
Ludzas	648	87	-	3,7	561	-
Madonas	450	47	-	4,6	403	9
Ogres	350	49	11	2,9	290	-
Rēzeknes	367	28	32	1,5	307	9
Rīgas	522	56	5	3,9	461	14
Talsu	502	28	3	4,6	471	4
Tukuma	440	39	-	4,2	401	16
Cēsu	593	43	17	4,2	533	47
Kopā:	10 911	1 465	143	3,4	9303	408 ⁶⁶

„Kulaku” saimniecību meklēšana turpinājās arī 1949. gada pirmajos mēnešos. 1949. gada 11. janvāra LK(b)P CK plēnumā, kurš apsprieda LK(b)P CK atskaites ziņojuma projektu partijas X kongresam, LPSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētāja vietniece O. Auguste izteicās šādi:

„(..) Daudzos apriņķos mums ir ne mazums īstu kulaku saimniecību, taču kādos apriņķos un kamdēļ viņi līdz šim ir, tas konkrēti nav pateikts. Vai mēs varam norādīt, kamdēļ tā iznāk, vai arī šo jautājumu mēs neesam izpētījuši. Pastāv tādi uzskati, ka pašreizējā republikas lauksaimniecības posmā mēs nemaz neesam iecerējuši visus kulakus ierakstīt sarakstos, bet tikai daļu no viņiem. Tādas runas bija Cēsu, Aizputes apriņķos un par to runāja daži mūsu komunisti.”

Savukārt LPSR kinematogrāfijas ministrs E. Amēriks piepilda:

„(..) Man ir tikai viena piezīme. Ziņojumā ir teikts, ka vairākos apriņķos partijas un padomju orgāni ir pieļāvuši nopietnas politiskas kļūdas, nosakot kulaku saimniecības. Man liekas, ka šeit vainīgi ir ne tikai partijas un padomju orgāni apriņķos, bet vainīga ir tā valdības komisija, kura pastāv pie Ministru padomes un kura ir pieļāvusi veselu virkni kļūdu, izslēdzot kulakus no kulaku saimniecību sarakstiem, kura neorientējās un nevadījās no tiem materiāliem, kuri tika saņemti no vietām. Iznāk tā, ka šajā komisijā uzklautāja tikai kulakus un viņu lieciniekus, bet nevis vietējos orgānus, kuri pazīst šos kulakus labāk nekā komisija.”

LK(b)P CK sekretārs I. Ļebedevs šai sakarā norādīja:

⁶⁶ LVA, 327. f., 1.s apr., 68. l., 3. lp.

„Šī komisija, kā nelikumīgi piedzimuši, tagad tiek likvidēta un visas lietas tiek nodotas uz vietām.”⁶⁷

„Kulaku” saimniecību pazīmju noteikšanai un šo saimniecību sarakstu sastādīšanai bija traģiskas ekonomiskas un politiskas sekas. Sākumā tās tika grautas un izputinātas ar milzīgajām sagādes normām un nodokļiem, bet pēc tam pakļautas izsūtīšanai uz Sibīrijas mūža nometinājumu.

⁶⁷ LVA, PA-101. f., 12. apr., 8. l., 1., 2., 3. lp.

IV nodaļa

„Kulaku” saimniecību graušana ar milzīgām lauksaimniecības produktu sagādes normām

Pirmajos pēckara gados latviešu zemnieku saimniecībām viens no visgrūtākajiem pienākumiem bija nodot valstij pēc iespējas ātrāk un vairāk visdažādākos lauksaimniecības produktus, trieciena tempā paveikt labības sagādes kampaņas. Laikrakstu lappuses tolaik atgādināja ziņojumus no kara lauka: „Labības fronte”, „Cīņa par saistību izpildi”, „Pastiprināt uzbrukumu kulakiem!”, „Ātri un nesaudzīgi sagrausim kulaku sabotāžu!”.

Labības sagāde pēckara Latvijā noritēja ar tādām pat metodēm un līdzekļiem, kādi savā laikā tika pielietoti Padomju Savienībā. Spēkā bija arī PSRS Tautas komisāru padomes 1942. gada 24. novembra lēmums Nr. 1882 par to personu, kuras „vairākkārt un ļaunprātīgi neizpilda lauksaimniecības produktu piegādi”, saukšanu pie kriminālatbildības.⁶⁸

Pirmo reizi latviešu zemnieki ar šādu nežēlīgu, brutālu lauksaimniecības produktu sagādes veidu sastapās jau 1944. gada rudenī. Kurzemes pusē tolaik vēl turpinājās karadarbība. Daudzi lauku iedzīvotāji atradās armijā, gan vienā, gan otrā frontes pusē. Daudzi bija krituši, pazuduši dažādās soda noietnēs vai devušies bēgļu gaitās. Lauku sētās nereti bija palikuši tikai vecīši, sievietes un bērni. Tīrumi bija ierakumu un mīnu pilni.

Šādos apstākļos novākt labību, izkult un aizvest to uz sagādes punktiem bija ārkārtīgi grūti. Bet jau tolaik varas iestādes par galveno līdzekli labības sagādes paātrināšanai uzskatīja visplašāko represiju pielietošanu pret sagādes „sabotieriem”. LPSR Tautas komisāru padomes priekšsēdētājs V. Lācis un LK(b)P CK pirmais sekretārs J. Kalnbērziņš 1944. gada 20. septembrī visiem apriņķu izpildu komiteju priekšsēdētājiem nosūtīja telegrammu, kurā norādīja:

„Sagādes tempu samazināšanās, sagādes uzdevumu neizpildīšana ir izskaidrojama ar nepieciešamās boļševistiskās cīņas trūkumu no jūsu puses. Tā vietā, lai mobilizētu aktīvu, organizētu masu izskaidrošanas darbu zemnieku vidū un vienlaicīgi izdarītu stingru spiedienu pret kulakiem, jūs nodarbojaties tikai ar runāšanu. Brīdinām par jūsu personīgo atbildību par septembra sagādes plāna bezierunu izpildi. Iesakām pagastu izpildu komiteju sēdēs noklausīties sagādes aģentu atskaites un divu dienu laikā atsaukt visus slaistus, kuri nav attaisnojuši uzticību. Visām zemes lietotāju saimniecībām, ar zemes platību lielāku par 20 hektāriem, izsniegt saistības divu dienu laikā. Pret tām saimniecībām, kuras sabotē sagādi,

⁶⁸ LVA, PA-120. f., 4. apr., 158. l., 28. lp.

pielietot PSRS TKP 1942. gada 24. novembra lēmumu Nr. 1882 un par pieņemtajiem lēmumiem paziņot personiski.”⁶⁹

LPSR prokurors A. Mišutins, kuram bija uzdots pielietot šīs represijas pret sagādes „sabotieriem”, 1944. gada septembra beigās ziņojumā J. Kalnbērziņam un V. Lācim norādīja:

„Par labības sagādes neapmierinošu iemeslu ir jāatzīst tas, ka labības sagādē lielu īpatsvaru ieņem kulaku saimniecības, kuras ir naidīgi noskaņotas pret padomju varas pasākumiem lauksaimniecībā. Abrenes, Daugavpils, Jēkabpils, Ludzas un Rēzeknes apriņķos šīm saimniecībām ir jādod 43 % no sagādes plāna. Vadoties no PSRS TKP 1942. gada 24. novembra lēmuma Nr. 1882 un TKP 1942. gada 24. novembra instrukcijas par šā lēmuma piemērošanu, ir jāatzīst, ka šajā lauksaimniecības produktu sagādes kampaņā nav iespējams uzsākt parādu piedzišanu tiesas ceļā, jo Sagādes tautas komisariāta pilnvarotie vēl nav izsnieguši parādniekiem rakstveida brīdinājumus par 10 dienu termiņa ievērošanu. Tā paša iemesla dēļ patlaban vēl nav iespējams saukt parādniekus pie kriminālatbildības.”⁷⁰

Zemnieku saimniecībām labības sagādes normas bija lielas, bet samaksa par nodotajiem lauksaimniecības produktiem – niecīga. Visi rīkojumi un pavēles par lauksaimniecības produktiem tika sūtīti tikai krievu valodā, kurus ne vietējie lauku darbinieki, ne zemnieki nesaprata. Daudzās vietās zemnieki domāja, ja viņi neizpildīšot sagādes uzdevumus, tad tikšot aizsūtīti uz Sibīriju vai pat nošauti. Varasvīri ar šādiem draudiem neskopojās.

1944. gadā PSRS Ministru padome Latvijai sagādes plānu bija noteikusi 81 904 tonnas. Līdz 1944. gada 15. decembrim bija sagādāta 99 921 tonna.⁷¹ Par to, kādiem līdzekļiem tika panākta labības sagādes plāna izpilde, LK(b)P CK 1944. gada novembra plēnumā LK(b)P Abrenes apriņķa komitejas 1. sekretārs A. Ņikonovs stāstīja:

„Kulaku pretošanos mēs likvidējām ar divu veidu metodēm. Pirmkārt, ar izskaidrošanas darbu. Otrkārt – ar piespiešanu. Mēs sodījām 7 kulakus, kuri sabotēja labības sagādi. Tautas tiesās mēs noorganizējām 7 paraugprocesus. Un visa tā rezultātā labība valstij tika piegādāta.”⁷²

Šo domu atbalstīja LPSR Tieslietu tautas komisārs A. Jablonskis un teica:

„Ļoti slikti strādāja Sagādes tautas komisariāta pilnvarotie, kuri neatklāja kaitniekus, sabotierus un nenodeva viņus tiesu iestādēm. Šā iemesla dēļ tiesu iestādēm nav iespējas saukt

⁶⁹ LVA, 270. f., 1. apr., 287. l., 5. lp.

⁷⁰ LVA, 270. f., 1. apr., 93. l., 15. lp.

⁷¹ LVA, 270. f., 1. apr., 262. l., 102. lp.

⁷² LVA, PA-101. f., 3. apr., 7. l., 43. lp.

viņus pie atbildības un notiesāt saskaņā ar likumu ... Paraugprocess – tas ir ļoti labs paņēmieni, lai morāliski ietekmētu tos, kuri nepakļaujas padomju likumiem.”⁷³

LK(b)P CK plēnums pieprasīja: „Visnoteiktajā kārtā izbeigt liberālu attieksmi pret kulakiem un labības sagādes sabotieriem” un uzlika par pienākumu tiesu – izmeklēšanas iestādēm materiālus par labības sagādes „sabotieriem” izskatīt triju dienu laikā un vainīgos saukt pie atbildības saskaņā ar kara laika likumiem.⁷⁴

Saskaņā ar LPSR TKP un LK(b)P CK lēmumu „Par Latvijas PSR zemnieku saimniecību obligāto labības piegādi valstij” labības nodošanas saistību izpildei procentos no kopīgā saistību apmēra bija noteikti šādi termiņi: augustā – 10 %, septembrī – 20 %, oktobrī – 30 %, novembrī – 30 % un decembrī – 10 %.⁷⁵

Tām saimniecībām, kuras noteiktajos kalendāra termiņos neizpildīja saistības, tiesas ceļā uzlika divkārtu naudas sodu „apmēram, pēc tirgus cenas aprēķinātās labības vērtības . Neatkarīgi no tā, labības piegādes gada saistību daļu, kura nebija izpildīta laikā, Sagādes komisariāta darbinieki piedzina no parādnieka neapstrīdāmā kārtībā. Šie noteikumi bija attiecināti arī uz pienu, gaļas, kartupeļu un vilnas sagādi. Lai ikvienam latviešu zemniekam būtu skaidrs, kas viņu sagaida par sagādes „sabotāžu”, LPSR prokurors A. Mišutins paskaidroja:

„Neatkarīgi no soda iekasēšanas, parādniekam neapstrīdamā kārtā atsavina lauksaimniecības produktus, kuri jānodod valstij pēc likuma, piemēram, labību un kartupeļus atsavina par visu gadu. Pirms lietas nodošanas tiesai, Sagādes tautas komisariāta apriņķa pilnvarotais piesūta parādniekam raktisku brīdinājumu, ka viņu sauks pie atbildības tiesā, ja tas 10 dienu laikā nenokārtos parādu. Reizē ar šo brīdinājumu pilnvarotajam ir jāapraksta parādnieka īpašums, lai varētu dzēst parādu un samaksāt soda naudu. Personas, kuras vairākkārt un ļaunprātīgi neizpilda obligāto lauksaimniecības produktu piegādi valstij, pēc soda naudas iekasēšanas, nododamas tiesai un sodāmas ar cietuma sodu no 6 mēnešiem līdz 10 gadiem.”⁷⁶

KPFSR Kriminālkodeksa 58.-14. pants, pēc kura pie kriminālatbildības sauca labības sagādes „sabotierus”, paredzēja brīvības atņemšanu līdz 8 gadiem ar visa īpašuma vai īpašuma daļas konfiskāciju, bet atsevišķos gadījumos – pat augstāko soda mēru – nošaušanu un visa īpašuma konfiskāciju. Kriminālkodeksa 61. panta 3. daļa, pēc kuras „kulakus” sauca pie atbildības par labības sagādes nesavlaicīgu izpildi, kā soda mēru paredzēja brīvības

⁷³ LVA, PA-101. f., 3. apr., 7. l., 70. lp.

⁷⁴ LVA, PA-101. f., 3. apr., 7. l., 19. lp.

⁷⁵ Cīņa, 1945. g. 31. aug.

⁷⁶ Cīņa, 1945. g. 31. aug.

atņemšanu līdz 2 gadiem ar visa vai īpašuma daļas konfiskāciju, kā arī atbilstošos gadījumos vainīgās personas izsūtīšanu uz PSRS attāliem apgabaliem.

Ar tādiem līdzekļiem latviešu zemniekus piespieda aizvest uz sagādes punktiem ne tikai „pirmos”, bet bieži vien arī pašus „pēdējos” graudus. Tādā veidā katra labības sagādes kampaņa pārvērtās par nepārtrauktu patvaļas un nelikumību virkni.

Šāda veida nelikumības pret zemnieku saimniecībām sankcionēja paši augstākie tā laika LKP un padomju darbinieki. J. Kalnbērziņš 1945. gada oktobrī pasludināja:

„Galvenais cēlonis, kamdēļ novilcinājusies labības piegāde, ir tas apstākļi, ka daži apriņķi pārāk zemu novērtēja budžu pretestību ... Budžu sabotāža ir jālikvidē nesaudzīgi.”⁷⁷

Savukārt komunālās saimniecības komisārs R. Ķīsis aicināja:

„Pret kulakiem ir nepieciešams spiediens, īstas represijas.”⁷⁸

Ārkārtīgi bezatbildīgi, pat noziedzīgi pret zemnieku saimniecību reālajām iespējām, sagādāt plānā paredzēto labības daudzumu, izturējās Sagādes komisariāta vadība un tā apriņķa pilnvarotie. Daudzos gadījumos viņi „parādniekus” nodeva tiesai vēl pirms brīdinājuma termiņa beigām. Daudzus zemniekus notiesāja pat ātrāk nekā viņi bija saņēmuši saistību rakstus.⁷⁹

Cīņā pret „kulakiem – sabotieriem” plaši tika izmantoti Tieslietu komisariāta un prokuratūras darbinieki. Tieslietu komisariāta pārziņā atradās tā saucamās „īpašās tiesvedības lietas”, kurās ietilpa arī valsts sagādes „sabotieru” lietas. Lai pēc iespējas ātrāk izskatītu lietas par „kontrevolucionāro sabotāžu”, LPSR prokuratūra 1945. gada rudenī komandēja uz apriņķiem 13 savus darbiniekus, bet LPSR prokurora vietas izpildītājs Bērziņš ziņojumā J. Kalnbērziņam lūdza nostiprināt Iekšlietu komisariāta karaspēka kara tribunālu, komandējot tā rīcībā vēl 4-5 cilvēkus uz 1 mēnesi, jo citādi kara tribunāls nespējot laikā izskatīt visas „kulaku – sabotieru” lietas.⁸⁰

LK(b)P CK 1945. gada novembra plēnums uzdeva visām LK(b)P apriņķu komitejām veikt „visstingrākos pasākumus pret kulaku un buržuāzisko nacionālistu saimniecībām, kuras sabotē labības sagādi, saucot ļaunprātīgo labības sagādes sabotierus pie atbildības.”⁸¹

1945. gadā par labības plāna nesavlaicīgu izpildi tika izsniegti 13 000 brīdinājumi, bezstrīdus kārtībā labību izņēma 523 saimniecībās, tiesai nodeva 1002 „sabotieru” lietas, no kurām 1945. gadā izskatīja tiesās un notiesāja 610 saimniecību īpašniekus.⁸²

⁷⁷ LVA, PA-101. f., 2. apr., 78. l., 105. lp.

⁷⁸ LVA, PA-101. f., 4. apr., 2. l., 22. lp.

⁷⁹ LVA, PA-101. f., 7. apr., 7. l., 170. lp.

⁸⁰ LVA, PA-101. f., 9. apr., 5. l., 126. lp.

⁸¹ LVA, PA-101. f., 9. apr., 1. l., 79. lp.

Par īstu karu pret latviešu zemniecību izvērtās 1946. gada labības sagādes kampaņa. Sakarā ar sausumu vairākos Krievijas un Ukrainas apgabalos PSRS Ministru padome un VK(b)P CK 1946. gada 26. jūnijā pieņēma speciālu lēmumu „Par labības sagādes plānu no 1946. gada ražas Latvijas PSR”, kurā bija noteikts:

„PSR Savienības Ministru padome un VK(b)P Centrālā komiteja nolēmj:

1. Apstiprināt labības nodošanas valstij gada plānu no 1946. gada ražas Latvijas PSR 71 000 tūkstoš pudu apjomā, tajā skaitā:

no viensētnieku obligātajām piegādēm –	5179 tūkst. pudi
no natūrapmaksas par MTS darbu –	300 tūkst. pudi
no viensētnieku saimniecību aizdevuma atdošanas –	733 tūkst. pudi
no aizdevuma atdošanas sovhoziem –	70 tūkst. pudi
obligāto piegāžu parādi –	112 tūkst. pudi
no sovhozu labības nodošanas –	6 tūkst. pudi
no PSRS Pārtikas rūpniecības ministrijas sovhoziem –	4 tūkst. pudi
no PSRS Gaļas un piena rūpniecības ministrijas sovhoziem –	2 tūkst. pudi
garnicas nodeva –	700 tūkst. pudi.

2. Atlikt līdz 1947. gada ražai zemnieku saimniecību parāda dzēšanu par valsts obligātajām labības piegādēm 191 tūkst. pudu apmērā, par natūrmaksu par MTS darbu – 91 tūkst. pudu un aizdevumu atdošanu – 291 tūkst. pudus.
3. Uzdot Latvijas PSR Ministru padomei un Latvijas K(b)P CK pārbaudīt sagādes aparāta gatavību labības sagādei un sniegt nepieciešamo palīdzību, lai nodrošinātu labības nepārtrauktu pieņemšanu, saglabāšanu un aizvešanu uz sagādes punktiem.

(.) PSR Savienības Ministru padome un VK(b)P Centrālā komiteja pieprasa Latvijas [PSR] Ministru padomei un Latvijas K(b)P CK akurāti un godīgi izpildīt noteikto labības sagādes plānu, jo šajā gadā sakarā ar nelabvēlīgajiem laika apstākļiem un ražas prognozēm Tambovas, Kurskas, Voronežas un Orlas apgabalos labības sagādes plānu PSR Savienībā nācās samazināt.

Šī valsts labības plāna samazināšana PSR Savienībā uzliek īpašu atbildību par republiku, novadu un apgabalu labības sagādes plānu izpildi, pat, ja atsevišķos gadījumos šie plāni ir saspringti. PSR Savienības Ministru padome un VK(b)P Centrālā komiteja nosaka, ka

⁸² LVA, 270. f., 1. apr., 262. l., 102. lp.

Latvijas PSR Ministru padome un tās priekšsēdētājs b. Lācis, Latvijas K(b)P CK un tās pirmais sekretārs b. Kalnbērziņš, Sagādes ministrijas pilnvarotais republikā b. Barjajevs personīgi atbild PSR Savienības Ministru padomei un VK(b)P CK par labības sagādes plāna izpildi likuma noteiktajos termiņos.

PSR Savienības Ministru padomes priekšsēdētājs J. Staļins
VK(b)P Centrālās komitejas sekretārs A. Ždanovs.”⁸³

Valsts labības sagādes plāns 1946. gadā Latvijā bija sadalīts šādi:

zemnieku saimniecībām ar zemes platību 1-10 ha (kas sastādīja 19 % no saimniecību kopskaita) bija jānodod -	12 %
saimniecībām ar 10-15 ha (33 %) –	23 %
saimniecībām ar 15-20 ha (22 %) –	20 %
saimniecībām virs 20 ha (26 %) –	45 %.

Tātad „kulaku” saimniecībām no kopējā labības sagādes plāna bija jānodod 45 %, bet atsevišķos apriņķos šis procents bija vēl augstāks – Alūksnes – 54%, Madonas – 58%, Cēsu – 58%, Valkas – 63%, Aizputes – 68 %. Latvijai 1946.gadā valsts labības plāns bija uzlikts – 125 231 tonna. Kaut ko izmainīt PSRS Centrālo iestāžu noteiktajos sagādes plānos LPSR valdība bija pilnīgi bezspēcīga. PSRS Sagādes ministrijas pilnvarotais Latvijā J. Barjajevs atzina:

„Ne Latvijas PSR Ministru padomei, ne LK(b)P CK nav tiesību pieņemt lēmumu par atbrīvošanu no labības sagādes tādēļ, ka pat viena puda labības norakstīšanai ir nepieciešams Savienības valdības lēmums.”⁸⁴

Patiesībā gan LPSR Ministru padome, gan LK(b)P CK galvenokārt domāja par to, kā šos Maskavas noteiktos milzīgos sagādes plānus izpildīt pēc iespējas ātrāk un katrā ziņā tos arī ievērojami pārsniegt.

1946. gada rudenī LPSR prokuratūra uzraudzības kārtībā pārbaudīja labības sagādes gaitu Madonas apriņķa Bērzaunes, Patkules, Praulienas, Vestienes un Viesienes pagastos, kā arī vairākās ciema padomēs. Bērzaunes pagastā pēc prokuratūras ierosinājuma pie kriminālatbildības sauca zemnieku A. Spungī, bet 4 citām saimniecībām izsniedza brīdinājumus un aprakstīja mantu. Viesienes pagastā prokuratūras darbinieki ierosināja nekavējoties izsniegt brīdinājumus un aprakstīt mantu 10 saimniecībām. Par „kulaku” aizstāvēšanu pie kriminālatbildības sauca Vietalvas pagasta izpildu komitejas priekšsēdētāju A. Zaharovski, Virānes pagasta sagādes aģentu J. Skridi, Viesienes pagasta izpildu komitejas

⁸³ LVA, 270. f., 1.a apr., 179. l., 14., 15. lp.

⁸⁴ LVA, PA-101. f., 9. apr., 11. l., 173. lp.

priekšsēdētāju J. Zālīti un sagādes aģentu V. Apini, kā arī vairākus citus vietējos darbiniekus. Bet arī šāda bardzība LPSR prokuroram A. Mišutinam likās pārāk liberāla. Viņš norādīja:

„Cīņā ar labības piegādes sabotieriem tautas tiesas un prokuratūras darbinieki turas pie sapuvušā liberālisma. Pie sapuvušā liberālisma turas arī atsevišķi apriņķu prokurori, laikā neprotestējot pret tautas tiesnešu nelikumīgajiem, ne ar ko nepamatotajiem saudzīgajiem spriedumiem. Pastiprināt cīņu ar piegādes sabotieriem – tāds tagad ir galvenais tiesu, prokuratūras, sagādes un padomju aparāta uzdevums.”⁸⁵

Kad LK(b)P Rēzeknes apriņķa komiteja kā labības sagādes pilnvaroto uz Rēzeknes pagastu nosūtīja prokurora palīdzi Korotkovu, viņai tika uzdots „atrast vismaz vienu vai divus kulakus un izdarīt izmeklēšanu”. Tādu pašu uzdevumu saņēma arī prokurora palīgs Romanovs, kuru kā pilnvaroto komandēja uz Barkavas pagastu.⁸⁶

Viens no visniknākajiem cīnītājiem ar „kulaku” sabotāžu bija LPSR komunālās saimniecības ministrs R. Ķīsis. Atrodies komandējumā Madonas apriņķi, viņš sludināja:

„Ja tu redzi, ka tavā priekšā ir īsts kulaks, kurš noslēpis labību, tad pret viņu ir jālieto tiesu represijas par valsts apmānīšanu, par sējumu platības, ražas un lopu slēpšanu, par saimniecības, par ģimenes fiktīvu sadali utt. Ir gadījumi, kad represijas pielietot vajag un nav jābaidās tās pielietot, jo bez represijām kulaku pretestību salauzt nevar.”⁸⁷

LK(b)P CK partijas apriņķu komitejām, apriņķu izpildu komitejām un CK pilnvarotajiem ieteica nosūtīt uz pagastiem, kur „kulaki sabotē labības sagādi” īpašas LK(b)P, padomju un sagādes organizāciju, Tieslietu ministrijas un prokuratūras iestāžu darbinieku grupas, kuras šajos pagastos „būtu spējīgas noorganizēt labības sagādi”.⁸⁸ LPSR Augstākās tiesas priekšsēdētājs J. Grinbergs atzina:

„Soda sankcijas arvien palielinās.”⁸⁹

Ļoti daudzu zemnieku saimniecību īpašnieki varas iestāžu diktētos sagādes „trieciena tempus”, to milzīgos apjomus un pastāvīgos draudus, tikt izputinātiem un apcietinātiem, izturēt nevarēja, tādēļ pameta laukus, savas saimniecības, pārcēlās uz dzīvi pilsētās un iekārtojās kādos citos darbos. Taču arī šāda rīcība tika uzskatīta par ļaunprātīgu „sabotāžu” un visādā veidā apkarota. LK(b)P Aizputes apriņķa komitejas sekretārs M. Orlovs LK(b)P CK 1946.gada decembra plēnumā ierosināja:

⁸⁵ Cīņa, 1946. g. 26. okt.

⁸⁶ LVA, PA-101. f., 9. apr., 73. l., 184. lp.

⁸⁷ LVA, PA-101. f., 9. apr., 11. l., 173. lp.

⁸⁸ LVA, PA-101. f., 9. apr., 21. l., 136. lp.

⁸⁹ LVA, PA-101. f., 9. apr., 74. l., 206. lp.

„Ir nepieciešams pieņemt vēl kaut kādus pasākumus attiecībā pret tām saimniecībām, kuras ļaunprātīgi pašlikvidējas. Man liekas, ka daļa šo saimniecību vajadzētu palaist pa vējam, lai turpmākajos gados šī saimniecību grupa nepalielinātos. (..). Viņām vajadzētu konfiscēt pēdējo govi, zirgu un māju, lai iet uz kūdras purvu un strādā tur.”⁹⁰

Vēlākajos gados lēmumi par šāda veida „kulaku” saimniecību izputināšanu tika pieņemti.

1946. gadā valsts labības sagādes plāns tika izpildīts 6.novembrī – 1 mēnesi un 25 dienas ātrāk par saistībās noteikto termiņu. Valstij nodeva 125 231 tonnu. Pārgāja parāds uz 1947. gadu 60 571, saimniecībai – 23 846 tonnas. Pavisam saistības izsniedza 196 791 saimniecībai. Nemaz labības sagādes neuzsāka 6 888 saimniecības. 1946. gadā pavisam tika izsniegti brīdinājumi 16 295 saimniecībām. Bezstrīdus kārtā labību izņēma 3491 saimniecībā. Tiesai nodeva 1022 saimniecību īpašniekus. Tiesas izskatīja 858 lietas un notiesāti tika 728 saimniecību īpašnieki.⁹¹

1947. gadā Latvijai bija uzdots sagādāt 116 710 tonnas labības. Līdz 1947. gada 1. decembrim bija nodotas 139 786 tonnas, vairāk par valdības plānu – 21 000 tonnas. 1947. gadā saistību rakstus izsniedza 194 816 saimniecībām. Līdz 1947. gada 1. decembrim saistības izpildīja 30 220 saimniecības, bet labības nodošanu nebija uzsākušas 4494 saimniecības. Šajā labības sagādes kampaņā tika izsniegti 12 309 brīdinājumi un bezstrīdus kārtībā labība izņemta 1518 saimniecībās. Tiesai nodeva 755 saimniecību īpašniekus. Tiesas izskatīja 492 lietas un notiesāja 440 saimniecību īpašniekus. Daudzas parādnieku lietas tika izskatītas vēlākajos mēnešos.

Nākamajā gadā Latvijas zemniekiem labības sagādes plāns tika noteikts 163 112 tonnas.⁹²

1948. gada maijā vēstulē „lielajam vadonim un mīļotajam Staļinam” republikas vadība labības sagādes termiņu noteica līdz „revolūcijas 31. gadadienai”, bet pēc tam kārtējais lauksaimniecības pirmrindnieku kongress to pārcēla par pusotru mēnesi ātrāk un savā aicinājumā ierakstīja:

„Labības piegādi beigt līdz 15. septembrim.”⁹³

Lai šos pašu izdomātos termiņus ievērotu un uzticību „lielajam Staļinam” attaisnotu, labības sagādes kampaņā nemitīgi tika sludināta un pielietota kā „kulaku – sabotieru” meklēšana, tā arī plašas represijas pret viņiem.

⁹⁰ LVA, PA-101. f., 9. apr., 11. l., 185. lp.

⁹¹ LVA, 270. f., 1. apr., 262. l., 103. lp.

⁹² LVA, PA-101. f., 11. apr., 14. l., 60. lp.

⁹³ Cīņa, 1948. g. 28. jūl.

PSRS Sagādes ministrijas pilnvarotais Latvijā J. Barjajevs kārtējo reizi draudēja:

„Šogad vadības sagāde notiek īpatnējos apstākļos. Uz laukiem saasinājusies šķiru cīņa. Budži un viņu līdzskrējēji cenšas izjaukt saistību izpildi. Sagādes aģentiem kopā ar ciemu padomēm un pagastu izpildu komitejām jālikvidē mēģinājumi sabotēt labības sagādi.”⁹⁴

Saskaņā ar LPSR prokurora un PSRS Sagādes ministrijas pilnvarotā Latvijā 1948. gada 26. augusta telegrammu Nr. 6309, sagādes aģentiem tika uzdots nekavējoties aprakstīt mantu visās tajās zemnieku saimniecībās, kuras nebija izpildījušas savas saistības labības sagādē, bet tos zemniekus, kuri „ļauņprātīgi” izvairījās no labības nodošanas, vajadzēja saukt pie kriminālatbildības.⁹⁵

LK(b)P Ludzas apriņķa komitejas sekretārs Andrjuhins tajās dienās lepni paziņoja:

„Mēs nesaudzīgi cīnījāmies pret labības piegādes sabotieriem – budžiem. Jau augustā divas budžu saimniecības saucām pie atbildības par sabotāžu. Tautas tiesa tiem piesprieda divus gadus cietuma soda, konfiscējot mantu un pēc soda izciešanas nosprieda uz pieciem gadiem izraidīt no Latvijas. 15 budžu saimniecībām graudus atsavināja neapstrīdāmā kārtā. Trīs budžu lietas pašlaik nodotas izmeklēšanas orgāniem. Tagad apriņķis labības piegādes plānu ir izpildījis.”⁹⁶

Ar tādām pat represīvām metodēm labība tika sagādāta arī visos citos apriņķos.

PSRS Sagādes ministrijas pilnvarotā Latvijas PSR 1948. gada 19. oktobra pavēlē Nr. 2443 bija teikts:

„Ir sastopami gadījumi, kad kulaku saimniecībām visus lopus izņem finanšu orgāni un pēc tam realizē saskaņā ar apriņķu izpildu komiteju lēmumu. Pie tam šīm kulaku saimniecībām paliek parādi par obligātajām gaļas piegādēm.

Tāds stāvoklis ir izskaidrojams ar to, ka Sagādes ministrijas apriņķu pilnvarotie nerūpējas par savlaicīgu valsts piegāžu piedziņu no kulaku saimniecībām, nepielieto pret viņiem savlaicīgi likumā paredzētos pasākumus, neapraksta un bezstrīdus kārtā neizņem lopus, nenodod lietas tiesai.

Pavēlu:

1. Diennakts laikā pēc personīgiem rēķiniem katrā kulaku saimniecībā pārbaudīt saistību izpildi par visiem lauksaimniecības produktu piegādes veidiem par 9 mēnešiem, t.i., pēc stāvokļa uz 1948. gada 1. oktobri.

⁹⁴ Cīņa, 1948. g. 22. aug.

⁹⁵ LVA, PA-113. f. 6. apr., 10. l., 109. lp.

⁹⁶ Cīņa, 1948. g. 8. sept.

2. Visām kulaku saimniecībām, kuras nav norēķinājušās ar valsti laikā pēc izsniegtajām saistībām, izsniegt brīdinājumus ar īpašuma aprakstu un pēc 10 dienām, neatkarīgi no finanšu orgānu aprakstiem, izdarīt graudu, kartupeļu un gaļas izņemšanu bezstrīdus kārtā, vienlaicīgi nodot lietas tiesai, lai viņus sauktu pie atbildības kriminālā kārtā, kā arī lai uzliktu sodus un piedzītu tirgus vērtību par citiem nenodotiem produktiem.”⁹⁷

Sagādes ministrijas apriņķu pilnvaroto un pagastu sagādes aģentu galvenā metode bija rupja administrēšana. Viņi, aprakstot parādnieka mantu, nereti aprakstā iekļāva pilnīgi visus saimniecības lopus un produktus, neatstājot saimniecībā pat likumā paredzēto neaizskaramo mantas daļu. Tā kā arī tiesas no apraksta neizslēdza atstājamo mantas daļu, daudzas zemnieku saimniecības palika pilnīgi bez jebkādiem lopiem un pārtikas līdzekļiem.

Rezumējot sagādes aparāta darbu, Sagādes ministrijas pilnvarotais Latvijā Bloščaņenko 1949. gada maijā atzina:

„Sagādes aparāta darbs tika balstīts un arī vēl tagad tiek balstīts vienīgi uz administratīviem pasākumiem.”⁹⁸

Labības, tāpat kā citu lauksaimniecības produktu sagādes kampaņas, „kulaku” saimniecību sagraušanā un to īpašnieku represēšanā, kā jau norādīts, ļoti aktīvi piedalījās LPSR prokuratūras darbinieki.

1948. gada 30. septembrī LPSR prokurors A. Mišutins LK(b)P CK sekretāram J. Kalnbērziņam un LPSR Ministru padomes priekšsēdētājam V. Lācim nosūtīja plašu ziņojumu „Par kulaku ļaunprātīgas izvairīšanās faktiem no labības piegādēm”, kurā rakstīja:

„Republikas prokuratūras orgāni pēdējā laikā vairākos apriņķos ir atklājuši daudzus faktus par kulaku saimniecību ļaunprātīgu izvairīšanos no labības piegādes plāna izpildes.

Sakarā ar to, ka ir iestājies pats atbildīgākais periods cīņā par labību – labības piegādes plāna pabeigšanas periods, es uzskatu par nepieciešamu informēt Jūs par šiem faktiem, lai nepieciešamības gadījumā, savlaicīgi pieņemtu mērus šo faktu novēršanai un nedotu kulaku sabotieriem iespēju negatīvi ietekmēt labības piegādes gaitu valstij.

Vairākos republikas apriņķos ierosinātās krimināllietas liecina par to, ka kulaku saimniecības izmanto visus līdzekļus un metodes, lai izvairītos no labības piegādes valstij, tieši vai netieši, atklāti vai maskēti izvairās no labības nodošanas valstij.

Izvirzījušas tādu mērķi, kulaku saimniecības, būdamas naidīgi noskaņotas pret padomju varu, neapstājas nekā priekšā, nodarbojas ar apmānu un krāpšanos, ar atsevišķu padomju

⁹⁷ LVA, 1003. f., 2. apr., 12. l., 4. lp.

⁹⁸ LVA, PA-101. f., 12. apr., 12. l., 124. lp.

darbinieku uzpirkšanu un atklātu fizisku pretošanos padomju varas pārstāvjiem, viņiem īstenojot uzliktos labības piegādes uzdevumus.

Jēkabpils apriņķī ir saukts pie kriminālatbildības un notiesāts ar brīvības atņemšanu uz 4 gadiem kulaks Tiltiņš, kurš Neretas pagasta partorgam piedāvāja kukuli par fiktīvas izziņas izsniegšanu viņam par to, ka viņš savā saimniecībā it kā neizmanto algotu darbaspēku, bet pēc tam centās „vecuma dēļ” izvairīties no labības piegādes.

Alūksnes apriņķī šajās dienās uz 8 gadiem ieslodzījumā labošanas darbu nometnē ir notiesāts J. Rudzītis, kurš graudu maisā iebēra smiltis un gribēja to nodot uz valsts piegādes rēķina.

Jēkabpils apriņķa Medņu pagastā Medņu ciema padomes priekšsēdētājs Kozlovs, iztopot kulakiem, ciema padomē samazināja kulaku saimniecību zemes izmantojamo platību par 120 ha. Par varas ļaunprātīgu izmantošanu viņš ir saukts pie kriminālatbildības.

Ignorējot valsts intereses, iztopot kulakiem, atsevišķos republikas apriņķos visrupjākajā veidā tiek pārkāpts valdības lēmums par graudu malšanas ierobežošanu līdz labības sagādes plāna izpildīšanai.

Tā, piemēram, Ludzas apriņķī dzirnavu vadītājs Muzlāns mala zemniekiem graudus jebkurā daudzumā, neatkarīgi no malšanas atļaujām. Muzlāns arestēts un par sava dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu saukts pie kriminālatbildības.

Liepājas apriņķī pie kriminālatbildības saukti 3 Sagādes ministrijas pilnvarotie aģenti – Medzes pagastā – Makužis, Dunikas pagastā – Kalnišķis un Vaiņodes pagastā – Veite par nelikumīgu malšanas atļauju izsniegšanu un citām ļaunprātībām.

Alūksnes apriņķī saukti pie kriminālatbildības un notiesāti: Mārkalnes pagasta izpildu komitejas priekšsēdētājs Krūmiņš – ar brīvības atņemšanu uz 3 gadiem, atņemot tiesības uz 3 gadiem pēc soda izciešanas ieņemt valsts amatus un Sagādes ministrijas pilnvarotais aģents tajā pašā pagastā J. Stara – ar brīvības atņemšanu uz 2 gadiem. Tā vietā, lai cīnītos par labību, Krūmiņš un Stara sistemātiski nodarbojās ar žūpošanu un dienesta ļaunprātībām.

Bez augstāk minētajiem labības piegādes slēptiem izvairīšanās faktiem, ir arī atklāti labības piegādes sabotāžas fakti.

Ludzas apriņķī par ļaunprātīgu izvairīšanos no labības piegādes ar brīvības atņemšanu uz 2 gadiem notiesāts kulaks A. Kazicāns (Mērdzenes pagasts), kurš pēdējo 3 gadu laikā pēc kārtas nenodeva valstij pienu. Ar mērķi izvairīties no piena piegādes, viņš no trijām govīm divas nokāva. Šajā gadā viņš neuzsāka graudu un kartupeļu nodošanu. Kazicāna divi dēli atrodas bandā.

Šajā pašā apriņķī par labības sagādes sabotāžu ir arestēts bijušais vācu armijas brīvprātīgais Karasevs, kas gadu no gada izvairījās no graudu piegādes un paziņoja, ka viņš neesot nodevis graudus valstij un arī nenodošot.

Uz 5 gadiem ar brīvības atņemšanu par ļaunprātīgu izvairīšanos no visām valsts piegādēm vairākus gadus pēc kārtas un kukuļu došanu, lai izvairītos no piegādēm, šajā gadā notiesāta bijušā policista, kurš ir notiesāts par kontrrevolucionāru darbību, sieva – Jadviga Paulāne (Kārsavas pagasts).

Aizputes apriņķī par ļaunprātīgu izvairīšanos no graudu piegādes valstij pie kriminālatbildības ir saukti 4 kulaki, tajā skaitā: M. Milzarājs, kuram agrāk piederēja 63 ha zemes, bet tagad – 30 ha. Viņa dēls dienēja vācu armijā. Kā arī S. Saļkova, kurai agrāk piederēja 60, bet tagad 30 ha zemes. Okupācijas laikā viņa bija pārtikas un labības sagādes pilnvarotā.

Daugavpils apriņķī pie kriminālatbildības saukti kulaki A. Gudļevskis un A. Barkovskis. Gudļevskim agrāk piederēja kokzāģētava un 48 ha zemes. Patlaban viņam pieder liela kulaku saimniecība, liels lopu daudzums un lauksaimniecības mašīnas (kuļmašīna, traktors, lokomobile, sējmašīna), viņš ekspluatē algotu darbaspēku. Gudļevska divi dēli atrodas bandā.

Barkovskis, kuram klētī ir vairāk nekā 120 pudu graudu, valstij nav nodevis ne kilograma un, kad tika veikta graudu izņemšana bezstrīdus kārtā, viņš centās piekaut Sagādes ministrijas pilnvaroto aģentu. Par 1946. gadu viņš valstij ir parādā 800 kg graudu, 223 litru piena un 100 kg gaļas. 1947. gadā viņš nebija uzsācis graudu un piena nodošanu.

Līdzīgas lietas ir radušās arī citos republikas apriņķos. (..).

Uzmanību piesaista Sagādes ministrijas orgānu bezdarbība vairākos apriņķos (Bauskas, Alūksnes, Valmieras, Jelgavas, Ilūkstes, Madonas un Cēsu apriņķī), kuri līdz pat šim laikam nav iesnieguši ziņas par brīdinājumu izsniegšanu labības piegādes nepildītājiem.

Pēc esošām ziņām uz š.g. 20. septembri, Sagādes ministrijas pilnvarotie labības piegādes parādniekiem apriņķos, kopā republikā, ir izsnieguši 3973 brīdinājumus, 247 saimniecībās ir izdarīta izņemšana bezstrīdus kārtībā.

Es esmu devis norādījumu apriņķu prokuroriem reizē ar ļaunprātīgu labības piegādes nepildītāju saukšanu pie kriminālatbildības, stingri saukt pie atbildības arī amata personas, kuras ir vainīgas bezdarbībā un sabotieru atbalstīšanā, kā arī par sociālistiskās likumības pārkāpumiem un dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmeklēšanu.”⁹⁹

⁹⁹ LVA, 270. f., 1.s apr., 295. l., 232.-237. lp.

Var pamatoti secināt, ka milzīgās, zemnieku saimniecību iespējām neatbilstošās lauksaimniecības produkta sagādes normas un plaši izvērstās, nežēlīgās represijas pret parādniekiem, t.s. „sabotieriem”, visai latviešu zemniecībai nodarīja ārkārtīgi lielu ļaunumu. Daudzas „kulaku” saimniecības tika izputinātas, bet to īpašnieki notiesāti uz ilgiem, nebrīves gadiem. Lauksaimniecības produktu sagādē, īstenojot „šķirisku pieeju”, „kulaku” saimniecībām uzlika tik lielas normas, ka „kulaki” daudzkārt bija spiesti savas saimniecības pamest likteņa varā. Tā tika īstenota, tā saucamā, „kulaku ierobežošanas un izstumšanas” politika.

V nodaļa

„Kulaku” saimniecību graušana ar lieliem, praktiski nesamaksājamiem nodokļiem

To pasākumu vidū, kuri tika izmantoti, lai sagrautu turīgākās zemnieku saimniecības – „kulakus”, liela vieta bija ierādīta nodokļu politikai, it īpaši lauksaimniecības nodokļa piedziņai. Arī šeit, tāpat kā tolaik visās dzīves nozarēs, plaši izmantoja to turīgo zemnieku saimniecību izputināšanas „pieredzi”, kāda PSR Savienībā bija uzkrāta divdesmito gadu beigās – trīsdesmito gadu sākumā.

Latvijā pašos pirmajos pēckara gados lauksaimniecības nodokli iekasēja no zemnieku saimniecības kopējā ienākuma. Saimniecības ar lielākiem ienākumiem aplika ar augstāku nodokli. Mazturīgajām saimniecībām piešķīra zināmus atvieglojumus. Galvenais lauksaimniecības nodokļa maksājuma smagums bija uzlikts turīgākajām saimniecībām, kaut arī tolaik kaut kādi speciāli pieskaitījumi vēl nepastāvēja. Tomēr arī šajā laikā varas iestādes nodokļu piedziņai pievērsa vislielāko uzmanību. Tā, piemēram, LK(b)P CK un LPSR Ministru padome 1946. gada 31. oktobrī īpašā vēstulē visiem LK(b)P apriņķu komiteju sekretāriem un apriņķu izpildu komiteju priekšsēdētājiem uzdeva visu nodokļu aparāta darbinieku rūpīgu pārbaudi un nekavējoties atbrīvot no darba visus tos, kuri „nav spējīgi realizēt nodokļu politiku”¹⁰⁰. Savkārt J. Kalnbērziņš un V. Lācis ļoti bargi nokritizēja Cēsu, Jelgavas un Tukuma apriņķa pagastu izpildu komiteju priekšsēdētājus un pagastu partorgus, kuri pēc viņu domām „sankcionējuši nelikumīgu atvieglojumu piešķiršanu kulaku saimniecībām, kuras, lai izvairītos no aplikšanas ar nodokļiem, ir fiktīvi sadalījušās.”¹⁰¹

LPSR finanšu ministrs A. Tabaks galavārdā debatēs par 1947. gada budžetu LPSR Augstākās Padomes otrā sasaukuma sesijas pirmajā sēdē norādīja:

„Izlabojot pielaistās kļūdas, papildus ir atrasti un aplikti ar nodokļiem 10 196 ha aramzemes, 4216 ha pļavas, 1184 zirgi un 1169 govīs. Nelikumīgi piešķirtie atvieglojumi atcelti 2529 saimniecībām. (..) Izlabojot atklātās kļūdas, papildus aprēķināti nodokļi lauku iedzīvotājiem 10 miljonu rubļu apmērā. (..). Daži pagastu izpildu komiteju priekšsēdētāji nevis palīdz finanšu orgāniem, bet slēpj personas, kuras izvairās no nodokļu maksājumiem.

¹⁰⁰ LVA, PA-128. f., 3. apr., 10. l., 19. lp.

¹⁰¹ LVA, PA-101. f., 4. apr., 11. l., 9. lp.

(..). Ar nodokļiem apliekamas arī tās veco cilvēku saimniecības, kas nenodarbina algotu darbaspēku.”¹⁰²

Pamatojoties uz PSRS Ministru padomes 1947. gada 17. augusta lēmumu Nr. 2874 „Par nodokļu uzlikšanu Latvijas PSR, Lietuvas PSR un Igaunijas PSR zemnieku saimniecībām”, Latvijas PSR Ministru padome pieņēma lēmumu Nr. 760 „Par nodokļu uzlikšanu Latvijas PSR zemnieku saimniecībām”. Ar šo lēmumu „kulaku” saimniecībām tika uzlikti šādi nodokļu paaugstinājumi:

ienākums līdz 15 000 rbļ.	20 %
ienākums no 15 000 līdz 20 000 rbļ.	30 %
ienākums virs 20 000 rbļ.	50 %

Tika arī noteikts, ka piedzenot no „kulaku” saimniecībām termiņā nenomaksātās nodokļu summas, tām nedrīkst piemērot LPSR Tautas komisāru padomes 1945. gada 29. septembra lēmumu Nr. 895 „Par īpašuma saraksta papildināšanu, kas nav aprakstāms un atsavināms pilsoņiem nodokļu un cita veida maksājuma parāda dzēšanai”.¹⁰³

PSRS Finanšu ministrijas 1947. gada 19. augusta instrukcija Nr. 636 par lauksaimniecības nodokli Lietuvā, Latvijā un Igaunijā noteica šādu nodokļu maksātāju atbildību:

„Par ienākuma avotu slēpšanu nodokļu maksātāji saucami pie kriminālatbildības. Gadījumā, ja nodokli nenomaksā noteiktos termiņos, pret parādnieku lieto piedziņas līdzekļus:

- a) par maksājumu nokavējumu ņemama soda nauda 0,2 % apmērā par katru nokavēto dienu,
- b) notekot nodokļa samaksas termiņam, sastādams parādnieka mantas apraksts un lieta par nodokļa nesamaksu nododama tautas tiesai, kur uz sprieduma pamata izņemama parādnieka manta tādā daudzumā, kas nepieciešams parāda dzēšanai,
- c) nodokļa nesamaksas gadījumiem atkārtojoties, parādnieki saucami pie kriminālatbildības.”¹⁰⁴

Galvenais nodokļu smagums 1947. gadā tika uzlikts „kulaku” saimniecībām. 1947. gada rudenī 10 342 „kulaku” saimniecībām, kas sastādīja 3,8 % no kopējā zemnieku saimniecību skaita, lauksaimniecības nodoklis bija uzlikts 94 624 tūkstoši rubļu vai 27,3 %. Vidējā

¹⁰² Cīņa, 1947. g. 19. mar.

¹⁰³ LPSR Augstākās padomes Prezidija Ziņotājs. – 1947. g. 11. sept.

¹⁰⁴ LPSR Augstākās padomes Prezidija Ziņotājs. – 1947. g. 14. okt.

lauksaimniecības nodokļa summa vienai „kulaka” saimniecībai 1947. gadā bija 9070 rubļi, kas bija 5 reizes lielāks nekā 1946. gadā.¹⁰⁵

Kaut arī daudzus zemniekus par nodokļu nenomaksāšanu nodeva tiesai, tomēr kopējā nodokļu parādu summa uz 1948. gada 1. janvāri sasniedza 103 726 tūkstošus rubļus.¹⁰⁶

Par to, kā īstenībā tolaik notika nodokļu piedzīšana, demobilizētais vecākais leitnants P.Kalačovs kādā ziņojumā rakstīja:

„1947. gada 18. jūnijā es, būdams ciemos Cēsu apriņķa Drabežu pagasta „Priežu” mājās pie pilsones J. Jansones, sastapos ar kaitīgas aģitācijas faktiem, kuri ir vērsti pret valsts interesēm un tās kārtību. Šie fakti ir šādi: 1874. gadā dzimušajai J. Jansonei 1946. gadā vajadzēja samaksāt lauksaimniecības nodokli 935 rubļus un 90 kapeikas. J. Jansone šo summu nav samaksājusi, jo Finanšu ministrija viņai paskaidroja, ka ar lauksaimniecības nodokli viņa esot aplikta nepareizi, jo algotu darbaspēku viņa neizmantojot un vecuma dēļ no nodokļa esot atbrīvota. Bet 1947. gada 18. jūnijā pie viņas ieradās Cēsu apriņķa nodokļu inspektore Treimane un Drabežu pagasta nodokļu inspektore Avotiņa ar nolūku aprakstīt viņas īpašumu. Pilsonē Jansone viņām paskaidroja, ka no nodokļa viņa esot atbrīvota, bet nodokļu inspektore viņai pateica, ka Finanšu ministrijā esot tāds papīrs, ka Jansonei nodoklis jāmaksā, ka šo papīru atsūtīšot viņai vēlāk.

Nodokļu inspektore uzsāka mantas aprakstīšanu. Aprakstīja slaucamo govus un novērtēja to par 700 rubļiem. Bet slaucamā govus viņai ir tikai viena. Ir arī vēl gadu veca tele un divi zirgi. Pilsonē Jansone šo aprakstīšanas aktu parakstīt atteicās.

Es par šo lietu ieinteresējos un uzdevu Treimanei dažus jautājumus. Kamdēļ tika aprakstīta slaucamā govus, ja par summu 935 rubļi un 90 kapeikas varēja aprakstīt kaut ko no mājturības priekšmetiem, kuru šajā saimniecībā ir pietiekamā daudzumā, piemēram, mēbeles. Treimane man atbildēja, ka viņa apriņķa izpildu komitejas instruktāžā esot saņēmusi norādījumu – aprakstīt to, kas ir izdevīgs finanšu daļai, vispirms lopus, kurus ar patērētāju kooperācijas palīdzību varot viegli realizēt un finanšu daļa tādējādi saņemšot ienākumus, kuru par pagājušo gadu esot sakrājušies 50 tūkstoši rubļu un par šo summu apriņķa darbinieki iegādāšoties satiksmes līdzekļus.

Es uzdevu vēl arī šādu jautājumu:

„Kā jūs skatāties uz to, ja tiks konfiscēta govus, bet pilsonē Jansonei jānodod 400 litri piena, vai līdz ar to valstij neradīsies zaudējumi?”

¹⁰⁵ LVA, 327. f., 7. apr., 154. l., 16. lp.

¹⁰⁶ LVA, 327. f., 7. apr., 155. l., 61. lp.

Man atbildēja, ka uz viņām tas neattiecoties – nodos Jansone pienu un gaļu vai ne. Viņas aizstāvēt naudas intereses. Bet pilnvarotais piena sagādē lai paņemot otru govi.

Es vēl teicu, ka konfiscējot lopus var sagraut visu saimniecību. Avotiņa man atbildēja, ka 1946. gadā tādā veidā Drabežu pagastā esot sagrautas 10 saimniecības, bet 1947. gadā – jau četras un līdz gada beigām tikšot sagrautas vēl vairākas saimniecības. Bet uz viņām tas neattiecoties. Tā vajagot padomju varai. Zemniekiem uzlikt tādus nodokļus, kādus viņi nevarot nomaksāt.

Ja katrs pilnvarotais aizstāvēs savas intereses, t.i., finanšu inspektors savas un paņems vienu govi, gaļas sagādes pilnvarotais – otru, bet piena sagādes pilnvarotais – trešo, tad tas novedīs pie zemnieku izputināšanas.”¹⁰⁷

Tā tas faktiski arī notika. Finanšu ministrijas Nodokļu un ieņēmumu pārvaldei LPSR finanšu ministrs A. Tabaks norādīja:

„(..) Saskaņā ar pēdējām ziņām (uz 1. janvāri) kopumā republikā ar nodokļiem apliktas 10 565 kulaku saimniecības jeb 3,9 % no kopējā zemnieku skaita (attiecīgi pret iepriekšējo uzskaites formu Nr. 49 kulaku saimniecību skaits ir palielinājies par 1791 un attiecīgi pret formu Nr. 51 – par 133). Saskaņā ar operatīvajām ziņām lauksaimniecības nodokļa kopējā summa no kulaku saimniecībām sastāda 99 657 tūkst. rbļ., no kuriem piedzīti 80 000 tūkst. rbļ. jeb 80,4 %.

Pēc aprīņu finanšu nodaļu informācijas uz 1948. gada 1. janvāri lauksaimniecības nodokļa parāds ir 2428 kulaku saimniecībām, no kurām 1432 ir aprakstītas un lietas par 840 saimniecībām nodotas tiesai. Aprīņu finanšu nodaļām ir doti norādījumi – aprakstīt visus kulakus un nodokļu parādniekus un lietas par viņiem nodot tiesai.”¹⁰⁸

Līdz 1948. gada aprīlim Cēsu aprīņķī par nodokļu parādiem aprakstīja 300 individuālās zemnieku saimniecības par 10 000 rubļiem un 60 „kulaku” saimniecības par 800 tūkstoš rubļiem. LK(b)P aprīņa komiteja ieteica prokuratūrai un tautas tiesām nodokļu parādnieku lietas izskatīt piecu dienu laikā un „kulaku” saimniecību īpašniekus saukt pie kriminālatbildības. 1948. gada 29. jūnijā LK(b)P Limbažu aprīņa komiteja uzdeva aprīņa finanšu nodaļas vadītājam „līdz 1. augustam veikt pasākumus, lai pilnā apjomā piedzītu parādus no kulaku saimniecībām (..), aprakstīšanas gadījumā aprakstā pirmām kārtām ietvert drēbes, pulksteņus, kā arī citus vērtīgus priekšmetus.”¹⁰⁹

¹⁰⁷ LVA, PA-115. f., 3. apr., 8. l., 16., 17. lp.

¹⁰⁸ LVA, 327. f., 7. apr., 154. l., 2. lp.

¹⁰⁹ LVA, PA-137. f., 2. apr., 4. l., 24. lp.

LPSR Ministru padome 1948. gada 2. jūnija lēmumā Nr. 633 „Par lauksaimniecības nodokļa maksājumiem 1948. gadā” „kulaku” saimniecībām no visa veida ienākumiem pie apmaksājamā ienākuma tika noteikti šādi pieskaitījumi:

pie visa ienākuma līdz 15 000 rbļ.	50%
pie visa ienākuma no 15 000 līdz 20 000 rbļ.	75%
pie visa ienākuma vairāk par 20 000 rbļ.	100 % ¹¹⁰

Sakarā ar LPSR tieslietu ministra A. Jablonska un LPSR prokurora A. Mišutina dienesta ziņojumu par Finanšu ministrijas darbinieku neapmierinošo darbu nodokļu piedziņā, LPSR finanšu ministrs A. Tabaks 1948. gada 8. jūlijā V. Lācim nosūtīja plašu ziņojumu par nodokļu parādnieku sodīšanu, kurā, cita starpā, bija norādīts:

„(..) 1947. gada 4. ceturksnī un 1948. gada 1. ceturksnī tika aprakstīts īpašums lielākajam kulaku saimniecību parādnieku vairākumam un lietas par viņiem (1642 lietas) nodotas tiesai. Lai sauktu pie kriminālatbildības, finanšu orgāni līdz 1948. gada 1. jūnijam nodeva prokuroriem materiālus par 241 kulaku – parādnieku. No tiem pie atbildības saukti 35, pārtrauktas 75 lietas, pārējā 131 lieta vēl nav izskatīta. Tautas tiesas nav arī līdz 1948. gada 1. jūnijam izskatījušas finanšu orgānu civilprasības 1403 lietās.”¹¹¹

Šajā laikā LPSR valdība un LK(b)P CK faktiski pārgāja no „kulaku” saimniecību ierobežošanas politikas uz viņu pilnīgu izstumšanu no lauku ekonomikas. Lai sasniegtu šo mērķi, soda politika pret „kulakiem” – nodokļu parādniekiem arvien pastiprinājās. Lai izpildītu PSRS Ministru padomes 1948. gada 9. augusta lēmumu „Par parādu piedzišanu”, LPSR Ministru padome 1948. gada augustā pieņēma izvērstu lēmumu „Par nodokļu maksājumu piedzišanu no iedzīvotājiem” un uzdeva apriņķu izpildu komitejām noteikt ikdienas nodokļu ievākšanas grafiku pa pagastiem, nodrošināt operatīvu kontroli par tā izpildi un 5 dienu laikā pabeigt vēl neatklāto „kulaku” saimniecību atklāšanu un apstiprināšanu. J.Kalnberziņš īpašā telegrammā visiem LK(b)P apriņķu komiteju sekretāriem uzdeva nekavējoties apspriest nodokļu ievākšanas gaitu, apstiprināt katras dienas līdzekļu ievākšanas gaitu, apstiprināt katras dienas līdzekļu ievērošanas grafiku, mobilizēt partijas – padomju aktīvu palīgā finanšu darbiniekiem. Savkārt LPSR Finanšu ministrija 1948. gada 20. augustā izdeva īpašu pavēli par nodokļu parāda likvidēšanu un uz 15 apriņķiem nosūtīja savus pilnvarotos.¹¹²

¹¹⁰ LVA, PA-119. f., 7. apr., 79. l., 200. lp.

¹¹¹ LVA, 327. f., 7. apr., 154. l., 155. lp.

¹¹² LVA, 270. f., 7. apr., 7. l., 43. lp.

LPSR Finanšu ministra vietnieka F. Manoilo 1948. gada 24. septembra ziņojumā par lietu skaitu, kuras nodotas tiesām un prokuroriem par „kulakiem” parādniekiem, tika sniegtas šādas ziņas:

N.p.k.	Apriņķa nosaukums	Tiesai nodoto lietu skaits	Prokuroram nodoto lietu skaits, lai kulakus sauktu pie kriminālatbildības
1.	Aizputes	30	13
2.	Alūksnes	95	13
3.	Bauskas	136	16
4.	Valkas	45	47
5.	Valmieras	76	76
6.	Ventspils	94	22
7.	Viļakas	-	12
8.	Viļānu	48	36
9.	Gulbenes	48	12
10.	Daugavpils	120	61
11.	Jēkabpils	73	6
12.	Jelgavas	26	4
13.	Ilūkstes	57	12
14.	Krāslavas	74	-
15.	Liepājas	28	6
16.	Limbažu	-	40
17.	Ludzas	42	31
18.	Madonas	14	9
19.	Kuldīgas	76	76
20.	Ogres	89	25
21.	Rēzeknes	112	25
22.	Rīgas	57	46
23.	Talsu	-	131
24.	Tukuma	46	20
25.	Cēsu	152	160
		1492	943 ¹¹³

¹¹³ LVA, 327. f., 7. apr., 155. l., 84. lp.

LPSR Ministru padomes pilnvarotais J. Dīmanis 1948. gada 5. oktobra ziņojumā LK(b)P CK sekretāram I. Ļebedevam par „kulaku” saimniecību izputināšanu Valkas apriņķī rakstīja:

„LPSR Ministru padomes uzdevumā es šajās dienās apmeklēju Valkas apriņķi, kurš ļoti atpaliel lauksaimniecības nodokļa ievākšanā, it īpaši kulaku saimniecību grupā. Šai grupai nodoklis ir noteikts 9 miljonu rubļu apmērā. Ja tam vēl pieskaita pagājušā gada parādu – 1,5 miljonus rubļu, tad kopējā summa sasniedz 10,5 miljonus rubļu. Par nodokļa nemaksāšanu pirmajā termiņā ir aprakstītas apmēram 300 kulaku saimniecības – pa 20, 30 un pat 57 saimniecībām (Trikātas pagastā) katrā pagastā. Visu šo aprakstīto saimniecību vērtība ir aprēķināta par 3,5 miljoniem rubļu.

Aprēķinot ienākumu no kulaku saimniecībām, tas tiek palielināts par 50, 75 un 100 %, t.i., tiek uzskatīts, ka kulaka aramzemes hektārs dod divas reizes lielāku ražu, ka kulaka govs dod divas reizes vairāk piena, ka kulaka cūka dod divas reizes vairāk gaļas utt. Apmēram 65% no brīvi noteiktā ienākuma tiek paņemti kā nodoklis.

Līdz šim tika uzskatīts, ka nodokļu politika ir iedarbīgs līdzeklis kolektivizācijas stimulēšanai, līdzeklis kulaku ierobežošanai, atsevišķas kulaku daļas izstumšanai.

Kā tiešs kulaku kā šķiras likvidācijas līdzeklis, cik man tas ir zināms, nodokļu politikā nevienā padomju republikā nav ticis pielietots.

Kas tad pie mums īstenībā notiek?

1. Uzlikuši kulakam nodokli, kurš ir ievērojami lielāks par viņa ienākumiem un mantas vērtību, mēs republikā esam mākslīgi radījuši nodokļu parādu.
2. Mēs esam sajaukuši, apgrūtinājuši jautājumu, kā juridiski noformēt parādu piedzišanu no kulaku grupas, t.i., kā juridiski noformēt šīs grupas likvidāciju.

Valkas apriņķī finanšu darbinieki pieprasa 200 cilvēkus saukt pie kriminālatbildības un 100 sodīt civilā kārtā. Prokuratūra grib katrā pagastā noorganizēt pa vienam „paraugprocesam”. Vajadzētu izlemt, vai ir politiski pareizi vairākus desmitus cilvēku katrā pagastā publiski sodīt, vienalga – kriminālā vai civilā kārtā, ja katram ir labi zināms, ka mantas, ar ko samaksāt nodokli apsūdzētajam nav, un, ja arī tāda būtu, apsūdzētajam nav tiesības to pārdot, lai norēķinātos ar valsti.

3. Mēs faktiski esam uzsākuši lielas kulaku saimniecību grupas likvidāciju, neizlemjot, ko ar visiem šiem cilvēkiem darīt, kur viņiem palikt, kā dzīvot. Lielum lielais vairums no viņiem ir gados veci cilvēki (60 gadu un vairāk). Tagad viņiem atņem visu, līdz pat vecam pulkstenim un koka gultai ar blaktīm. Ja viņus pārceļ uz kādu citu vietu, tad tomēr arī saimniekošanai jaunā vietā kaut kas būtu jāatstāj.

4. Mēs faktiski esam uzsākuši kulaku grupas likvidāciju, neradot apstākļus, lai kulaku ražošanu nomainītu ar kolhoziem. Kolhozi daudzos apriņķos nevarēs izvietot kulaku lopus, nerunājot nemaz par kulaku zemes apstrādi.

Lūk, kādi nopietni jautājumi mums ir palikuši neizlemti tamdēļ, ka finanšu orgāni mūs ir nostādījuši notikuša fakta priekšā, uzsākot kulaku likvidāciju sava tekošo parādu piedzīšanas darbā.”¹¹⁴

Šajā ziņojumā izteiktajās domās tomēr neviens neieklausījās. J. Kalnbērziņš LK(b)P CK 1948. gada oktobra plēnumā aicināja:

„Finanšu plāns ir jāizpilda, lai ko tas arī nemaksātu.”¹¹⁵

Viņu atbalstīja LPSR Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieks S. Guļņickis, norādot:

„Finanšu orgāni un padomju tiesu orgāni vēl nav salauzuši budzisko elementu sabotāžu. Par lauksaimniecības nodokļa ļaunprātīgu nenomaksāšanu šīs saimniecības bez kavēšanās jāsauc pie atbildības tiesā. (..). Uzdevums ir – dot enerģisku pretsparu visiem budžu un nacionālistisko elementu mēģinājumiem un nodrošināt visu lauksaimniecības nodokļu iekasēšanu no budžu saimniecībām.”¹¹⁶

Savkārt finanšu ministrs A. Tabaks LPSR Augstākās padomes sesijā deva šādu norādījumu:

„Lai salauztu budzisko elementu pretestību un sabotāžu, nepieciešams, lai viss padomju aktīvs ietu uzbrukumā pret budzi, jārada visu darbaļaužu naids pret budzi. Nav vairs ciešami daudzi fakti, ka pret budzi izturas liberāli, kad nav pietiekamas šķiriskās modrības, vai kad padomju finanšu un tiesas aparāta darbinieki pat tieši palīdz budžiem.”¹¹⁷

Tikai 1948. gada septembra pirmajās trijās nedēļās 18 apriņķos „kulaku” saimniecībās aprakstīja 2996 zirgus, 4204 govus un 3100 jaunlopus. Ogres apriņķī 144 „kulaku” saimniecībām aprakstīja 89 zirgus, 111 govus un 38 aitas. Cēsu apriņķī šajā pat laikā „kulakiem” aprakstīja 340 zirgus, 419 govus, 286 teles, 400 aitas un 150 cūkas. Līdzīgs stāvoklis bija arī visos citos apriņķos. 1948. gada 4. ceturksnī 4206 „kulaku” saimniecībām tika atņemts īpašums par summu 251 146 tūkstoš rubļiem. Atņemtā īpašuma skaitā bija 4444 zirgi, 6280 govus un 10 581 pārējie lopi.¹¹⁸ Bet Finanšu ministrijas darbinieki pieprasīja represijas pret „kulakiem” – nodokļu parādniekiem palielināt vēl vairāk.

¹¹⁴ LVA, PA-101. f., 11. apr., 73. l., 117. lp.

¹¹⁵ LVA, PA-101. f., 11. apr., 7. l., 120. lp.

¹¹⁶ Cīņa, 1948. g. 9. okt.

¹¹⁷ Cīņa, 1948. g. 15. okt.

¹¹⁸ LVA, 327. f., 7. apr., 156. l., 135. lp.

1948. gada 24. septembrī sarīkotajā aprīņķu izpildu komiteju finanšu nodaļu vadītāju apspriedē finanšu ministrs A. Tabaks citu draudīgu pasākumu vidū ieteica arī šādus:

„Nepieciešams ņemt īpašā kontrolē saistību izpildi kulaku saimniecībās. Noteikt kontroli par to, lai prokuratūras un tiesu orgāni ātri izskatītu tiesai nodoto kulaku lietas, lai viņus sauktu pie kriminālbildības un civilatbildības. Nodrošināt ar tautas tiesu lēmumiem izņemto lopu ātru realizāciju, pirmām kārtām kulaku saimniecībās.

Lopu izņemšanu būtu mērķtiecīgi izdarīt šādā kārtībā: tiesas lēmumus pagastā izpildīt vienas – divu dienu laikā. Šajā dienā pagastā ir jāierodas nepieciešamā daudzumā iecirkņa inspektoram, kolhozu pārstāvjiem, piena kooperācijas sabiedrības pārstāvim, lopu sagādes kantora pārstāvim, lauksaimniecības nodaļas veterinārajam darbiniekam, lai nodotu lopus, izbrāķētu un pieņemtu tos pēc aktiem.

Izdalīt lopu izņemšanai pagastu izpildu komiteju un ciemu padomju pārstāvjus un nepieciešamo iznīcinātāju skaitu apsardzei. Sagatavot telpas lopu izvietošanai. Vienlaicīgi ar lopiem izņemt arī nepieciešamo lopbarības daudzumu. Sugas un produktīvos lopus pārdot kolhoziem un piensaimniecību sabiedrībām. Preču lopus, cūkas un aitas nodot lopu sagādes kantorim.”¹¹⁹

Taču patiesībā par nodokļu parādiem „kulaku” saimniecībām atņemtos lopus nebija kur likt. Ne lopu sagādes kantoris, ne kolhozi un citas saimniecības tos negribēja ņemt, jo viņām nebija ne lopbarības, ne piemērotu telpu. Pie tam, Latvijā kolhozu tolaik vēl bija maz un to materiālie un naudas līdzekļi bija ļoti trūcīgi. LPSR Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieks I. Ozoliņš ieteica, lai „kulaku” saimniecībām atņemtos lopus no Finanšu ministrijas iepērkot lopu sagādes kantoris. Taču šis priekšlikums atbalstu neguva. Lauksaimniecības bankas pārstāvji savukārt paziņoja, ka došot 100 % kredīta aizdevumus „kulaku” lopu iegādei tikai rentablajiem kolhoziem, bet tie, kuri strādājot ar zaudējumiem, tāpat arī lauksaimniecības kooperācijas sabiedrības, nekādus aizdevumus nesaņemšot.

Kaut arī „kulakiem” lopi tika atņemti arvien lielākā daudzumā, tomēr, kur viņus likt, ko ar tiem darīt – neviens tā īsti nemaz nezināja.

Tikai 1949. gada 7. janvārī LPSR Lauksaimniecības ministrija un Finanšu ministrija nosūtīja visiem aprīņķu lauksaimniecības nodaļu un finanšu nodaļu vadītājiem norādījumus „Par kārtību, kādā izlietojami liellopi un zirgi, kuri par nodokļu nesamaksāšanu izņemti kulaku saimniecībās”.

Šajā dokumentā tika norādīts:

¹¹⁹ LVA, 270. f., 2. apr., 315. l., 17. lp.

„Saskaņā ar PSRS Ministru padomes 1948. gada 30. decembra lēmumu Nr. 1448:

1. Kulaku saimniecībās izņemtos liellopus un zirgus finanšu orgāni nodod realizācijai Latvijas lopu kantorim, pirmkārt, kolhoziem aprīņķī, bet lopu pārpalikums no iepriekšējās realizācijas aprīņķī tiek nosūtīts uz citiem republikas aprīņķiem vai, pēc saskaņošanas ar LPSR Ministru padomi, citur Padomju Savienības republiku kolhoziem.
2. Aprīņķu lauksaimniecības nodaļas un finanšu nodaļas katru dienu iesniedz ziņojumus republikāniskajam lopu sagādes kantorim Rīgā, Audēju ielā 5:
 - a) cik liellopu un zirgu ir aprakstīts,
 - b) par kādu lopu daudzumu ir tiesu lēmumi (par lopu veidiem),
 - c) kādu lopu daudzumu nevar izvietot kolhozos aprīņķa teritorijā,
 - d) kāds lopu daudzums ir jāizved uz citiem aprīņķiem.
3. Lopu nodošanu finanšu orgāni izdara, piedaloties aprīņķa lauksaimniecības nodaļas zootehniķiem un veterinārārstam, pēc lopu kantora pārstāvja akta un pilnvaras un par lopiem samaksā lopu kantoris, saņemot rēķinu no finanšu nodaļas.
4. Ja ir nepieciešama lopu kantora pieņemto liellopu un zirgu pagaidu uzturēšanas organizēšana, tad aprīņķu izpildu komitejām ir jāierāda nepieciešamās telpas un kopā ar lopiem jānodod nepieciešamais barības daudzums lopu uzbarošanai.
5. Liellopi, kuri nav derīgi atražošanai un zirgi, kuri nav derīgi izmantošanai tautas saimniecībā, tiek nodoti lopu kantorim.”¹²⁰

Šādā veidā tika izputinātas gan „kulaku”, gan daudzas citas Latvijas zemnieku saimniecības. Tomēr arī šie represīvie pasākumi, kuri 1947. un 1948. gadā plašos apmēros tika vērsti pret nodokļu parādniekiem, tā laika varas vīriem likās par maziem un nepietiekošiem.

1949. gada janvārī notikušajā LK(b)P X kongresā LPSR Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieks S. Guļņickis atzina:

„Mūsu nodokļu politika un to pazīmju paplašināšana, kuras mūsu republikā nosaka kulaku saimniecības, deva iespēju vēl pilnīgāk noteikt un aplikt ar nodokļiem kulaku elementus. Taču pati nodokļu summas izņemšanas prakse no kulaku saimniecībām noritēja pilnīgi neapmierinoši. Uz 1949. gada 1. janvāri parādu summa kulaku saimniecībās sasniegusi 81 miljonu rubļu.

¹²⁰ LVA, 270. f., 8. apr., 39. l., 3. lp.

Galvenais iemesls tam ir piespiedu izņemšanas pasākumu nesavlaicīga piemērošana, t.i., mantas aprakstīšana, lietu izskatīšana tiesā, īpašuma ātra izņemšana kulaku saimniecībās. Papildus atļauja par parādiem atņemt kulakiem ēkas (tiesas ceļā) nedeva cerēto praktisko efektu, jo šīs ēkas nav kam realizēt un tamdēļ tās nācās nodot pagastu izpildu komitejām un parādus norakstīt.”¹²¹

Savukārt pārējo individuālo zemnieku saimniecību parādu dinamika šajos gados bija šāda:

uz 1946. gada 1. janvāri	26,8 miljoni rubļu
uz 1947. gada 1. janvāri	33,6 miljoni rubļu
uz 1948. gada 1. janvāri	46,3 miljoni rubļu
uz 1949. gada 1. janvāri	75 miljoni rubļu ¹²²

Par tām milzīgi plašajām represijām, kādas bija izvērstas pret nodokļu parādniekiem, LPSR tieslietu ministrs A. Jablonskis kādā 1949. gada aprīlī notikušajā sanāksmē sacīja:

„Es gribu vērst jūsu uzmanību uz kādu neciešamu parādību, kuru tagad var novērot laukos. Tā ir cenšanās saukt pie tiesas atbildības lielu daļu darba zemnieku, galvenokārt par lauksaimniecības nodokļa piedzīšanu. Lūk ko liecina šo lietu dati: šādu lietu skaits no kvartāla uz kvartālu palielinās. Par visu pagājušo gadu pie tiesas atbildības saukti 20 839 zemnieki, no kuriem pēdējā kvartālā tiesāti 10 000. No visām civillietām, kuras ienākušas tautas tiesās, 45 % sastāda lietas par lauksaimniecības nodokli. Pie tām vēl ir jāpieskaita tie, kurus sauc pie kriminālatbildības, kurus tiesā ar brīvības atņemšanu. Pie tiem vēl vajag pieskaitīt tos, kurus sauc pie atbildības par valsts sagādes nesavlaicīgu izpildi un meža darbu nepildīšanu. (..) Ja tas tā turpināsies, tad mēs pie atbildības sauksim visus zemniekus.”¹²³

Par „kulaku” saimniecību izputināšanu 1948. gadā liecina šāda LPSR Finanšu ministrijas izziņa:

„Kulaku saimniecību skaits –	9545
Tām atņemti:	
zirgi –	13 403
buļļi –	363
govis –	23 651
aitas un kazas –	18 386
cūkas –	6864

¹²¹ LVA, PA-101. f., 12. apr., 2. l., 132. lp.

¹²² LVA, PA-101. f., 12. apr., 2. l., 133. lp.

¹²³ LVA, PA-101. f., 12. apr., 63. l., 180. lp.

Kulaku saimniecību skaits, kuras apliktas ar lauksaimniecības nodokli uz 1949. gada 1. janvāri – 8894.

Parādnieku skaits uz 1948. gada 1. decembri –	6412
Kulaku saimniecību skaits, kurām 1948. gada 4. kvartālā atņemts īpašums –	4286
% pret kulaku saimniecību kopskaita –	45,0
Tām atņemti:	
zirgi –	4444
govis –	6282
citi lopi –	10 578
vēl jāatņem pēc tiesas lēmumiem:	
saimniecību skaits –	1063
zirgi –	644
govis –	998
citi lopi –	1560
Kulaku lietu skaits, kuras vēl jāizskata tiesā –	1516 ¹²⁴

1949. gada 21. janvāra ziņojumā LK(b)P CK sekretāram J. Titovam finanšu ministrs A. Tabaks norādīja:

„(..) Līdz 1949. gada 1. janvārim vairāk nekā 5 tūkstošiem kulaku, kuriem pieder apmēram 60 tūkstoši hektāru aramzemes un 30 tūkstoši ha pļāvu, ir atņemti ražošanas līdzekļi, lai viņi turpmāk paši vairs nevarētu nodarboties ar lauksaimniecību.”¹²⁵

Par tām represijām, kādas pret nodokļu parādniekiem tika pielietotas 1949. gada pirmajos mēnešos, liecina Finanšu ministrijas izziņa par nodokļu piedziņu uz 1949. gada 1. aprīli:

„Uz 1949. gada 1. janvāri tiesās atrodošos lietu skaits –	3269
t.sk. par kulakiem –	1522
Aprinķu finanšu nodaļu neizpildītie lēmumi –	2574
t.sk. par kulakiem –	1068
Tiesās nodotās lietas pēc 1949. gada 1. janvāra –	4452
t.sk. par kulakiem –	1749
Saņemti tiesu lēmumi pēc 1949. gada 1. janvāra –	4879
t.sk. par kulakiem –	2433

¹²⁴ LVA, 327. f., 1.s apr., 68. l., 11. lp.

¹²⁵ LVA, PA-101. f., 12. apr., 86. l., 7. lp.

Izpildīti tiesu lēmumi pēc 1949. gada 1. janvāra –	5238
t.sk. par kulakiem –	2669
Tajā skaitā par īpašuma izņemšanu –	4061
t.sk. kulakiem –	2637
Izņemtā īpašuma vērtība (tūkst. rbļ) –	10 437
t.sk. kulakiem –	8789
Izņemti:	
zirgi –	2038
t.sk. kulakiem –	1244
govis –	2871
t.sk. kulakiem –	1959
pārējie lopī –	3561
t.sk. kulakiem –	2435
Uz 1949. gada 1. aprīli palika neizpildīti tiesu lēmumi –	2215
t.sk. kulakiem –	832 ¹²⁶

1949. gada 25. martā izsūtītajām saimniecībām tika norakstīti šādi nodokļu parādi:

- a) lauksaimniecības nodoklis 2290 saimniecībām par summu 20 989,3 tūkstošiem rubļu,
- b) neprecēto, vientuļo un mazģimeņu PSRS pilsoņu nodoklis no 2069 maksātājiem par summu 251,7 tūkstošiem rubļu,
- c) ienākuma nodoklis no 221 maksātāja par summu 455,7 tūkstošiem rubļu,
- d) obligātā likmētā apdrošināšana no 1196 saimniecībām par 435,6 tūkstošiem rubļu.¹²⁷

Lai iebaidītu „kulakus” un piespiestu viņus nomaksāt nodokļus, laikrakstos regulāri tika publicētas ziņas par parādnieku sodīšanu, lūk, dažas no tām.

„Sodīti nodokļu nemaksātāji.

Žanis Ķengis izvairījās no lauksaimniecības nodokļu samaksas par savu budžu saimniecību. Viņš palika valstij parādā 35 145 rubļus.

Ventspils apriņķa 1. iecirkņa tautas tiesa notiesāja Žani Ķengi ar brīvības atņemšanu uz vienu gadu.

Ansis Heidemanis, apsaimniekojot budža saimniecību, izvairījās nomaksāt ienākuma nodokli.

¹²⁶ LVA, 327. f., 1.s apr., 68. l., 24. lp.

¹²⁷ LVA, 270. f., 1.s apr., 440. l., 30. lp.

Kuldīgas apriņķa 1. iecirkņa tautas tiesa sodīja Heidemani ar brīvības atņemšanu uz vienu gadu.

LPSR Augstākā tiesa spriedumu apstiprināja.¹²⁸

„Sodīta nodokļu nemaksātāja.

Vecpiebalgas pagasta „Ragažos” ir budžu saimniecība. Saimniece E. Stiprā nekārtoja saistības ar valsti, nemaksāja nodokļus, sabotēja padomju iestāžu rīkojumus. Finanšu iestādes, lai piedzītu uzlikto nodokli, aprakstīja saimnieces mantu.

Cēsu apriņķa 1. iecirkņa tautas tiesa sodīja E. Stipro ar brīvības atņemšanu uz 1 gadu.¹²⁹

„Sodīts par nodokļu nemaksāšanu.

Budzis Jānis Neiders Kuldīgas apriņķī izvairījās no nodokļu samaksas.

Kuldīgas apriņķa 1. iecirkņa tautas tiesa Neideru sodīja ar brīvības atņemšanu uz vienu gadu.¹³⁰

¹²⁸ Cīņa, 1948. g. 23. sept.

¹²⁹ Cīņa, 1949. g. 4. marts

¹³⁰ Cīņa, 1949. g. 24. marts

VI nodaļa

„Kulaku” vajāšana lauksaimniecības kolektivizācijas laikā

Latvijas okupācijas pirmajā gadā (1940.-1941.) visas runas par Latvijas lauksaimniecības kolektivizāciju tika noliegtas. Kad 1940. gada jūnijā tika izveidota tā saucamā Tautas valdība, Latvijas Komunistiskā partija savās prasībās tai uzsvēra:

„Nedrīkst uzspiest zemniekiem kolektivizāciju pret viņu gribu.”¹³¹

Zemkopības ministrs J. Vanags 1940. gada 6. jūlija radiorunā paziņoja:

„Komunistiskā partija ir deklarējusi, ka netiks skarta darba zemniecības zeme, lopi un inventārs. Nebūs arī nekāda zemnieku piespiedu kolektivizācija.”

Šajā laikā Latvijas lauksaimniecībā tika uzsākta tā saucamā „sociālistiskā sektora” veidošana – dibināja padomju saimniecības, mašīnu un traktoru stacijas (MTS), mašīnu un zirgu iznomāšanas punktus (MZIP), zemes kopapstrādāšanas sabiedrības, sabiedriskās un valsts palīgsaimniecības. Tomēr jau tad bija skaidrs, ka agrārās reformas un „sociālistiskā sektora” izveidošanas tālākais mērķis ir „kulaku kā šķiras likvidācija” un zemniecības pāreja uz zemes kolektīvu apsaimniekošanu, t.i. – kolhozu dibināšanu.

Pirmos kolhozus Latvijā sāka veidot 1941. gada pavasarī. Ventspils apriņķa Ances pagastā 3 darba zemnieki apvienojās kolektīvajā saimniecībā ar nosaukumu „Komūna”. Tajā bija 70 ha zemes, 14 govīs, 4 zirgi un lauksaimniecības inventārs. Liepājas apriņķa Rāvas pagasta 4 darba zemnieki uz 110 ha platības izveidoja kolektīvo saimniecību, ko nosauca par „Dzirksteli”. Bet šīs divas saimniecības par kolhoziem vēl oficiāli reģistrētas netika. 1941. gada 15. jūnijā pirmo oficiāli atzīto kolektīvo saimniecību (kolhozu) Latvijā nodibināja Žīguru sādžas nabadzīgie zemnieki Abrenes apriņķa Augšpils pagastā. Par pamatu šim kolhozam, kurā bija 24 zirgi un 11 govīs, kļuva 10. aprīlī organizētā zemes kopapstrādāšanas sabiedrība. 1941. gada 18. jūnijā laikrakstos „Cīņa” un „Proletarskaja Pravda” Latvijas zemnieku zināšanai publicēja 1935. gadā II Vissavienības kolhoznieku – triecinieku kongresā pieņemtos Lauksaimniecības arteļa paraugstatūtus. Otrais kolhozs nodibinājās 1941. gada 21. jūnijā Ludzas apriņķa Kārsavas pagastā, apvienojoties Ļemeševas un Naglānu sādžas 30 zemniekiem. Trešais kolhozs nodibinājās 1941. gada 20.-21. jūnijā Daugavpils apriņķa Līvānu pagastā. Tajā apvienojās 7 saimniecības ar 107 ha zemes. Kolhozā bija 8 zirgi un 14

¹³¹ Sociālistiskās revolūcijas uzvara Latvijā 1940. gadā. Dokumenti un materiāli. – Rīga, 1963, 52. lpp.

govis. 1941. gadā Latvijas laukos izveidojās arī vairākas kolhozu dibināšanas iniciatīvas grupas.¹³²

Pašos pirmajos pēckara gados lauksaimniecības kolektivizācijas idejas īpaši plaši propogandētas netika. Lielāka uzmanības tika pievērsta „sociālistiskā sektora” attīstīšanai un nostiprināšanai. Likums par tautas saimniecības atjaunošanas un attīstības piecgadu plānu Latvijas PSR 1946.-1950. gadam noteica:

„(..) pilnīgi atjaunot lauksaimniecību un nodrošināt tās tālāku attīstību piensaimniecības un lopkopības virzienā, plaši attīstot un nostiprinot lauksaimniecības un ražošanas kooperāciju, paplašinot vecās un organizējot jaunas MTS, padomju saimniecības, mašīnu un zirgu iznomāšanas punktus, piešķirot zemniekiem kredītus, paplašinot lauksaimniecības mašīnu, inventāra un mākslīgo mēslu ražošanu, piegādi un pārdošanu.”¹³³

Valsts sektora – padomju saimniecību – izveidošana laukos deva iespēju izmantot valsts brīvo zemju fondu un iesaistīt ražošanā daļu laukstrādnieku. 1946. gadā Latvijas teritorijā bija izveidota 41 padomju saimniecība. Piecgades beigās to skaits palielinājās līdz 57, t.i., par 39 procentiem.¹³⁴

Līdz 1945. gada 10. novembrim Latvijā bija nodibināti 257 lauksaimniecības kooperatīvi, kas apvienoja 8131 cilvēku. Līdz 1946. gada 1. janvārim to skaits bija palielinājies jau līdz 407, aptverot 15 623 paju biedrus. Tas bija 6,2 procenti no zemnieku saimniecību kopskaita.¹³⁵

1947. gadā republikā pastāvēja 715 lauksaimniecības kooperatīvās sabiedrības, kuras apvienoja vairāk nekā 80 tūkstošus biedru, kas sastādīja 36 procentus no visām republikas zemnieku saimniecībām. 1947. gadā par lauksaimniecības kooperatīvo sabiedrību biedriem iestājās 25 tūkstoši zemnieku saimniecību.¹³⁶ Daudzos apriņķos, kā, piemēram, Cēsu, Jelagavas, Liepājas, Ogres, Rīgas un citos apriņķos, lauksaimniecības sabiedrībās bija apvienojušies vairāk nekā 50 procenti no visām zemnieku saimniecībām.

1948. gada maijā Latvijā bija pāri par 700 lauksaimniecības kooperatīvo sabiedrību. Tās attīstīja plašu darbu, iepērkot un pārdodot lauksaimniecības produktus. 1947. gadā republikas lauksaimniecības kooperācija pārdeva iedzīvotājiem 7300 tonnu lauksaimniecības produktu par 112 miljoniem rubļu. Lauksaimniecības kooperācija daudz palīdzēja saviem biedriem ražošanas darbā. Lauksaimniecības kooperācijas rīcībā bija krietna tehniskā bāze: 349 smagās

¹³² Ē. Žagars. Sociālistiskie pārveidojumi Latvijā 1940.-1941. – Rīga, 1975, 170., 171. lpp.

¹³³ Cīņa, 1946. g. 31. jūl.

¹³⁴ Sumins A. Apcerējums par Padomju Latvijas ekonomisko attīstību (1940-1958). – Rīga, 1960, 152. lpp.

¹³⁵ Latvijas Komunistiskās partijas vēstures apcerējumi. 3. d. – Rīga, 1984, 288. lpp.

¹³⁶ LVA, 218. f., 1. apr., 27. l., 22. lp.

automašīnas, 303 traktori, 1157 kuļmašīnu agregāti, 741 lokomobile, 204 iekšdedzes motori un 2400 puskomplicētu lauksaimniecības mašīnu. Kooperatīviem bija ievērojams skaits ražošanas uzņēmumu: 368 kalves, 48 mehāniskās remontdarbnīcas, 58 dzirnavas, 288 labības tīrīšanas punkti, 450 labības kaltes, 100 gateru, 16 ķieģeļu un kaļķu cepļi. Lauksaimniecības kooperatori iekārtoja sabiedriskos tīrumus valsts zemes fonda vecainēs. 1947. gadā kooperatīvās sabiedrības apsēja 16 000 hektāru vasarāju un 800 hektāru ziemāju, bet 1948. gada pavasarī – vēl 26 000 hektāru vasarāju.¹³⁷

Ir pamats secināt, ka kooperācijas vienkāršās formas Latvijas laukos ļāva pārvarēt individuālo saimniecību nošķirtību, nodrošināja ražošanas attīstību, zemnieku psiholoģijas „socializāciju”, radīja apstākļus racionālākai zemes, darba, ražošanas pamatformu izlietošanai, lauku iedzīvotāju ienākumu un labklājības celšanai.

Diemžēl šāda lauksaimniecības kooperācijas attīstība drīz vien tika pārtraukta un kooperatīvi varēja eksistēt tikai vienā vienīgā formā – kā lauksaimniecības arteļi.

Lai arī pašos pirmajos pēckara gados jautājums par kolhozu dibināšanu Latvijā oficiāli izvirzīts netika, tomēr atsevišķi partijas un padomju darbinieki, īpaši tie, kuri pēc Krievijas pilsoņu kara bija palikuši dzīvot Padomju Savienībā vai kara gados atradušies evakuācijā padomju aizmugurē, arī jau tad runāja par kolhozu dibināšanu.

Kolhozu iekārta latviešu zemnieku vidū nekādā ziņā nebija populāra un pievilcīga. Savas nākotnes cerības viņi saistīja ar ierastajām, tradicionālajām saimniekošanas formām. Daudzi no viņiem savā laikā bija dzirdējuši par to postu, ko citu republiku zemniekiem bija atnesusi piespiedu kolektivizācija divdesmito gadu beigās – trīsdesmito gadu sākumā Padomju Savienībā. Gan kara laikā, gan arī pēc tam Latvijā sanāca kolhoznieki no Kaļiņinas, Novgorodas, Pleskavas un citiem Krievijas apgabaliem. Viņu izteikumi par saimniekošanu kolhozos bija viennozīmīgi kritiski. To gadu aktīvais laikraksta „Padomju Jaunatne” korespondents, vēlāk pazīstamais rakstnieks Ēvalds Vilks 1948. gadā rakstīja:

„(..) Beidzoties Tēvijas karam, lielum lielais zemnieku vairums patiesībā itin nekā nezināja par kolhoziem, lai gan par tiem bija dzirdējuši katru dienu. Viena iztēlē kolhozs bija kaut kāda komūnija, kur visi guļ zem vienas segas un ēd no viena liela katla, otra iztēlē kolhozs bija kaut kas līdzīgs muižai, kur vagari dzen cilvēkus verga darbā.”¹³⁸

Pēc kara pirmo kolhozu „Nākotne” nodibināja 1946.gada 20.novembrī Jelgavas apriņķa Šķības pagasta sīkie un vidējie zemnieki. 1947. gada sākumā Daugavpils apriņķa Višķu

¹³⁷ Padomju Latvijas Boļševiks – 1948. g. Nr. 10, 27. lpp.

¹³⁸ Padomju Jaunatne – 1948. – 26. aug.

pagastā nodibinājās kolhozs „Dzirkstele”, Valkas apriņķa Smiltenes pagastā kolhozs „Uzvara”, bet Jēkabpils apriņķa Sēlpils pagastā kolhozs „Sēlija”.

Kolektivizācijas vadība bija sakoncentrēta šaurā personu lokā – galvenokārt LK(b)P CK darbinieku, partijas apriņķu komiteju sekretāru un apriņķu izpildu komiteju priekšsēdētāju rokās. LK(b)P CK 1947. gada janvāra plēnumā, kurā tika apspriesti kolhozu celtniecības jautājumi un izvirzīti dažādi to risinājumi, LK(b)P CK sekretārs A. Ņikonovs norādīja:

„Šeit tika izvirzīts jautājums par kolhoziem un par to, ka Centrālā komiteja un Ministru padome šo lietu vada vāji. Partijas Daugavpils apriņķa komitejas sekretārs biedrs Žukovs pat paziņoja, ka šajā lietā partijas komiteja vāroties paši savā sulā. Biedrs Žukovs runāja par to, ka kolhozu celtniecības lietā nevarot rīkoties šabloniski, un tūdaļ pats uzprasījās pēc šablona, prasīja pēc kaut kāda dekrēta: sak, dodiet mums dekrētu par to, kā celt kolhozus. Kolhozu pie mums nav daudz, kolhozi mums ir tikai paraugsaimniecības un būtu nepareizi, būtu rupja kļūda jau tagad, pirmsākumā, ielikt tos visus kādā Prokrusta gultā, dot kaut kādus noteiktus šablonus. Patlaban vēl ir grūti pateikt, kāds arteļa veids Latvijas apstākļos būs visvairāk pieņemams, un tagad nav būtiski svarīgi – vai zemnieka – kolhoznieka personīgā lietošanā paliks pushektārs, hektārs vai pat pusotra hektāra, vai paliks viena, divas vai trīs govīs. Paskatīsimies, kas izrādīsies pieņemamāks. (..) Mēģināsim uztaustīt vispieņemamākās formas. Taču kaut kādu dekrētu, kaut kādu noteiktu šablonu tagad dot nedrīkst. Tas sabojātu visu lietu. Patlaban kolhozi pie mums ir tikai paraugsaimniecības un galveno uzdevumu – pacelt labības ražību un paplašināt sējumu platības – viņi, protams, 1947. gadā nevar atrisināt.”¹³⁹

Atšķirībā no A. Ņikonova, dažiem citiem tā laika republikas vadītājiem, kuri kolhozu organizēšanu nesteidzināja, žurnāla „Padomju Latvijas Boļševiks” redaktors J. Bumbers, kurš sevi uzskatīja par staļiniskās kolektivizācijas galveno teorētiķi Latvijā, laikā, kad republikā bija nobināti tikai 4 kolhozi, jau runāja par vienlaidu kolektivizācijas nepieciešamību. Taču šāda nostāja plašāku atbalstu tolaik vēl neieguva.

Līdz pat 1947. gada pavasarim jautājumu par kolektivizāciju Baltijas republikās Maskava neuzskatīja kā nepieciešamu šī reģiona sovetizācijas procesā. Tikai 1947. gada 16. aprīlī VK(b)P CK Orgbirojs apsprieda jautājumu „Par kolhozu organizēšanu Lietuvā, Latvijā un Igaunijā”. Tika izveidota komisija VK(b)P CK sekretāra A. Ždanova vadībā, kurai tika uzdots triju dienu laikā iesniegt direktīvas projektu šajā jautājumā.¹⁴⁰ VK(b)P CK 1947. gada maijā pieņēma lēmumu „Par kolhozu celtniecību Lietuvas, Latvijas un Igaunijas PSR”.

¹³⁹ LVA, PA-101. f., 10. apr., 3. l., 65. lp.

¹⁴⁰ Елена Зубкова. Прибалтика и Кремль. – Москва, 2008. с. 177.

VK(b)P CK kolhozu organizēšanā ieteica balstīties uz šādiem norādījumiem:

- a) jāvadās pēc tā, ka kolhozu celtniecībā nav jāizrāda nekāda steiga, nav jāaizraujas ar plašiem plāniem, kolhozi jādibina uz pilnīgas brīvprātības pamatiem,
- b) kolhozos jāiesaista pirmām kārtām trūcīgie zemnieki,
- c) kolhozi jādibina uz modernās lauksaimniecības mašīnu tehniskās bāzes, organizējot tos pie labi apgādātām mašīnu un traktoru stacijām,
- d) organizējamiem kolhoziem jābūt priekšzīmīgām paraugsaimniecībām, kas spējīgas praksē parādīt kolektīvās saimniecības priekšrocības un izdevīgumu, un tā propogandēt kolektivizācijas ideju zemnieku masās.”¹⁴¹

Kolhozu dibināšanas izvēršanā svarīgs bija LK(b)P biroja 1947. gada 16. maija lēmums par paraugkolhozu dibināšanu. Lēmumā bija paredzēts 1947. gadā nodibināt 25-30 lauksaimniecības arteļus.¹⁴²

1948. gada pavasarī 189 kolhozos bija iestājušās 4035 zemnieku saimniecības, kas sastādīja nepilnus 2% no zemnieku saimniecību skaita. 1948. gada beigās ar sabiedrisko ražošanu nodarbojās 231 kolhozs. Tajos bija apvienotas 7495 zemnieku saimniecības ar 12159 darba spējīgiem cilvēkiem. Līdz 1949. gada janvārim bija kolektivizētas 23 500 vai 12% zemnieku saimniecību.

Ja uz 1949. gada 1. novembri republikā vēl bija 34 807 individuālās zemnieku saimniecības,¹⁴³ tad 1950. gada beigās ārpus kolhoziem palika tikai 9,3 tūkstoši individuālo saimniecību. 1951. gada nogalē 1513 kolhozos bija apvienoti 229 000 jeb 98,4 % zemnieku saimniecību.¹⁴⁴

Runājot par problēmām, kādas šis forsētais kolektivizācijas process radīja, J. Kalnbērziņš atzina:

„Zemnieku iestāšanās kolektīvsaimniecībās lielā skaitā pārsteidza nesagatavotus daudzus republikas lauksaimniecības orgānus. Tie nespēja palīdzēt kolektīvsaimniecībām organizēties, apvienot ražošanas līdzekļus, izdarīt lopu nepieciešamo veterināro apkopšanu, nokārtot uzskaiti un pārskatus kolektīvsaimniecībās. Lauksaimniecības ministrija un tās orgāni uz vietām ne vien nespēja vadīt kolektīvsaimniecības, bet pat nepaguva saskaitīt nodibinātos kolhozus. Ne vien Lauksaimniecības ministrija, bet arī daudzas citas

¹⁴¹ Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам (1917-1967) – Москва, 1968. – т. 3, с.427-428.

¹⁴² LVA, PA-118. f., 5. apr., 20. l., 10. lp.

¹⁴³ LVA, 693. f., 5. apr., 9. l., 20. lp.

¹⁴⁴ Социалистическое преобразование сельского хозяйства Латвийской ССР – Рига, 1984. с. 320.

republikāniskās organizācijas nebija sagatavotas tik krasam pagriezienam kolektivizācijas kustībā.”¹⁴⁵

Savkārt LPSR lauksaimniecības ministrs A. Ņikonovs LKP XIV kongresā 1956. gada janvārī atzina:

„Kolhozu ražošanas organizēšanā mēs daudz ko mehāniski ņēmām no citām republikām un apgabaliem, ne vienmēr ievērojām mūsu īpatnības. Tā ir kļūda.”¹⁴⁶

Istenojot lauksaimniecības kolektivizācijas un „kulaku kā šķiras likvidācijas” politiku, Latvijas varasvīri atklāti ignorēja pat boļševiku vadoņa V. Ļeņina norādījumus šajos jautājumos. Tā, piemēram, vēstulē „Biedriem Azerbaidžanas, Grūzijas, Armēnijas, Dagestanas, Kalniešu republikas komunistiem”, viņš 1921. gada 14. aprīlī ieteica Kaukāza komunistiem, lai viņi „saprastu savu republiku stāvokļa īpatnību atšķirībā no KPFSR stāvokļa un apstākļiem, saprastu nepieciešamību nekopēt mūsu taktiku, bet to apdomīgi pārveidot piemēroti konkrēto apstākļu dažādībai”.¹⁴⁷

Runājot KK(b)P VIII kongresā, V. Ļeņins uzsvēra:

„Būtu kļūda, ja mēs vienkārši pēc šablona norakstītu dekrētus visām Krievijas malām, ja boļševiki – komunisti, padomju darbinieki Ukrainā un pie Donas sāktu tos bez izšķirības viscaur attiecināt uz citiem apgabaliem, jo mēs nekādā gadījumā nesaistam sevi ar viena veida šablonu, ka mūsu pieredzi, Centrālās Krievijas pieredzi, var pilnīgi pārnest uz visām malienēm.”¹⁴⁸

Viens no norādījumiem, kuru tolaik Latvijā prasīja stingri ievērot, bija kolhozu norobežošana no „kulakiem”. V. Ļeņins Petrogradas padomes sēdē 1919. gada 12. martā runāja, ka iespējama diferencēta pieeja muižniekiem. Uz jautājumu, vai var lauksaimniecības komūnās atstāt bijušos muižniekus, viņš atbildēja:

„Protams, muižnieks iedveš neuzticību, jo viņš gadsimtiem ilgi apspiedis zemniekus, kuri viņu neieredz, bet ja ir tādi, kurus zemnieki pazīst kā kārtīgus cilvēkus, tad viņus ne tikai var laist, bet arī vajag laist. Mums jāizmanto tādi speciālisti, viņi ir pieraduši organizēt lielsaimniecības, un viņi daudz ko var iemācīt zemniekiem un laukstrādniekiem.”¹⁴⁹

Ne „kara komunisma” gados, ne Jaunās ekonomiskās politikas (Nepa) laikā „kulakiem” ceļš uz kolektīvajām saimniecībām nebija slēgts. Situācija sāka izmainīties 1929. gadā, kad

¹⁴⁵ Padomju Latvijas Boļševiks. – 1949. – Nr. 10, 3. lpp.

¹⁴⁶ LVA, PA-101. f., 19. apr., 2. l., 104. lp.

¹⁴⁷ Ļeņins V.I. Raksti. – 32. sēj., 285. lpp.

¹⁴⁸ Ļeņins V.I. Raksti. – 29. sēj. 133. lpp.

¹⁴⁹ Ļeņins V.I. Raksti. -29. sēj. 17. lpp.

J.Staļins pasludināja „kulaku kā šķiras likvidācijas” politiku. „Kulakus” kolhozos nedrīkstēja uzņemt.

Laikraksta „Cīņa” 1947. gada 18. marta ievadrakstā „Vairāk šķiras modrības partijas lauku organizāciju darbā” bija teikts:

„(..) Neviena partijas lauku organizācija, neviens komunisti nedrīkst vienaldzīgi paiet garām šķiras ienaidnieku mēģinājumiem jaukt darbu. Bet, lai šo mēģinājumu laikā atklātu, komunistiem allaž jātur savas redzes aplokā visas lauku dzīves nozares. Partijas organizācijām jāsaprot, ka padomju varai naidīgie elementi cenšas izmantot savos nolūkos katru trūkumu padomju aparāta darbā, katru nenoteiktību un mīkstčaulību atsevišķu padomju darbinieku rīcībā, katru mūsu kļūdu, katru modrības trūkumu. Tādēļ partijas organizācijām jācīnās pret pašapmierinātību, birokrātismu un mīkstčaulīgo liberālismu attiecībā uz darba jautājumiem un sabotieriem. Vai nu tā būtu pagasta vai ciema izpildu komiteja, lauku kalve vai tautas nams, vai tas būtu agronoms, mūrnieks vai ārsts – visas šīs iestādes un personas veic vajadzīgu darbu. Tādēļ no svara, lai to nevarētu jaukt vai traucēt šķiras ienaidnieka rīcība un propaganda. (..).

Tāpēc partijas organizācijām vēl jo vairāk jānodrošina zemnieku darbam vislielākās sekmes un ar sevišķu asumu un noteiktību vēršoties pret tiem, kas cenšas šo darbu aizkavēt. (..) Tikai revolucionārā modrība un nelokāmi stingra partejiska pieeja spēj nodrošināt panākumus ne vien šā gada sējā, bet arī visā Padomju Latvijas tautas saimniecības attīstībā.”

Viens no šīs politikas galvenajiem mērķiem bija – nepieļaut „kulaku” iestāšanos kolhozos.

LK(b)P CK sekretārs A. Ņikonovs, runājot LPSR zemnieku pirmrindnieku sanāksmē par „šķiru cīņu” laukos 1947. gada 26. jūlijā, norādīja:

„(..) Un kas attiecas uz kulaku, budžu mierīgo ieaugšanu sociālismā, man liekas, ka te jautājums ir pilnīgi skaidrs. To pierādīja ļoti skaidri un gaiši Ļeņina un Staļina mācība, to pierādīja citu republiku prakse, simtiem un tūkstošiem faktu pierāda arī mūsu Latvijas republikas praksē, mūsu dzīvē, ka kulaki mierīgi sociālismā neieauga, neieaug un neieaug, un mēs neesam ieinteresēti, lai kulaki ietu kolhozā, viņi ies tikai tāpēc, lai grautu šo kolhozu. Viņi grauj pat kooperāciju, nevien kolhozus, pašu augstāko formu. Tātad runāt par to, ka mēs pastrādāsim un gaidīsim, kad paši kulaki pie mums nāks, tas ir nepareizi. Tāda pieeja tiem cilvēkiem, kas to gaida, nekādu godu nedara.

Saimnieciskās un politiskās pārmaiņas, kas notiek sabiedrībā, visur izsauc asu cīņu un vecā šķira, šajā gadījumā kulaku šķira, kam buržuāziskā Latvijā bija lielas priekšrocības, šī šķira negrib, pats par sevi saprotams, brīvprātīgi paklanīties un teikt:

„Jūs, bezzemnieki un kalpi, jums tagad ir jāiet valdībā.”

Viņi cīnās – sākumā atklāti, pēc tam paslepus, pēc tam mēģina iespieties arī kolhozā, un visur cenšas iespieties, lai grautu no iekšienes. Tas ir skaidrs. Arī šoreiz, arī šai konkrētā gadījumā, kad mums uz laukiem notiek nopietnas pārmaiņas, kad latviešu tauta un latviešu zemnieki strauji progresā, iet pa progresa ceļu, te nevar būt bez cīņas, bez šķiru cīņas, un cīnās pirmā kārtā kulaki. To mēs nedrīkstam aizmirst, un tas mums ir jāzin. Katra klanīšanās un gaidīšana, kad kulaki nāks, ir nederīga. Tas ir aplam. (..)»¹⁵⁰

J. Kalnbērziņš 1947. gada 4. decembra vēstulē visām partijas apriņķu komitejām norādīja:

„Visnoteiktākajā veidā ir jāaizkavē kulaku, zagļu un slaistu, klaidoņu un citu nepārbaudītu un šaubīgu cilvēku uzņemšana kolhozos.”¹⁵¹

Daudzi zemnieki tajā laikā cerēja nostiprināt savas saimniecības un lielāku turību sasniegt, saimniekojot individuāli. Taču lielie nodokļi un lauksaimniecības produktu sagādes normas neļāva viņiem savas ieceres īstenot. Bailes no ieskaitīšanas „kulaku” kārtā daudziem no viņiem lika izvēlēties citu – kolektivizācijas ceļu. Visgrūtākajā situācijā nokļuva bijušo lielsaimniecību īpašnieki, kuri tika ieskaitīti „kulaku” kategorijā. Te jāatceras, ka divu agrārreformu, gan kara apstākļu dēļ daudzas bijušās lielsaimniecības bija izputinātas. Tās bija zaudējušas daļu zemes, darbarīkus, darba un produktīvos lopus, kā arī darba spējīgos ģimenes locekļus. Šajā bezcerīgajā situācijā daudzi no viņiem bija gatavi iestāties kolhozā.

Interesējoties par to, vai „kulakus” var uzņemt kolhozā, Bebru ciema padomes priekšsēdētājs K. Roziņš vēstulē laikraksta „Cīņa” redakcijai jautāja:

„Vai kolhozā tiks pieņemti kulaki, ja tie līdz šim parādījuši savu akurātību piegādes pildīšanā un par viņiem garantēs kolhoza biedri, ka tie arī nākotnē būs tikpat akurāti?”

Atbildē laikraksta redakcija paskaidroja:

„Lauksaimniecības arteļa Paraugstatūtu 7. pants nosaka, ka kolhozā kulakus uzņemt nevar.”¹⁵²

Tomēr sakarā ar to, ka „kulaku” saimniecību saraksti vēl ne visur bija sastādīti un precizēti, atsevišķi „kulaki” kolhozos iestājās. Tā, piemēram, vairākos Talsu apriņķa pagastos „kulakus” izslēdza no agrāk sastādītajiem sarakstiem un uzņēma kolhozos. Šāda prakse tika bargi nosodīta. LK(b)P CK birojs 1948. gada aprīlī, izskatījis jautājumu par „kulaku” iekļūšanas faktiem Talsu apriņķa kolhozos, uzlika par pienākumu visiem partijas un padomju

¹⁵⁰ LVA, 611. f., 3. apr., 72. l., 176. lp.

¹⁵¹ LVA, 122. f., 5. apr., 328. l., 108. lp.

¹⁵² Cīņa – 1948. g. 12. nov.

darbiniekiem stingri raudzīties uz to, lai pasargātu kolhozus no „kulakiem” un citiem naidīgiem elementiem.¹⁵³

1948. gada 18. maija informācijā LK(b)P CK lauksaimniecības nodaļai LK(b)P Daugavpils apriņķa komitejas sekretārs P. Žukovs par „kulaku” padzišanu no kolhoziem norādīja:

„(..) Ar LK(b)P Centrālās komitejas lēmumu „Par kulaku iekļūšanas faktiem Talsu apriņķa kolhozos” tika iepazīstināti visi LK(b)P apriņķa komitejas biroja locekļi. (..). Kolhoziem apstiprinātie LK(b)P apriņķa komitejas biroja locekļi un apriņķa atbildīgie darbinieki kopā ar partijas pagastu komitejām uz vietām kolhozos veic sistemātisku darbu, lai paaugstinātu kolhoznieku politisko modrību, virzot kolhozu valžu darbību tā, lai nepieļautu kulaku un citu naidīgo elementu iekļūšanu kolhozos. (..).

Personīgi partijas pagastu komiteju sekretāriem uzdots līdz š.g. 25. maijam pārskatīt kolhozu biedru sociālo sastāvu, iztīrīt kolhozus no kulakiem un citiem naidīgiem elementiem, kur tādi ir, un kolhozniekiem izskaidrot, ka kulaki un buržuāziskie nacionālisti traucēs kolhozu veidošanu, mēģinās iekļūt kolhozos. (..).”¹⁵⁴

Savukārt LK(b)P Limbažu apriņķa komitejas 1948. gada 6. jūnijā sasauktās sapulces lēmumā par cīņas pastiprināšanu pret „kulakiem” un „buržuāziski nacionālistiskiem elementiem” tika ierakstīts:

„(..) Ņemot vērā, ka, sakarā ar zemniecības labākās pirmrindas daļas pāreju uz kolhozu iekārtas ceļa, kulaki, un buržuāziskie nacionālisti cenšas izmantot visus līdzekļus cīņai pret kolhozu iekārtu un padomju varu, kopējā sapulce uzdod partijas apriņķa komitejai, pagastu komiteju sekretāriem un partijas pirmorganizāciju sekretāriem pastiprināt politisko modrību, stingri sekot, lai pareizi tiktu realizēta partijas šķiriskā līnija, dot pretsparu jebkuriem kulaku un viņu atbalstītāju mēģinājumiem ielīst kolhozos un padomju organizāciju darbā. Noteiktā veidā pārtraukt reakcionārās un kulaku – nacionālistiskās ideoloģijas ievazāšanu. (..).

Partijas organizācijām ir jāaudzina visi darbaļaudis augstas politiskas modrības un boļševistiskas nesamierināšanās garā pret kulakiem, buržuāziskajiem nacionālistiem un citiem naidīgiem elementiem.”¹⁵⁵

Ar 1948. gada 30. jūnija lēmumu LK(b)P CK birojs uzdeva LK(b)P Bauskas, Cēsu un Jēkabpils apriņķu komitejām:

¹⁵³ LVA, PA-101. f., 12. apr., 199. lp.

¹⁵⁴ LVA, PA-116. f., 7. apr., 9. l., 40. lp.

¹⁵⁵ LVA, PA-137. f., 2. apr., 1. l., 14. lp.

- a) divu nedēļu laikā veikt darbu, lai iztīrītu kolhozus no kulakiem un citiem naidīgiem elementiem,
- b) apspriest visās partijas pagastu komitejās un partijas lauku pirmorganizācijās LK(b)P CK 1948. gada 20. aprīļa lēmumu par Talsu apriņķi un veikt praktiskus pasākumus, lai kolhozus nostiprinātu organizatoriski un saimnieciski, lai iztīrītu tos no kulakiem un citiem naidīgiem elementiem.

LK(b)P CK birojs brīdināja LK(b)P Bauskas, Cēsu un Jēkabpils apriņķa komitejas par to, ja tās tuvākajā laikā neveiks nepieciešamos pasākumus, lai iztīrītu kolhozus no kulakiem un citiem naidīgiem elementiem, tad vainīgie tikšot saukti pie stingras partijas atbildības.¹⁵⁶

1948. gada 12. novembrī LK(b)P birojs izskatīja jautājumu par to, ka LK(b)P Talsu apriņķa komiteja neesot izpildījusi LK(b)P CK biroja 1948. gada 20. aprīļa lēmumu „Par kulaku iekļūšanas faktiem Talsu apriņķa kolhozos”.

Tika norādīts:

„Pārbaudē ir noskaidrots, ka š.g. 20. aprīļa LK(b)P CK biroja lēmumu „Par kulaku iekļūšanas faktiem Talsu apriņķa kolhozos” partijas Talsu apriņķa komiteja un apriņķa izpildu komiteja nav izpildījušas. Neraugoties uz vairākkārtējiem norādījumiem par kolhozu norobežošanu no kulakiem un kolhozu iekārtai naidīgiem elementiem, partijas Talsu apriņķa komitejas birojs un tās pirmais sekretārs b. Sēja nemobilizēja apriņķa partijas organizāciju par Latvijas K(b)P CK biroja lēmuma izpildi un neveica nepieciešamos pasākumus par kolhozu attīrīšanu no kulakiem un šķiriski svešiem elementiem, šajā lietā aprobežojoties tikai ar formāli pieņemtiem partijas apriņķa komitejas biroja lēmumiem. Tikai ar bezatbildīgu, nepartejisku partijas apriņķa komitejas biroja un tās pirmā sekretāra b. Sējas attieksmi pret Latvijas K(b)P CK lēmuma izpildi un šķiriskās modrības notrulināšanos var izskaidrot to faktu, ka līdz pēdējam laikam kulaki atradās vairākos kolhozos, bet atsevišķās vietās pat kolhozu vadībā. Tā, piemēram, Vandzenes pagasta Kaļiņina vārdā nosauktajā kolhozā priekšsēdētājs bija kulaks Petrovics, tā paša pagasta Staļina vārdā nosauktajā kolhozā – kulaks Minders, Ārlavas pagasta kolhozā „Sarkanā zvaigzne” kolhoza valdes priekšsēdētājs bija kulaks Detlavs, kurš buržuāziskās Latvijas laikā bija Ārlavas pagasta tiesas priekšsēdētājs, kuram piederēja 72 ha zemes. Kulaku iekļūšanas fakti kolhozos ir arī dažos citos apriņķa kolhozos. (..).

Latvijas K(b)P CK birojs nolēma:

¹⁵⁶ LVA, PA-101. f., 11. apr., 13. l., 107. lp.

1. Par Latvijas K(b)P CK biroja š.g. 20. aprīļa lēmuma „Par kulaku iekļūšanas faktiem Talsu apriņķa kolhozos” neizpildīšanu, šķiriskās modrības notrulināšanos un liberālu atteiksmi pret kulakiem, kuri iekļuvuši kolhozos, Latvijas K(b)P Talsu apriņķa komitejas pirmajam sekretāram b. A. Sējam un Talsu apriņķa izpildu komitejas priekšsēdētājam b. J. Zommeram izteikt stingro rājienu ar ierakstu uzskaites kartītē.
2. Ieteikt partijas Talsu apriņķa komitejai un tās pirmajam sekretāram b. Sējam, apriņķa izpildu komitejas priekšsēdētājam b. Zommeram divu nedēļu laikā pārbaudīt kolhoznieku sociālo sastāvu un pieņemt stingrus mērus, lai kolhozus attīrītu no kulakiem un šķiriski svešiem elementiem. (..).”¹⁵⁷

1948. gada 16. novembrī LK(b)P CK birojs izskatīja jautājumu „Par partijas Gulbenes apriņķa komitejas neapmierinošu kolhozu celtniecības vadību apriņķī”. LK(b)P Gulbenes apriņķa komitejai tika uzdots ne vēlāk kā līdz 1948. gada 1. decembrim pārbaudīt kolhozu biedru sastāvu un attīrīt kolhozus no „kulakiem” un šķiriski svešiem elementiem, tajā pašā termiņā pārbaudīt kolhozu vadošo sastāvu – priekšsēdētājus, brigadierus, lopkopības fermu vadītājus. Partijas apriņķa komitejai tika arī uzdots visīsākajā laikā ievest kārtību „kulaku” saimniecību sarakstos un izlabot pieļautās kļūdas.”¹⁵⁸

Pavisam 1948. gadā no kolhoziem tika izslēgti 200 „kulaki” un pārvēlēti 50 kolhozu priekšsēdētāji.¹⁵⁹

Daudzās vietās pagastu vadītāji un vietējie kolhozieki šādas kolhozu attīrīšanas no „kulakiem” neatbalstīja. Tā, piemēram, Ventspils apriņķa kolhoza „Progress” 1948. gada 12. decembra kopsapulcē neatbalstīja ieteikto lēmumu par atsevišķu „kulaku” ģimeņu izslēgšanu no kolhoza, savu rīcību motivējot ar to, ka „viņi ir labi cilvēki, kuri nekā slikta tautai un padomju varai nav nodarījuši”.¹⁶⁰ Līdzīgi rīkojās Viļānu apriņķa Atašienes pagasta kolhoza „Uzvara” kolhoznieki un vairāku citu kolektīvo saimniecību biedri.¹⁶¹ Taču tie drīzāk bija atsevišķi gadījumi, kuri LK(b)P politiku – attīrīt kolhozus no „kulakiem” nevarēja ietekmēt.

Runājot republikas kolhozu priekšsēdētāju 1948. gada 29.-30. decembra sanāsmē, J. Kalnbērziņš par „kulaku” iekļūšanas faktiem kolhozos izteicās šādi:

„(..) Bet mūsu jaunajiem kolhoziem ir arī lieli trūkumi. Pirmais – kolhozos līda iekšā, visādi lokoties, melojot, maskējoties, (..) ar nolūku graut un ārdīt šos kolhozus no iekšienes,

¹⁵⁷ LVA, PA-101. f., 11. apr., 18. l., 59., 60. lp.

¹⁵⁸ LVA, PA-101. f., 11. apr., 18. l., 103., 104. lp.

¹⁵⁹ LVA, PA-101. f., 12. apr., 2. l., 199. lp.

¹⁶⁰ LVA, PA-130. f., 7. apr., 6. l., 21. lp.

¹⁶¹ LVA, PA-139. f., 1. apr., 83. l., 9. lp.

kulaki. Daļa kolhoznieku, sevišķi vidējie zemnieki, liberāli, samierinoši izturas pret kulakiem, balso par tiem kopējās kolhoznieku sapulcēs, aizstāv tos un vietām pat ievēl par priekšsēdētājiem.

Šis ir galvenais politiskais trūkums mūsu kolhozu organizēšanā, kolhozu dzīvē. Un tas ir jāizgriež laukā ar asu nazi. Kulaki kā lauku lielsaimnieki, kā pelēkie baroni ir nesamierināmi padomju varas un kolhozu ienaidnieki, tos nedrīkst laist pie kolhoziem tuvumā pat lielgabala šāviena attālumā. Kolhoziem ar kulakiem jāved nesaudzīga cīņa un šajā cīņā ir jāuzvar. Priekš šādas uzvaras Padomju Latvijā ir visi nosacījumi.”¹⁶²

Varas iestādes pret „kulakiem” vērsās arī tādā veidā, ka pārvietoja viņu saimniecības no jaunorganizēto kolhozu teritorijas. Sākotnēji tam bija nepieciešama Ministru padomes atļauja.

LPSR Lauksaimniecības ministra vietnieks V. Grumslis 1947. gada 7. oktobra dienesta ziņojumā Ministru padomei rakstīja:

„Lai izveidotu daudz kompaktākus zemes masīvus, novērstu ieķīlāšanos lauksaimniecības arteļu zemes platībās un radītu daudz piemērotākus apstākļus plašai mehanizācijas pielietošanai, Latvijas PSR Lauksaimniecības ministrija uzskata par nepieciešamu pārvietot ārpus kolhozu zemes platībām šādas kulaku saimniecības:

- 1) Jelgavas apriņķa Tērvetes pagasta lauksaimniecības artelī „Tērvete”:
 - a) „Riekstiņu” mājas – kulaks Arnolds Burģelis, bijušais aizsargs. Viņam piederēja divas kuļmašīnas un traktors. 1944. gadā kādas Padomju armijas daļas pavēlniecība palūdza izkult vācu atbalstītāju pamesto nopļauto labību. Burģelis atteicās. Kad viņam to darīt piespieda ar spēku, viņš naktī traktoram noņēma magnētu un iemeta to upē, par ko tika aizsūtīts uz ieslodzījuma nometni, bet šā gada pavasarī viņš no ieslodzījuma atgriezās,
 - b) „Grantskalnu” mājās – kulaks J. Grantmanis. Viņa dēls bija vācu armijas brīvprātīgais. Līdz 1947. gada pavasarim viņš turēja kalpu,
 - c) „Ulmaņu” mājās – kulaks Teodors Ulmanis provokatorisku baumu izplatītājs par gaidāmo karu,
 - d) Ivans Maslovskis, aizsargu, bet pēc tam šucmaņu aģents. Viņa māja bija šucmaņu pulcēšanās un ieroču glabāšanas punkts. Viņš pats piedalījās nodaļā, kura cīnījās pret padomju partizāniem.
- 2) Daugavpils apriņķa Višķu pagasta lauksaimniecības artelī „Iljiča ceļš”:

¹⁶² LVA, PA-611. f., 3. apr., 95. l., 183. lp.

- a) „Lubaņecu” mājas – kulakam Ivanam Grigorjevam piederēja līdz 100 ha zemes, līdz 3 kalpiem. 1940. gada zemes reformā viņam atstāja 30 ha. 1941. gadā, vācu okupācijas laikā, viņš visus jaunsaimniekus no saņemtās zemes padzina.
- 3) Jēkabpils apriņķa Sēlpils pagasta lauksaimniecības artelī „Sēlija”:
 „Pormaļu” mājas – kulakam Jāzepam Stumbrim piederēja 50 ha, pēc reformas tika atstāti 24 ha. Viņš ir bijušais Vrangeļa armijas kapteinis. Revolūcijas laikā viņš aktīvi cīnījās pret padomju varu. Viņa dēls ir bijušais vācu armijas brīvprātīgais.
- 4) Rēzeknes apriņķa Maltas pagasta Staļina vārdā nosauktajā lauksaimniecības artelī:
 Pilsonis Tretjakovs dzīvo Ļisnickas sādžā, kur viņam pieder 16 ha zemes. Bijušajā Maltas muižā, kur noorganizējās lauksaimniecības artelis, viņam arī pieder 16 ha, kopā – 32 ha. Līdz šim laikam viņš slēpa vienu no saviem zemes gabaliem. Uzskatām par nepieciešamu 16 ha lielo zemes gabalu, kurš atrodas bijušajā Maltas muižā, nodot Staļina vārdā nosauktā lauksaimniecības arteļa lietošanā.
- 5) Ludzas apriņķa Ciblas pagastā Ļeņina vārdā nosauktajā lauksaimniecības artelī:
 a) Ivans Duncans, kurš dzīvo kopā ar tēvu Daņilu Duncanu, vācu okupācijas laikā bija pagasta vecākais, izrēķinājās ar padomju patriotiem. Kā aktīvam vācu atbalstītājam – viņam atstāti 5 ha,
 b) Aleksandrs Stripkans – dzērājs – huligāns, izmanto pastāvīgu algotu darbaspēku, kuri arī vada viņa saimniecību. Viņa viensēta atrodas kolhoza masīva centrā.
- 6) Rēzeknes apriņķa Silajāņu pagasta Timošišku sādžā iniciatīvas grupa (Molotova vārdā nosauktā). Nepieciešams izsūtīt no organizējamā lauksaimniecības arteļa robežām šādas kulaku saimniecības:
 a) Ankudins Kononovs, līdz 1947. gada pavasarim viņam bija divi kalpi. Līdz 1941. gadam un vācu okupācijas laikā viņš rentēja divas saimniecības. Viņam ir divas kuļmašīnas. (..) Visa Kononovu ģimene nikni uzstājās pret lauksaimniecības organizēšanu,
 b) Grigorijs Surikovs, neraugoties uz to, ka viņa ģimenē ir 5 darbaspējīgi cilvēki, izmanto kalpu. Surikova dēls (Ivans Surikovs) vācu okupantu

aktīvs atbalstītājs. (..). Viņš sabotē visus padomju varas valsts pasākumus,

- c) Fjodors Stepanovs – nodevējs, vācu okupantu atbalstītājs. (..),
- d) Aleksandra Soboļeva. Viņas bijušais vīrs Maksims Soboļevs vācu laikā bija sādžas vecākais, aktīvi palīdzēja cīnīties ar padomju partizāniem. (..). Soboļevai ir algots darba spēks – kalpone.

Rēzeknes apriņķa izpildu komiteja prasa augstāk minētās kulaku saimniecības izsūtīt no organizētā lauksaimniecības arteļa teritorijas.

- 7) Jelgavas apriņķa Šķibes pagasta lauksaimniecības artelis „Nākotne”. Pārvietot ārpus lauksaimniecības arteļa robežām:

- a) Pilsoni A. Sloku, „Drukas muižas” mājas. Viņam pieder 2 viensētas. Pats viņš dzīvo otrajā viensētā Valkas apriņķī. Viensētu Šķibes pagastā izmanto viņa radnieks Liepa, kuram pilsonis Sloka 1947. gadā nodeva inventāru un lopus.

Liepa aktīvi aģitē pret kolhoziem. Šā gada rudenī kulšanas laikā viņš sapulcēja vietējos zemniekus un veica pretpadomju un pretkolhozu aģitāciju. Liepa paziņoja:

„Labāk aizbraukt aiz Urāliem, nekā iestāties kolhozā.”

- b) Pilsonis Kārklis, „Pļavnieku” mājas. Bijušais šucmanis (piedalījās cīņās pret padomju partizāniem) (..).

Viņam ir traktors un citas lauksaimniecības mašīnas.

Izmanto algotu darbaspēku – kalpu.

- c) Pilsone Platā, „Rožu lauku” mājas. Viņas vīrs 1946.gadā strādāja par sagādes aģentu. Viņš slēpa kulakus no aplikšanas ar nodokļiem. Pēc šo izdarību atklāšanas viņš aizbēga un tagad slēpjas. Viņu meklē tiesu orgāni.¹⁶³

1947. gada 13. oktobrī notikušajā LK(b)P apriņķu komiteju sekretāru un kolhozu priekšsēdētāju sanāksmē LPSR Valsts plāna komisijas priekšsēdētājs F. Deglavs paziņoja:

„Jau tagad mums ir vairāki kolhozi, kuri izvirza jautājumu par kulaku pārvietošanu. Protams, šis jautājums ir jārisina un tie, kuri patiešām traucē kolhozam, ir jāpārvieto. Pagaidām šis jautājums ir jārisina apriņķa robežās, bet viens šeit būtu jāņem vērā, lai kolhoza priekšsēdētājs un partijas organizācija izskatītu katru atsevišķu gadījumu. Tā ir nopietna lieta.

¹⁶³ LVA, 270. f., 2. apr., 820. l., 68., 69., 70. lp.

Vajag būt pamatotiem dokumentiem, vajag tikt skaidrībā, un ja tas ir kulaks, ja viņš patiešam traucē kolhozam, vajag viņu pārvietot. Taču katrā atsevišķā gadījumā vajag tikt skaidrībā, dot sīku raksturojumu katrai kulaka saimniecībai, citādi šajā lietā var pieļaut daudz muļķību. Ja mēs pārvietosim nevis kulaka, bet vidējā zemnieka saimniecību, tā būtu kļūda.”¹⁶⁴

1947. gada 22. oktobra ziņojumā VK(b)P CK partijas orgānu pārvaldes priekšnieka vietniekam N. Pegovam „Par Latvijas PSR kolhozu stāvokli” J. Kalnbērziņš rakstīja:

„(..) Lai sakārtotu zemes izmantošanu kolhozos, kā arī to organizatoriski – saimniecisko nostiprināšanu, Latvijas K(b)P CK lūdz Jūs izlemt jautājumu par kulaku un vācu atbalstītāju saimniecību pārvietošanu, kuras ieķīlājas kolhozu zemes masīvos, uz mazāk izdevīgu zemi apriņķa robežās, kurās atrodas kolhozs.”¹⁶⁵

Šis lūgums tika atbalstīts. Jautājumu par „kulaka” saimniecības pārvietošanu sagatavoja pagasta izpildu komiteja un apstiprināja apriņķa izpildu komiteja. Galīgo lēmumu pieņēma Ministru padome. To apliecina daudzi dokumenti.

Izraksts no Jēkabpils apriņķa Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas 1947. gada 15. oktobra sēdes protokola Nr. 39:

„Sērenes pagasta darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas 1947. gada 10. oktobra lēmums Nr. 104. Sērenes pagasta lauksaimniecības arteļa „Jaunā dzīve” lūguma caurskatīšana.

Caurskatot Sērenes pagasta darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas 1947. gada lēmumu Nr. 104 „Sērenes pagasta lauksaimniecības arteļa „Jaunā dzīve” lūguma caurskatīšana”, apriņķa darbaļaužu deputātu padomes izpildu komiteja

konstatē:

1. Lauksaimniecības arteļa „Jaunā dzīve” robežās atrodas saimniecība „Greķeni”, kuri pieder kulakam Elksnim Pēterim Jāņa dēlam, kurš ved aģitāciju starp lauksaimniecības arteļa biedriem par lauksaimniecības arteļa sliktām īpašībām (apriņķa prokuratūra materiālus izsniegusi republikas prokuratūrai).

Izejot no augšminētā, apriņķa darbaļaužu deputātu padomes izpildu komiteja nolemj:

1. Uzdot lauksaimniecības nodaļas vadītājam b. Vāverem 2 dienu laikā sameklēt vietu kulaka Elkšņa pārceļšanai no „Greķenu” mājām.

¹⁶⁴ LVA, PA-101. f., 10. apr., 51. l., 194. lp.

¹⁶⁵ LVA, PA-101. f., 10. apr., 52. l., 178. lp.

2. Lūgt Latvijas PSR Ministru padomi apstiprināt kulaka Elkšņa Pētera Jāņa d. pārcelšanu no Sērenes pagasta „Greķenu” mājām. (..).¹⁶⁶

Madonas apriņķa darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas lēmums par „kulaka” Andreja Čaka saimniecības pārcelšanu:

„Lēmums Nr. 697

1948. gada 26. novembrī

Par pilsoņa Čaka Andreja budžu saimniecības pārcelšanu.

Caurskatot Saikavas pagasta darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas 1948. gada 2. novembra lēmumu par Čaka Andreja budžu saimniecības pārcelšanu no lauksaimniecības arteļa „Cīņa” rajona un, uzklusot pagasta darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas pārstāvja paskaidrojumu, atrod, ka Čaka Andreja 30,0 ha lielā budžu saimniecība „Jaunzeltiņi” atrodas lauksaimniecības arteļa „Cīņa” vidū un ēkas ir nepieciešamas lauksaimniecības arteļa vajadzībām.

Lauksaimniecības arteļa valde uz lauksaimniecības arteļa „Cīņa” biedru pilnsapulces lēmuma pamata iesniegusi pieprasījumu, lai „Jaunzeltiņu” saimniecību ar ēkām piešķirtu lauksaimniecības artelim „Cīņa”.

Madonas apriņķa darbaļaužu deputātu padomes izpildu komiteja nolemj:

1. Apstiprināt pagasta darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas lēmumu un izcelt Čaka Andreja Jāņa d. budžu saimniecību no Saikavas pagasta Liepāres ciema „Jaunzeltiņiem” uz Saikavas pagasta Liepāres ciema „Skaldām”, dodot zemes gabalus Nr. 170 un Nr. 171 kopplatībā 30,0 ha.
2. „Jaunzeltiņu” saimniecību kopplatībā 30,0 ha ar visām ēkām piešķirt lauksaimniecības artelim „Cīņa”.
3. Lūgt Latvijas PSR Ministru padomi apstiprināt šo lēmumu.¹⁶⁷

Par „kulaku” saimniecību pārcelšanas gaitu un ar to saistītām problēmām LPSR Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieks I. Ozoliņš 1949. gada janvāra sākumā dienesta ziņojumā V. Lācim rakstīja:

„No 1947. gada novembra līdz šim laikam Latvijas PSR Ministru padome ir pieņēmusi lēmumus par 188 kulaku saimniecību pārvietošanu.

Jautājumus par kulaku saimniecību pārvietošanu, kad tos uz vietām bija pārbaudījusi Latvijas PSR Lauksaimniecības ministrija, izskatīja Latvijas PSR Ministru padome.

¹⁶⁶ LVA, 611. f., 7. apr., 1. l., 24. lp.

¹⁶⁷ LVA, 270. f., 2. apr., 832. l., 37. lp.

To lietu pārbaudei, kuras ir saistītas ar kulaku saimniecību pārvietošanu, Lauksaimniecības ministrija patērēja 1285 cilvēku dienas un komandējumu izdevumiem iztērēja 81 000 rubļu, pie tam, pēc visiem pārbaudītajiem materiāliem Latvijas PSR Ministru padome noraidīja tikai 3 aprīņu izpildu komiteju iesniegumus par pārcelšanu tikai tā iemesla dēļ, ka šīs kulaku saimniecības atradās teritorijā, kur vēl kolhozi nebija noformēti.

Sakarā ar pārcelšanas lietu lielo skaitu un zemes ierīcības darbinieku mazskaitlīgo skaitu, kuri pārbaudīja pārcelšanas lietas un tajā skaitā izpildīja savas pamatfunkcijas zemes iekārtošanā, pārcelšanas materiālu pārbaude, kā likums, ieguva ieilgušu raksturu, sasniedzot divus mēnešus un pat vairāk, izsaucot pamatotus aprīņu izpildu komiteju pārmetumus.

Ņemot vērā teikto, kā arī to apstākli, kad 1949. gadā Latvijas PSR Lauksaimniecības mērvienības tehniskās daļas komandējumi ir ievērojami samazināti, es uzskatu par nepieciešamu jautājumu par kulaku saimniecību pārvietošanu pilnā mērā nodot aprīņu izpildu komiteju pārziņā.¹⁶⁸

Latvijas PSR Ministru padomes lēmumi par „kulaku” saimniecību pārvietošanu

N.p.k.	Lēmuma Nr.	Datums	Pārvietoto saimniecību skaits
1.	1095	1947. g. 26. novembris	4
2.	213	1948. g. 3. marts	1
3.	255	1948. g. 15. marts	2
4.	282	1948. g. 19. marts	8
5.	317	1948. g. 25. marts	1
6.	441	1948. g. 20. aprīlis	5
7.	463	1948. g. 24. aprīlis	4
8.	473	1948. g. 24. aprīlis	2
9.	528	1948. g. 5. maijs	4
10.	564	1948. g. 13. maijs	2
11.	574	1948. g. 15. maijs	3
12.	594	1948. g. 22. maijs	1
13.	624	1948. g. 31. maijs	1
14.	626	1948. g. 31. maijs	3
15.	646	1948. g. 5. jūnijs	1
16.	647	1948. g. 5. jūnijs	1
17.	671	1948. g. 12. jūnijs	2

¹⁶⁸ LVA, 270. f., 2. apr., 832. l., 135. lp.

18.	694	1948. g. 16. jūnijs	1
19.	707	1948. g. 18. jūnijs	1
20.	711	1948. g. 19. jūnijs	3
21.	712	1948. g. 19. jūnijs	2
22.	793	1948. g. 7. jūlijs	8
23.	870	1948. g. 26. jūlijs	1
24.	1009	1948. g. 25. augusts	17
25.	1073	1948. g. 10. septembris	15
26.	1099	1948. g. 16. septembris	24
27.	1120	1948. g. 22. septembris	1
28.	1153	1948. g. 30. septembris	3
29.	1181	1948. g. 12. oktobris	2
30.	1193	1948. g. 18. oktobris	1
31.	1203	1948. g. 21. oktobris	1
32.	1039	1948. g. 27. novembris	25
33.	1376	1948. g. 11. decembris	6
34.	18	1949. g. 8. janvāris	25
35.	72	1949. g. 21. janvāris	2
36.	86	1949. g. 29. janvāris	5
			1881 ¹⁶⁹

1949. gada 17. februārī V.Lācis parakstīja LPSR Ministru padomes lēmumu Nr. 164 „Par budžu saimniecību lietu izlemšanas kārtību”. Tajā bija teikts:

„Latvijas PSR Ministru padome nolemj:

1. Piešķirt apriņķu darbaļaužu deputātu padomju izpildu komitejām tiesību galīgi izlemt jautājumus, kas saistīti ar budžu pārvietošanu no kolhozu un padomju saimniecību teritorijas.
2. Uzlikt par pienākumu apriņķu darbaļaužu deputātu padomju izpildu komitejām:
 - a) pārvietot tikai tos budžus, kuru lietošanā esošās zemes veido ķīli starp kolhozu vai padomju saimniecību zemēm,
 - b) piešķirt pārvietojamiem budžiem zemi un nepieciešamās ēkas citā vietā.”¹⁷⁰

Tomēr „kulaku” saimniecību pārvietošanas jautājums vēl līdz galam nebija izlemts.

¹⁶⁹ LVA, 270. f., 2. apr., 832. l., 137. lp.

¹⁷⁰ LVA, 270. f., 2. apr., 832. l., 132. lp.

Par to liecina, piemēram, LK(b)P Jēkabpils apriņķa komitejas sekretāra A. Kleina uzstāšanās apriņķa komitejas plēnumā 1949. gada 15. martā.

Viņš savā runā, cita starpā, atzīmēja:

„Līdz pavasara sējas sākumam kolhozi ir jāiztīra no tur iekļuvušiem šķiriski svešiem elementiem un nacionālistiem. (..). Vistuvākajā laikā jāizlemj jautājums par kulaku izsūtīšanu no kolhozu teritorijas.”¹⁷¹

Šajā laikā jau pilnā sparā noritēja „kulaku” deportācijas sagatavošanas pasākumi, kuri galīgā veidā „atrisināja” arī visus „kulaku” saimniecību pārcelšanas jautājumus.

¹⁷¹ LVA, PA-118. f., 7. apr., 18. l., 43. lp.

VII nodaļa

„Kulaku” deportācija 1949. gada martā. Ģimeņu izsūtīšana uz Sibīriju. Palikušās mantas konfiskācija un izsaimniekošana

Gan lauksaimniecības produktu sagādes kampaņās, gan piedzenot nodokļus, vietējie varasvīri saistību parādniekiem bieži piedraudēja ar „izsūtīšanu uz Sibīriju”. Un tie nebija tukši draudi. Izvēršot kolektivizāciju, turīgākajai Latvijas zemniecībai – „kulakiem” arvien vairāk kļuva skaidrs, ka viņu palikšana dzimtenē ir reāli apdraudēta.

Jau savā 1947. gada decembra ziņojumā LK(b)P Centrālajai komitejai LK(b)P Ilūkstes apriņķa komitejas sekretārs Basilovs norādīja:

„Sakarā ar pasākumiem par kulaku saimniecību aplikšanu ar papildnodokļiem, Ilūkstes apriņķa iedzīvotāju vidū plašos apjomos ir izplatījušās baumas par „latviešu drīzu izvešanu no Latvijas uz Sibīriju.”

Sakarā ar to, atsevišķi zemnieki pamet darbu un paziņo, ka tagad strādāt vairs neesot nekādas jēgas, jo tā vai tā drīz būšot jābrauc prom.

Prodienes pagasta zemnieks Osvalds Auziņš, kurš kā kulaku saimniecības īpašnieks ir aplikts ar papildnodokli, sarunā ar zemniekiem paziņoja:

„Man nav briesmīgi nomaksāt nodokli, taču es visvairāk baidos no izsūtīšanas uz Sibīriju, jo visi runā, ka tie, kuri ir ierakstīti kulaku sarakstos, tikšot izsūtīti.”

Zemnieks Rukins izteicās, ka Ilūkstē jau esot sastādīti izvešanas saraksti, kuros arī viņš esot ierakstīts. Rukins tamdēļ ir pārtraucis savu ēku remontu. Pilskalnes pagasta desmitsētu pilnvarotā M. Kaminska (viņas vīrs ir apcietināts) apstaigā mājas un izplata baumas par to, ka Pilskalnes pagastā jau esot sastādīts saraksts latviešu izvešanai uz Sibīriju. Tādas pat baumas izplatās arī Dvietā, Bebreņē, Salas, kā arī citos pagastos. Tamdēļ daudzi zemnieki pamet laukus un pārceļas uz pilsētām vai citām vietām.”¹⁷²

Priekšdarbi „kulaku” deportācijai PSRS rietumdaļā sākās 1948. gada rudenī. Tās pamatošanai visur tika organizētas „vietējās iniciatīvas” izpausmes, tomēr arī partijas, represīvā un pārvaldes aparāta funkcionāri atzina šādas akcijas nepieciešamību, lai izpildītu partijas vadības norādīto uzdevumu – panākt vispārējo lauksaimniecības kolektivizāciju. Tā, piemēram, 1948. gada 12. oktobrī Moldāvijas PSR iekšlietu ministrs F. Tutuškins izvirzīja

¹⁷² LVA, PA-101. f., 10. apr., 61. l., 10. lp.

PSRS valdībai jautājumu par 15 000 „kulaku” ģimeņu izsūtīšanu no Moldāvijas uz PSRS attāliem rajoniem.¹⁷³

Reizē ar „kulaku” deportāciju tika iecerēta arī daudzu citu „naidīgo elementu” izsūtīšana.

LPSR prokurors A. Mišutins 1948. gada 21. septembrī J. Kalnbērziņam nosūtīja plašu slepenu ziņojumu „Par kontrrevolucionāro naidīgo elementu palieku likvidēšanas pasākumiem Latvijas PSR”, kura nobeiguma daļā ierosināja:

„(..) Ar Latvijas PSR Valsts drošības ministrijas palīdzību uzskaitīt visus naidīgos kontrevolucionāros elementus no bijušo aizsargu, šucmaņu, policistu, apsargu, ievērojamu Ulmaņa fašistiskā režīma darbinieku, lielo tirgotāju, rūpnieku un namīpašnieku, leģionāru, bijušo teroristu bandu dalībnieku, aktīvo fašistisko okupantu atbalstītāju vidus (..); ar ministriju un republikas iestāžu speciālo daļu palīdzību veikt pasākumus, lai attīrītu valsts aparātu no šķiriski naidīgiem elementiem gan centrā, gan arī uz vietām. (..); uzdot komisijai kāda Latvijas K(b)P CK sekretāra vadībā izstrādāt un sagatavot izvirzīšanai atbilstošajiem orgāniem jautājumu par Latvijas PSR dzīvojošo visnaidīgāko un šķiriski svešo elementu izsūtīšanu uz valsts iekšieni.”¹⁷⁴

1948. gada 21. oktobrī Igaunijas Komunistiskās partijas CK pirmais sekretārs N. Karotamms un Ministru padomes priekšsēdētājs A. Veimers VK(b)P CK Politbirojam iesniedza priekšlikumu par „kulaku” neizsūtīšanu ārpus Igaunijas, bet izmantošanu tajos republikas rajonos, kur trūkst darbaspēka.¹⁷⁵ Taču neilgi pēc tam viņš savu pozīciju attiecībā par „kulaku” deportāciju krasī izmainīja.

1949. gada 17. janvārī viņš PSRS Ministru padomes priekšsēdētājam J. Staļinam nosūtīja plašu slepenu ziņojumu „Par kolhozu celtniecību Igaunijas PSR”, kurā, cita starpā, rakstīja:

„(..) Igaunijas K(b)P lūdz no VK(b)P CK un PSRS Ministru padomes norādījumus un palīdzību šādos jautājumos. (..).

2. Attiecībā pret kulaku mēs līdz šim veicām viņa ierobežošanas un izstumšanas politiku. Ir pienācis laiks izdarīt šajā politikā pavērsienu un Igaunijas PSR likvidēt kulakus kā šķiru, izsūtot kulakus un viņu ģimenes, kā arī vācu okupantu atbalstītāju ģimenes ārpus republikas. Šo izsūtīšanu vajag rūpīgi sagatavot un veikt vēl līdz 1949. gada pavasara sējai.

¹⁷³ Сталинские депортации. 1928-1953. – Москва, 2005. с. 623.

¹⁷⁴ LVA, PA-101. f., 11. apr., 70. l., 106. lp.

¹⁷⁵ Это было в марте 1949 года // Советская Эстония. – 1989. – 25 марта.

Visai būtiski ir tas, lai šis pasākums tiktu veikts vienlaicīgi Igaunijas, Latvijas un Lietuvas PSR.”¹⁷⁶

Desmit dienas vēlāk uz Kremli pie J. Staļina tika izsaukti visu triju Baltijas republiku komunistisko partiju CK pirmie sekretāri J. Kalnbērziņš, N. Karotamms un A. Šņeckus.

1949. gada 19. janvāra naktī, atgriezies no Kremļa, Igaunijas PSR Ministru padomes pārstāvniecībā Maskavā N. Korotamms savā galda kalendārā atstāja šādu ierakstu:

„Es biju Centrālajā komitejā pie Černousova (pēc pusdienām). Ar biedru Markoveču mēs kalkulējām, kas ir nepieciešams priekš CK. Plkst. 21.15 piezvanīja biedrs Suhanovs un paziņoja, ka Baltijas CK sekretāriem plkst. 21.45 ir jābūt pie biedra Poskrebiševa (VK(b)P CK sevišķā sektora vadītāja (Staļina personīgā sekretāra – aut.). Mēs (es un Kalnbērziņš) aizbraucām uz turieni. Nakts laikā. Tur pie mums pienāca biedrs Maļenkovs un norādīja, lai mēs ar Staļinu apspriestu tikai svarīgākos jautājumus (kulakus, mehanizāciju). „Pārējos jautājumus apspriedīsim pēc tam”, 4-5 minūtes vēlāk atnāca biedrs Šņeckus.

Tieši 22.05 mēs iegājām Staļina kabinetā. Pa kreisi no Staļina pie galda sēdēja biedri Molotovs, Kosigins, Maļenkovs, Berija, Mikojans, Vozņesenskis. Paspiedām visiem rokas. Apsēdāmies pie galda. Biedrs Staļins jautāja:

„Nu, kādi jums ir jautājumi?”

Vispirms runāja Kalnbērziņš. Pēc tam es un Šņeckus. Es uzsvēru trīs jautājumus: kolektivizācijas tempu paātrināšana un kulaku kā šķiras likvidācija; lauksaimnieciskās bāzes nostiprināšana; kolhozu kadru sagatavošana. (..).

No visiem jautājumiem visilgāk pakavējāmies pie jautājuma par kulakiem. Staļins sacīja, ka kolektivizācijas stāvoklis mums esot sarežģīts un, ka kulakus likvidēt varbūt esot par agru, varbūt tikai 30-40 %. Sarunas laikā viņš vairākas reizes kontrolēja, vai mēs patiešām tā domājam, vai runājam vienkārši tāpat. Kā viņš teica „tikai priekš mums”. Mēs uzsvērām, ka tas ir mūsu viedoklis. Es piebildu, ka tāds ir arī CK viedoklis, ka vispirms ir jāizsūta visnaidīgākie elementi, taču tas stāvokli neatrisina. Staļins teica, ka viņus tātd izsūtīsim. Bet to vajagot izdarīt steidzīgi, lai laukus ilgi nenervozētu.

(Tālāk N. Karotamms raksta, ka tikuši apspriesti arī lauksaimniecības tehniskās bāzes nostiprināšanas, linkopības attīstības un daži citi jautājumi – aut.) un turpina:

„Vēl runājām par to, ka kulaku īpašums bez maksas ir jānodod kolhoziem (es to uzsvēru). Staļins teica, ka tas esot taisnīgi. Šo domu viņš atkārtoja divas reizes.

¹⁷⁶ Эстонский Государственный архив, ф. 1, оп. 14, д. 66, л. 14 (ERAF)

Sarunas nobeigumā biedrs Staļins uzdeva biedram Maļenkovam atrisināt visus lauksaimniecības jautājumus. Biedram Berijam viņš deva risināt visus ar kulaku izsūtīšanu sasitītos jautājumus, sākot ar VDM un IeM.

Apmainījāmie ar rokaspiedieniem un devāmie prom.”¹⁷⁷

Tieši tad un tādā veidā tika sagatavots politiskais lēmums par deportāciju, par „kulaku kā šķiras likvidāciju”. Kā redzams, Latvijas, Lietuvas un Igaunijas komunistisko partiju CK pirmajiem sekretāriem šeit ir bijusi ļoti liela loma.

L. Berijam, kurš tolaik strādāja par PSRS Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieku, pieredze deportāciju akciju organizēšanā un īstenošanā bija ļoti liela. Pēc viņa pavēlēm un rīkojumiem notika Baltijas valstu iedzīvotāju deportācija 1941. gada 14. jūnijā. Tāpat arī čečenu, ingušu, kā arī citu Ziemeļkaukāza iedzīvotāju un Krimas tatāru izsūtīšana kara laikā. Šos vadoņa rīkojumus viņš izpildīja ātri un bez kavēšanās.

1949. gada 29. janvārī PSRS Ministru padomes priekšsēdētājs J. Staļins un PSRS Ministru padomes lietu pārvaldnieks J. Čadajevs parakstīja pilnīgi slepenu PSRS Ministru padomes lēmumu Nr. 390-138 „Par kulaku un viņu ģimeņu, nelegālā stāvoklī esošo bandītu un nacionālistu ģimeņu, bruņotās sadursmēs nošauto un notiesāto bandītu ģimeņu, legalizējošos bandītu, kas turpina naidīgu darbību un viņu ģimeņu, kā arī represēto bandītu atbalstītāju ģimeņu izsūtīšanu no Lietuvas, Latvijas un Igaunijas teritorijas”.

Tajā bija teikts:

„PSR Savienības Ministru padome nolemj:

1. Pieņemt Lietuvas PSR, Latvijas PSR, Igaunijas PSR Ministru padomju un Lietuvas, Latvijas un Igaunijas K(b)P Centrālo komiteju priekšlikumu izsūtīt no Lietuvas PSR, Latvijas PSR un Igaunijas PSR teritorijas kulakus un viņu ģimenes, nelegālā stāvoklī esošo bandītu un nacionālistu ģimenes, bruņotās sadursmēs nošauto un notiesāto bandītu ģimenes, legalizējušos bandītus, kas turpina naidīgu darbību, un viņu ģimenes, kā arī represēto bandītu atbalstītāju ģimenes.

Pavisam izsūtīt 2000 ģimeņu, kopā 87 000, to skaitā: no Lietuvas PSR – 8500 ģimeņu, kopā 25 500 cilvēku, no Latvijas PSR – 13 000 ģimeņu, kopā 39 000 cilvēku, un no Igaunijas PSR – 7500 ģimeņu, kopā 22 000 cilvēku.

2. Minēto kategoriju personas noņemt uz mūžīgiem laikiem Jakutijas APSR, Krasnojarskas un Habarovskas novadā, Omskas, Tomskas, Novosibirskas un Irkutskas apgabalā, attiecinot uz tām PSRS Augstākās padomes Prezidija 1948. g.

¹⁷⁷ Эстонский Государственный архив (ЕРАФ), ф. 9607, оп. 1, д. 302, л. 3.

26. novembra dekrētu „Par Lielā Tēvijas kara laikā uz PSRS attāliem rajoniem izsūtīto personu kriminālatbildību par bēgšanu no obligātā un pastāvīgā noņemamības vietām”.

3. Uzlikt par pienākumu PSRS Valsts drošības ministrijai (b. Abakumovam) šā likuma 1.p.[punktā] minēto kategoriju personas izsūtīt no Lietuvas, Latvijas un Igaunijas laikā no 1949. g. 20. līdz 25. martam.

Kulakus un viņu ģimenes izsūtīt pēc Lietuvas, Latvijas un Igaunijas Ministru padomju apstiprinātiem sarakstiem, bet bandītu un nelegālā stāvoklī esošo nacionālistu, bruņotās sadursmēs nošauto un notiesāto bandītu ģimenes, legalizējušos bandītu, kas turpina naidīgu darbību un viņu ģimenes, kā arī represēto bandītu atbalstītāju ģimenes – pēc PSRS VDM Sevišķās apspriedes lēmuma.

4. Uzdot PSRS Iekšlietu ministrijai (b. Kruglovam) nodrošināt: no Lietuvas, Latvijas un Igaunijas izsūtāmo konvojēšanu un transportēšanu pa dzelzceļu un ūdensceļiem līdz viņu noņemamības vietai. Izsūtāmo rūpīgu apsargāšanu pārvietošanas laikā; administratīvo uzraudzību izsūtīto izvietojuma vietās, noņemamības atbilstošu uzskaiti, ieviešot režīmu, kas izslēgtu jebkādu bēgšanas iespēju; izsūtāmo iekārtošanu darbā lauksaimniecībā (kolhozos un sovhozos), mežrūpniecības un zelta ieguves uzņēmumos.

Izsūtīto izvietojuma vietās organizēt IeM speckomandantūras.

5. Atļaut izsūtāmajiem ņemt līdzi personiskās vērtslietas, sadzīves priekšmetus (apģērbu, traukus, sīko lauksaimniecības, amatniecības un mājturības inventāru un pārtikas rezervi katrai ģimenei kopsvarā līdz 1500 kilogramiem).

Izsūtāmo pārējo īpašumu un lopus konfiscēt. Izsūtāmo konfiscēto īpašumu izlietot valsts saistību parādu dzēšanai, pēc parādu dzēšanas atlikušo īpašuma daļu (dzīvojamās un saimniecības ēkas, ražošanas uzņēmumus, lauksaimniecības un amatniecības inventāru, kā arī lopus) bez atlīdzības nodot kolhoziem, ieskaitot nedalāmajā fondā. Pārējo īpašumu nodot finanšu orgāniem realizācijai. Pārtikas graudus, lopbarības graudus un tehniskās kultūras nodot valstij.

6. Uzdot PSRS Finanšu ministrijai (b. Zverevam) iedalīt PSRS Iekšlietu ministrijai no Vissavienības budžeta papildu līdzekļus 1949. gadam speckomandantūru uzturēšanai, kā arī izsūtāmo ēdināšanas un medicīniskās apkalpošanas izdevumu segšanai, balstoties uz aprēķinu – 5 rbļ. 50 kap. cilvēkam diennaktī.
7. Uzdot Satiksmes ministrijai (b. Beščevam) iedalīt PSRS Iekšlietu ministrijai tās pieprasītos nepieciešamos dzelzceļa vagonus, kas aprīkoti cilvēku transportēšanai,

un nodrošināt izsūtāmo ešelonu kustību līdz norīkojuma vietai ar militārā transporta tiesībām.

Izsūtāmo pārvietošanas apmaksas veikt saskaņā ar tarifiem, kas apstiprināti ieslodzīto pārvadāšanai.

8. Uzdot PSRS Tirdzniecības ministrijai (b. Žavaronkovam) organizēt, lai pēc ešelonu kustības grafika pienākošajos izsūtāmo ešelonos ar dzelzceļa bufešu palīdzību tiktu izsniegts silts ēdiens, sedzot izmaksas no PSRS Iekšlietu ministrijai iedalītajiem līdzekļiem saskaņā ar šā lēmuma 6. punktu. PSRS Veselības aizsardzības ministrijai (b. Smirnovam) nozīmēt katrā izsūtāmo ešelonā vienu ārstu un divas medicīniskās māsas ar nepieciešamo medikamentu un pārsienamo materiālu daudzumu, lai sniegtu medicīnisko palīdzību izsūtītajiem ceļā.
9. Uzlikt par pienākumu Jakutijas APSR Ministru padomei, Krasnojarskas un Habarovskas novada, Omskas, Novosibirskas, Tomskas un Irkutskas apgabala darbaļaužu deputātu padomju izpildu komitejām atbalstīt izsūtīto izvietojumu un viņu saimniecisko un sadzīves jautājumu nokārtošanu, kā arī, piešķirot uzturēšanai vajadzīgos līdzekļus, nepieciešamības gadījumā ierīkot invalīdu un veco ļaužu namus, lai tajos izvietotu vientuļos invalīdus un vecos cilvēkus no izsūtīto vidus.”¹⁷⁸

Lai īstenotu šo „kulaku” un nacionālistu deportāciju, tika sagatavota plaša militārā specoperācija ar nosaukumu „Kраста banga”. Ar PSRS VDM 1949. gada 28. februāra pavēli Nr. 0068 Valsts drošības ministrijas Iekšējam karaspēkam bija uzlikts par pienākumu nodrošināt operāciju „Kраста banga” ar bruņotajiem spēkiem, sakaru līdzekļiem, autotransportu un visa veida materiālajiem līdzekļiem. Izvirzītā uzdevuma izpildei karaspēka Galvenā pārvalde izstrādāja detalizētu pasākumu plānu, kas paredzēja visu sagatavošanas darbu stingru konspirāciju. Operācijas īstenošanas plānā tika paredzēts VDM karaspēku koncentrēt ar iegāsti piedalīties manevros kopā ar armijas karaspēka daļām. Visos apriņķos tika iecelti PSRS VDM karaspēka pilnvarotie virsnieki. Operatīvajās grupās tika iekļautas divas VDM militārpersonas.

Kā liecina PSRS VDM Iekšējā karaspēka priekšnieka P. Burmaka 1949. gada aprīļa pilnīgi slepenais dienesta ziņojums par VDM Iekšējā karaspēka piedalīšanos operācijā „Kраста banga”, uz Latviju tika nosūtīti no Maskavas divi 1. motostrēlnieku divīzijas pulka 2000 cilvēki, no Saratovas karaskolas – 1000 cilvēki un 4. divīzijas apvienotais pulks no

¹⁷⁸ История сталинского ГУЛАГа. Конец 1920-х первая половина 1950-х годов. Собрание документов в семи томах. – т. 1. Массовые репрессии в СССР. – Москва, 2004. – с. 517-519; Aizvestie. 1949. gada 25. marts – Rīga, 2007., 82., 83. lpp.

Lietuvas – 1000 cilvēki, kā arī no VDM apsardzes korpusa 500 seržanti. Operācijā piedalījās arī VDM Transporta apsardzes 8313 karavīri. Ziņojumā norādīts, ka uz vietas Latvijā bijuši 2400 VDM Iekšējā karaspēka karavīri.¹⁷⁹

Teiktais liecina, ka deportācijas īstenošanai ir bijis sakoncentrēts patiešām apjomīgs militārais spēks. Latvijā deportācijas akcijas izpildi uzraudzīja PSRS Valsts drošības ministra vietnieks S. Ogoļcovs. Rīgā operācijā iesaistītā karaspēka vadībai bija izveidota īpaša operatīvā grupa.

Visus deportācijas sagatavošanas un īstenošanas pasākumus veica PSRS VDM pilnvarotie, kuri apriņķos un pagastos nozīmēja savus pārstāvjus. Apriņķu pilnvaroto un VDM operatīvo grupu priekšnieku rīcībā, atkarībā no izsūtāmo skaita, tika nodots nepieciešamais operatīvā sastāva, karaspēka un transporta daudzums. Katram VDM apriņķa pilnvarotajam vajadzēja izstrādāt savu izsūtīšanas plānu, kuru apstiprināja personas, kuras veica operācijas kopējo vadību republikā.

Deportācijas īstenošanai būtiski svarīgs uzdevums bija izsūtāmo personu sarakstu sagatavošana. Jau 1949. gada februāra vidū LPSR VDM apriņķu daļu darbinieki lielā slepenībā sāka gatavot izsūtāmo ģimeņu uzskaites lietas. Šādu uzskaites lietu izveidoja katrai izsūtāmo ģimenei: tajā bija jānorāda ģimenes galva – ģimenes loceklis, uz kura vārda uzskaites lieta tika noformēta, kā arī visi pārējie ģimenes locekļi. VDM apriņķu un pilsētu daļu darbinieki „kulaku” ģimeņu uzskaites lietas noformēja balstoties uz oficiālajiem „kulaku” saimniecību sarakstiem, izrakstiem no saimniecību grāmatām, nodokļu maksātāju, vēlētāju, kara komisariātu sarakstiem, savas aģentūras sarakstiem, kā arī uz dažiem citiem dokumentiem.

Drošības ministrijas darbinieku izrakstītās un izsūtāmo lietās ievietotās ziņas par zemnieku saimniecību ekonomisko stāvokli gadu gaitā bija jūtami izmainījušās. Daudzas saimniecības bija stipri cietušas padomju laikā īstenotās zemes reformas, tāpat Otrā pasaules kara postījumu dēļ, savukārt, pēc kara tās tika izputinātas, uzliekot nesamērīgas sagādes normas un praktiski nesamaksājamus nodokļus. Tādēļ, lai savāktu nepieciešamo izsūtāmo skaitu, LPSR VDM darbinieki nolēma izmantot 1939. gadā veiktos iedzīvotāju tautsaimniecības uzskaites datus, kurus sameklēja arhīvā.

Atskaitē par LPSR IeM Centrālā Valsts arhīva Slepeno fondu daļas darbu 1949. gadā ir norādīts:

¹⁷⁹ KVKA, 38650. f., 1. apr., 408. l., 45.-65. lp.: Aizvestie. 1949. gada 25. marts. – 116.-122. lpp.

„Latvijas PSR VDM darbinieku brigāde, skaitā 120 cilvēki, sešas dienas strādāja ar buržuāziskās Latvijas valsts Statistiskās pārvaldes dokumentiem, lai izpildītu speciālu uzdevumu.”¹⁸⁰

Daudzkārt izsūtāmo „kulaku” saraksti tika sastādīti pavirši un neprecīzi – tajos netika norādīts pēc kādām pazīmēm ģimene ieskaitīta izsūtāmo skaitā, vai arī nebija ņemts vērā, ka tā no „kulaku” sarakstiem ir jau izsvītota.

Sagatavotās izziņas VDM apriņķa vai pilsētas daļas priekšnieks parakstīja, apstiprināja ar zīmogu un nosūtīja republikas Valsts drošības ministrijas centrālajam aparātam. Tur uzskaites lietas noformēšana tika pabeigta. Slēdzienu par „kulaku” izsūtīšanu apstiprināja Valsts drošības ministrs A. Noviks. Pēc LPSR VDM sagatavotajām „kulaku” ģimeņu uzskaites lietām izveidotos izsūtāmo sarakstus apstiprināja apriņķu izpildu komiteju priekšsēdētāji (ar tiem tika iepazīstināti arī LK(b)P apriņķu komiteju pirmie sekretāri), pēc tam tos apstiprināšanai iesniedza LPSR Ministru padomei.

1949. gada 17. martā LPSR Ministru padome pieņēma pilnīgi slepenu lēmumu Nr. 282, kurā bija teikts:

„Saskaņā ar PSR Savienības Ministru padomes 1949. gada 29. janvārs lēmumu Nr. 390-138 ps Latvijas PSR Ministru padome nolemj:

1. Izsūtīt ārpus Latvijas PSR uz attālām Padomju Savienības vietām specnometinājumā 10 000 kulaku ģimeņu.
2. Apstiprināt apriņķu Darbaļaužu deputātu padomju izpildu komiteju iesniegtos izsūtīšanai paredzēto kulaku ģimeņu sarakstus.
3. Kulaku ģimeņu izsūtīšanu veikt Latvijas PSR Valsts drošības ministrijai.

Latvijas PSR Ministru padomes priekšsēdētājs

V. Lācis

Latvijas PSR Ministru padomes lietu pārvaldnieks

I. Bastins.”¹⁸¹

1949. gada naktī no 24. uz 25. martu Rīgā un apriņķu centros tika sasauktas īpašas instruktīvās sanāksmes, kurās piedalījās arī VDM pilnvarotie. Viņi tajās paziņoja par deportāciju un iepazīstināja klātesošos ar LPSR Ministru padomes 1949. gada 17. marta lēmumu, bet LK(b)P apriņķu komitejas nozīmēja savus pagastu pilnvarotos. Tūlīt pēc tam šos pilnvarotos izvadāja pa pagastiem, kur tika sarīkotas instruktīvās sanāksmes par izsūtīšanu un izsūtīto palikušās mantas uzskaites un aprakstīšanas komisijas organizēšanu. Aktīvistu

¹⁸⁰ LVA, 1163. f., 1.a apr., 225. l., 94. lp.

¹⁸¹ LVA, 270. f., 2.s apr., 406. l., 188. lp.

iesaistīšana izsūtīšanā, padarot viņus par šī nozieguma līdzdalībniekiem, bija būtiska pašmāju un Maskavas varasvīru iecerētā deportācijas plāna sastāvdaļa.

Ierodoties izsūtāmo mājās, VDM operatīvās grupas priekšnieks paziņoja, ka ģimene „saskaņā ar valdības lēmumu” tiek izsūtīta un stundas laikā pavēlēja sagatavoties ceļam (daudzkārt šis laiks tika stipri samazināts). Daudzus izsūtāmos aizturēja mācību iestādēs, dažādās sabiedriskajās vietās, uz ielas vai ceļa un aizveda tikai ar to, kas tajā brīdī bija mugurā.

Izsūtīšanas laikā VDM operatīvās grupas priekšnieks aizpildīja līdzpaņemto aptaujas lapu par visiem ģimenes locekļiem, kā arī noteiktas formas izziņu par izsūtāmo ģimeni. Visas izsūtāmo sniegtās ziņas aptaujas lapā vajadzēja salīdzināt ar citiem dokumentiem: pasi, dzimšanas apliecību, dažādām varasiestāžu izsniegtām izziņām. Tas bieži netika izdarīts, tādēļ cieta arī ģimenes, kuras izsūtīt nedrīkstēja (piemēram, ja kāds ģimenes loceklis Otrā pasaules kara laikā bija dienējis padomju armijā vai padomju partizānu vienībās vai tobrīd dienēja padomju armijā, ja kādam bija valsts apbalvojumi (PSRS ordeņi un medaļas) vai īpaši nopelni valsts labā).

Līdz 1949. gada 20. martam deportācijas sagatavošanas priekšdarbi bija pabeigti. Izsūtīšanai paredzētie vilcienu sastāvi tika sakomplektēti ārpus Latvijas – gan Pleskavas, gan Ļeņingradas apgabalā. Tāpat tika izraudzīti izsūtāmo „iekraušanas punkti” un ešelonu formēšanas stacijas. Uz turieni nogādāja konvoja un ešelonu pavadīšanas grupas, kā arī iecēla ešelonu priekšniekus. Ģimenes, kuras atradās tālāk no „iekraušanas punktiem” tika nogādātas ar kravas automašīnām, bet 15-20 kilometru attālumā dzīvojošie – ar zirgu pajūgiem. „Iekraušanas punktus” VDM operatīvo grupu priekšnieki izsūtāmos kopā ar sarakstiem nodeva ešelonu priekšniekiem. Pēc tam tika sastādīti ešelonu saraksti.

Par to, kā noritējusi izsūtīšana, LK(b)P Kuldīgas apriņķa komitejas pirmais sekretārs Liberts 1949. gada 24. aprīļa informācijā „Par veiktajiem pasākumiem kulaku un citu šķiriski svešu elementu izsūtīšanā ārpus apriņķa robežām” LK(b)P CK partijas, arodbiedrību un komjaunatnes organizāciju nodaļai rakstīja:

„No 1949. gada 24 III Kuldīgas apriņķī bija paredzēts izsūtīt ārpus apriņķa robežām vairāk nekā 700 ģimeņu, galvenokārt kulaciskos elementus.

Pārvietošana noritēja organizēti. Partijas apriņķa komitejā 23 III vakarā bija sasaukta pilnvaroto sanāksme, pēc kuras pilnvarotie tika nogādāti plānotajās vietās pagastos, kur uz vietām noturēja sanāksmes ar aktīvu un pārrunāja paredzēto pasākumu un īpašuma aprakstīšanas organizatoriskos jautājumus. Pagastu aktīvisti atbalstīja Latvijas K(b)P CK un LPSR Ministru padomes lēmumu par kulacisko elementu pārvietošanu ārpus republikas un

pēc labākās sirdsapziņas veica viņiem uzdotos pienākumus, taču daži no viņiem izrādīja līdzjūtību kulakiem, zināmu svārstīšanos. Tā Raņķu desmitsētu pilnvarotais Ansis Mauriņš sāka raudāt un desmitsētu pilnvarotais Ansis Švalbe zaudēja samaņu – pats viņš izrādījās sarakstos.

VK(b)P biedra kandidāts Beņķis no Kurmales pagasta priekšlaicīgi aizgāja no aktīvistu sanāksmes un nepiedalījās plānotajos pasākumos (viņa jautājums tika apspriests partijas sapulcē). Raņķu pagasta iznīcinātāju vada kaujinieks F. Petrovičs atteicās parakstīt īpašuma aprakstīšanas aktu u.c. (..).

Pārvietošanas laikā bija gadījumi, kad līdz ar kulakiem kļūdas dēļ tika paņemtas personas ar vienādiem uzvārdiem – kā Īvandes pagastā, taču pēc partijas organizācijas iejaukšanās šīs kļūdas tika novērstas. Atsevišķos pagastos dažas izsūtīšanai paredzētās personas netika atrastas mājās (Skrundas pagastā paslēpās 5 cilvēki, Raņķu pagastā – 3 cilvēki, Kuldīgas un Planīcas – pa vienam cilvēkam u.c.), daži no viņiem atgriezās mājās.

Kolhoznieku un zemnieku noskaņojums visumā ir labs, taču daļa ieklausās visādās baumās par jaunu karu, par visu latviešu pārvietošanu ārpus republikas un ir uztraukušies. (..). Apriņķa inteliģence bija uzbudināta, jo bija izsūtīti 4 skolotāji, tomēr izturējās mierīgi; īpašu starpgadījumu nebija, izņemot Cieceres pagastu, kur skolas direktore Zalupe juta līdzīgu mātītāja Vanaga sievai (kas dzīvoja kopā ar viņu), kuras vīrs bija arestēts 1948. gadā un kuru pašu tagad izveda. Skolas direktore sāka raudāt un otrā dienā neieradās darbā. Kuldīgā un Saldū tika noturētas inteliģences sanāksmes un izskaidrota veiktā pārvietošana.

Kolhoznieki un zemnieki izvirza jautājumu, kāpēc nav pārvietota „oficiālo kulaku” lielākā daļa – 8 hektārnieki un vāciešu atbalstītāji. (..).¹⁸²

LK(b)P Rīgas apriņķa komiteja 1949. gada 31. martā ziņoja LK(b)P Centrālajai komitejai, ka „kulaku” un citu naidīgo elementu izsūtīšanā Rīgas apriņķī piedalījās 2109 aktīvisti: no tiem – 129 komunisti, 286 komjaunieši un 1194 bezpartejiskie. Bez tam palīdzības sniegšanai no apriņķa centra nosūtīti 135 cilvēki. Šim darbam piesaistītais aktīvs godīgi un godprātīgi izpildīja viņiem uzdoto darbu. (..). Daudzi kulaki apriņķa pagastos jau agrāk zināja par gaidāmo izsūtīšanu, jo veselu nedēļu pirms tās pagastos uzturējās operatīvās grupas, kuras apmeklēja tikai izsūtīšanai paredzētās kulaku saimniecības, neievērojot pārdomātu konspirāciju un tamdēļ vairāki kulaki ar ģimenēm paguva paslēpties.”¹⁸³

Tomēr deportācijas laikā atradās arī ne mazums godīgu un drosmīgu cilvēku, kuri atteicās piedalīties šajā noziedzīgajā pasākumā un sniedza nelaimīgajiem dažāda veida

¹⁸² LVA, PA-101. f., 12. apr., 81. l., 47.-49. lp.

¹⁸³ LVA, PA-101. f., 12. apr., 81. l., 51., 52. lp.

palīdzību. Tā, piemēram, Rīgas apriņķa Skultes pagasta komjaunietis Ābols un Olaines kūdras fabrikas direktors Tarundajevs kategoriski atteicās piedalīties izvešanas akcijā. Skultes pagasta telefoniste Miķelsone savlaicīgi brīdināja zemnieku Liepiņu par gaidāmo izsūtīšanu. Arī Inčukalna pagasta desmitsētu pilnvarotā E. Linde brīdināja vairākus zemniekus par gaidāmajām briesmām.¹⁸⁴ Ventspils apriņķa Dundagas pagastā 1949. gada 25. martā pēc LK(b)P biedra kandidāta J. Eglīša iniciatīvas tika sasaukta kolhoza „Jaunais ceļš” kolhoznieku sapulce un tajā izvirzīts jautājums par „kulaka” Pāvela nepareizu izsūtīšanu. Kolhoznieki ievēlēja delegāciju, kurai uzdeva pagasta partijas komitejā kārtot jautājumu par Pāvela atlaišanu uz mājām.¹⁸⁵ Partijas biedra kandidāts Valkas apriņķa lauksaimniecības nodaļas vadītājs A. Vītols 1949. gada 25. martā tika komandēts uz Plāņu pagastu, lai nodrošinātu izsūtīšanas akciju. Plāņos viņš nesaistījās ar vietējo partijas organizāciju, neiepazīstināja to ar saņemtajiem norādījumiem, nekontrolēja izvešanas operācijas norisi, bet bez partijas apriņķa komitejas komitejas atļaujas aizbrauca no pagasta.¹⁸⁶ Madonas apriņķa Praulienas pagasta izpildu komitejas sekretāre Velta Kalašņikova, neraugoties uz visstingrāko aizliegumu, izsūtīšanas operācijas sākumā aizgāja no aktīvistu apspriedes un kategoriski atteicās piedalīties izsūtīšanas pasākumā.¹⁸⁷ Gulbenes apriņķa Galgauskas pagasta izpildu komitejas priekšsēdētājs M. Kazjukevičs izsūtīšanas laikā zemniecei A. Gailītei izdeva izziņu par to, ka viņa ir kolhoza biedre. Tādu pat izziņu viņš izdeva zemniekam P. Matīsam, tādējādi cerot paglābt šos cilvēkus no izsūtīšanas uz Sibīriju.¹⁸⁸ Viļānu apriņķa Gaigalavas pagasta Garenčevas ciema padomes deputāts, vēlāk kolhoza priekšsēdētājs J. Stiuriņš savās mājās paslēpa jau agrāk notiesātā „kulaka” Mazura ģimenes locekli Annu Mazuri. Kad Valsts drošības ministrijas darbinieks Priļehošins jautāja, kamdēļ viņš tā rīkojies, J. Stiuriņš atbildēja, ka viņam esot žēl šo cilvēku, kurus izsūta no Latvijas.¹⁸⁹

Izsūtīšanas sagatavošanā un tās īstenošanā aktīvi piedalījās arī LPSR Iekšlietu ministrijas darbinieki. 1949. gada 24. aprīļa pilnīgi slepenajā ziņojumā PSRS Iekšlietu ministram S. Kruglovam LPSR iekšlietu ministrs A. Eglītis norādīja:

„(..) Pēc Latvijas PSR Valsts drošības ministrijas lūguma tika sniegta būtiska palīdzība, lai veiktu plašu arestēšanas operāciju izsūtīšanai, tādēļ no Iekšlietu ministrijas virsnieku, operatīvā un ierindnieku sastāva un milicijas tika izbrīvēti un operācijas laikā Valsts drošības

¹⁸⁴ LVA, PA-101. f., 12. apr., 81. l., 51., 52. lp.

¹⁸⁵ LVA, PA-130. f., 8. apr., 2. l., 132. lp.

¹⁸⁶ LVA, PA-128. f., 6. apr., 5. l., 107. lp.

¹⁸⁷ LVA, PA-123. f., 7. apr., 2. l., 165. lp.

¹⁸⁸ LVA, PA-135. f., 3. apr., 3. l., 114. lp.

¹⁸⁹ LVA, PA-139. f., 1. apr., 118. l., 9. lp.

ministrijas rīcībā nodoti 1400 cilvēki, no kuru vidus par operatīvo grupu priekšniekiem [tika nozīmēti] – 602 cilvēki.

Valsts drošības ministrijai sevišķa palīdzība bija nepieciešama Rīgā, kur trūka vairāk nekā puse operācijai nepieciešamo spēku. Mēs Rīgā, mobilizējot personālsastāvu, Valsts drošības ministrijas rīcībā iedalījām – 452 virsniekus un 244 Iekšlietu ministrijas virsnieku skolas un milicijas skolas kursantu, bet pavisam – 696 cilvēkus. No viņiem par grupu priekšniekiem tika izmantoti 287 virsnieki. Mūsu operatīvās grupas Rīgā arestēja izsūtīšanai 351 ģimeni jeb 58 % no kopējā pilsētā izsūtīšanai arestēto skaita.

Aprinķos no mūsu darbiniekiem kā operatīvo grupu priekšnieki darbojās 315 virsnieki. Katrs no viņiem vidēji arestēja izsūtīšanai 3-4 ģimenes, bet pavisam – 1032 ģimenes. Turklāt Valsts drošības ministrijai kā bruņots spēks tika nodots vairāk nekā 400 milicijas atbalsta brigāžu locekļu. (...).¹⁹⁰

Pirmais ešelons Nr. 97329 ar izsūtītajiem no Rīgas tika nosūtīts 25. martā plkst. 15.47, pēdējais Nr. 97340 no Jelgavas – 28. martā plkst. 23.06, bet papildvilciens – 33. ešelons (Nr. 97383) no Rēzeknes – 30. martā plkst. 10.08.

Pēc Latvijas Valsts arhīva ziņām, 1949. gada 25.-30. martā no Latvijas tika deportēti 42 125 cilvēki, t.sk. 16 869 vīrieši, 22 256 sievietes. Viņu vidū bija 10 987 bērni vecumā līdz 16 gadiem. Šajā laikā deportētajiem vēl jāpieskaita tie 211 bērni, kuri dzimuši ceļā uz izsūtījuma vietu un izsūtījumā līdz 1950. gadam.¹⁹¹

Kā „kulaki” tika izsūtītas 9115 ģimenes jeb 20 030 cilvēki, bet kā „nacionālistu” ģimenes locekļus izsūtīja 4133 ģimenes jeb 13 095 cilvēkus.¹⁹²

1949. gada februārī un martā LPSR VDM darbinieki bija sagatavojuši arī lielu izsūtāmo ģimeņu rezervi. Kā minēts LPSR Sabiedriskās kārtības sargāšanas ministrijas (tā uz īsu laiku bija pārdēvēta Iekšlietu ministrija) izveidotās ekspertīzes komisijas 1964. gada 9. septembra slēdzienā, dažādu apstākļu dēļ tikušas iznīcinātas neizsūtīto „kulaku” un „nacionālistu” 2823 uzskaites lietas.¹⁹³

1949. gada 29. martā LK(b)P CK birojs izskatīja jautājumu „Par kulaku un viņu ģimeņu, bandītu un nacionālistu ģimeņu izsūtīšanas no republikas operācijas rezultātiem”. Par šo jautājumu ziņoja gan LPSR valsts drošības ministrs A. Noviks, gan PSRS VDM Iekšējā karaspēka Galvenās pārvaldes operatīvās daļas priekšnieks ģenerālleitnants Golovko.

LK(b)P CK biroja lēmumā tika norādīts:

¹⁹⁰ KFVA, 9479. f., 1. apr., 475. l., 143., 153. lp.; Aizvestie. 1949. gada 25. marts, 125., 126. lpp.

¹⁹¹ Aizvestie, 1949. gada 25. marts, 23. lpp.

¹⁹² Aizvestie, 1949. gada 25. marts, 180. lpp.

¹⁹³ Aizvestie, 1949. gada 25. marts, 23. lpp.

„1. Atzīt, ka Latvijas PSR Valsts drošības ministrija ar PSRS VDM palīdzību sekmīgi sagatavojusi un veikusi kulaku un viņu ģimeņu, bandītu un nacionālistu ģimeņu izsūtīšanu.

PSR Savienības Valdības un Latvijas PSR Ministru padomes lēmumi šajā jautājumā izpildīti.

2. Atzīmēt republikas partijas organizācijas, komjaunatnes un padomju aktīva aktīvo piedalīšanos izsūtīšanas veikšanā.

Latvijas K(b)P CK sekretārs J. Kalnbērziņš.¹⁹⁴

1949. gada 18. maija pilnīgi slepenā ziņojumā VK(b)P CK Politbiroja locekļiem J. Staļinam, V. Molotovam, L. Berijam un G. Maļenkovam PSRS iekšlietu ministrs S. Kruglovs par 1949. gada marta deportāciju rakstīja:

„PSRS Iekšlietu ministrija ziņo par PSRS Ministru padomes 1949. gada 29. janvāra lēmuma Nr. 390-138 ps „Par kulaku un viņu ģimeņu, nelegālā stāvoklī esošo bandītu un nacionālistu ģimeņu, bruņotās sadursmēs nošauto un notiesāto bandītu ģimeņu, legalizējošos bandītu, kas turpina naidīgu darbību, un viņu ģimeņu, kā arī represēto bandītu atbalstītāju ģimeņu izsūtīšanu no Lietuvas, Latvijas un Igaunijas teritorijas” izpildi.

Kopumā bija paredzēts izsūtīt 29 000 ģimeņu (87 000 cilvēku), tajā skaitā: Lietuvas PSR – 8500 ģimeņu (25 000 cilvēku), Latvijas PSR – 13 000 ģimeņu (39 000 cilvēku) un Igaunijas PSR – 7500 ģimeņu (22 500 cilvēku).

PSRS Ministru padome uzdeva PSRS Iekšlietu ministrijai nodrošināt izsūtāmo no Lietuvas, Latvijas un Igaunijas konvojēšanu un pārvadāšanu uz izsūtījuma vietu pa dzelzceļu un ūdensceļiem, rūpīgu apsardzi izsūtīšanas laikā, administratīvu uzraudzību noņemamajuma vietās un attiecīgu izsūtīto uzskaiti, nodrošināt režīmu, kas izslēdz jebkādu iespēju bēgt, izsūtīto iekārtošanu darbā lauksaimniecībā (kolhozos un sovhozos), kokmateriālu sagatavošanas uzņēmumos un zeltu apstrādājošā rūpniecībā.

Izsūtāmo noņemamajuma vietās bija jāorganizē PSRS IeM speckomandantūras.

Lai izpildītu minēto PSRS Ministru padomes lēmumu, PSRS IeM orgāni kopā ar vietējiem partijas un padomju orgāniem noteica konkrētu izsūtīto izvietošanu viņiem paredzētajos noņemamajuma rajonos, ņemot vērā darba un sadzīves iekārtošanas iespējas.

Kolhozos, sovhozos un saimnieciskās organizācijās, kuru uzņēmumos bija paredzēta izsūtīto darbā iekārtošana, tika veikti vajadzīgie pasākumi uzņemšanai: iedalītas, izremontētas un sakārtotas mājas, atsevišķi dzīvokļi un kopmītnes, bez tam, mobilizēts un sagatavots transports viņu pārvešanai no stacijām uz noņemamajuma vietām.

¹⁹⁴ LVA, PA-10. f., 12. apr., 38.a l., 3. lp.; Aizvestie. 1949. gada 25. marts, 109. lpp.

Lai vietējiem IeM orgāniem palīdzētu izsūtītos uzņemt, izvietot un iekārtot darbā, kā arī organizēt stingru uzskaiti, režīmu un administratīvo uzraudzību, izsūtāmo nometinājuma vietās, PSRS IeM pilnvaroto statusā tika komandēti PSRS IeM atbildīgie darbinieki.

Lai izsūtāmos savlaicīgi pieņemtu un nosūtītu uz nometinājuma vietām, PSRS IeM pilnvarotie tika nosūtīti arī uz Lietuvas, Latvijas un Igaunijas PSR sabiedriskās kārtības nodrošināšanai pilsētās un lauku apdzīvotās vietās.

Pēc PSRS IeM norādījuma Lietuvas, Latvijas un Igaunijas PSR IeM orgāni palīgā Valsts drošības ministrijai, lai veiktu izsūtīšanu, iedalīja ievērojamu daudzumu IeM un milicijas darbinieku.

Kulaku ģimeņu, nacionālistu un bandītu izsūtīšanas operācijas uzsākšanas brīdī iesēdināšanas stacijās tika padoti 76 ešloni, nozīmēti medicīnas darbinieki, konvojs izsūtīto pavadīšanai, kā arī ešlonu priekšnieki no IeM pieredzējušo virsnieku vidus.

Veicot iesēdināšanu ešlonos, dzelzceļa stacijās tika nodrošināta atbilstoša sabiedriskā kārtība. Ešloni tika aizsūtīti nekavējoties pēc to papildīšanas.

Pavisam no Lietuvas, Latvijas un Igaunijas PSR teritorijas izsūtītas 30 630 kulaku, nacionālistu un bandītu ģimenes (94 779 cilvēki, no kuriem 25 708 vīrieši, 41 987 sievietes un 27 084 bērnu), to skaitā:

no Lietuvas PSR	9518 ģimenes (31 917 cilvēki)
no Latvijas PSR	13 624 ģimenes (41 149 cilvēki)
no Igaunijas PSR	7488 ģimenes (20 713 cilvēki)

Saskaņā ar PSRS Ministru padomes lēmumu izsūtītie izmitināti:

Krasnojarskas novadā	3671 ģimene (13 823 cilvēki)
Novosibirskas apgabalā	3152 ģimenes (10 064 cilvēki)
Tomskas apgabalā	5360 ģimenes (16065 cilvēki)
Omskas apgabalā	7144 ģimenes (22 542 cilvēki)
Irkutskas apgabalā	8475 ģimenes (25 834 cilvēki)
Amūras apgabalā	2028 ģimenes (5451 cilvēks)

Izsēdināšanas stacijās pienākošos ešlonus ar izsūtītajiem sagaidīja un pieņēma speciāli nozīmētas IeM darbinieku grupas. (..).

Atbilstoši nometināšanas plānam, izsūtītie, ko pavadīja konvojs, kā arī pārstāvji no tiem kolhoziem, sovhoziem un uzņēmumiem, kuros viņiem būs jāstrādā, tika aizvesti uz pastāvīgo nometinājuma vietu un izvietoti tur sagatavotajās telpās.

Izsūtītie iekārtoti darbā: kolhozos – 75 790 cilvēki, sovhozos – 16 005 cilvēki, zelta ieguves rūpniecībā – 2031 cilvēks un kokmateriālu sagatavošanas uzņēmumos – 953 cilvēki.

Izsūtīto vidū atradās 2850 nespējīgi veci vientuļi cilvēki, 185 mazgadīgi bērni bez radniekiem, kas viņus varētu uzturēt, un 146 invalīdi – pilnīgi nespējīgi fiziski strādāt.

Bērni, kas atvesti bez radniekiem, iekārtoti bērnu namos.

Izsūtītos cilvēkus sirmā vecumā, kā arī invalīdus darbā iekārtot nav iespējams. Arī viņu ievietošana invalīdu namos sagādā ļoti būtiskas grūtības, jo nometinājuma vietās esošie invalīdu nami ir pārpildīti.

Sakarā ar to, ka izsūtāmajiem mantu sakravāšanai tika dots neliels laiks un dažās vietās tas tika samazināts līdz 15 minūtēm, daudzi izsūtījuma vietās ieradās bez nepieciešamā apģērba un sadzīves piederumiem.

Izsūtītais, 1927. gadā dzimušais Jānis Kikas (pareizi – Ķīka – aut.), paziņoja, ka 25. martā, ejot no darba, viņu aizturēja VDM darbinieki un izsūtīja. Ķīkam izņemot darba apģērbu, nekā cita līdzī nav.

Izsūtītā no Latvijas, 1903. gadā dzimusī T. Treļņikova, paziņoja, ka izsūtot viņai mantu kravāšanai tika dotas 7 minūtes, tāpēc viņa neko līdzī paņemt nav paspējusi.

Izsūtītā Škapars paziņoja, ka tad, kad viņa tika izsaukta uz pagastu, bez viņas klātbūtnes 6 mazgadīgie bērni tika savākti un nogādāti pagastā, no kurienes arī izsūtīja. Sakarā ar to, Škaparu ģimene nespēja paņemt līdzī nepieciešamās lietas.

Šī paša iemesla dēļ izsūtāmo vidū izrādījās 838 sadalītas ģimenes. PSRS IeM ir veikusi pasākumus šo ģimeņu locekļu apvienošanai.

IeM orgāni visiem izsūtītajiem ir izskaidrojuši viņu tiesisko stāvokli un paziņojuši par PSRS Augstākās padomes Prezidija 1948. gada 26. novembra dekrētu, ka par bēgšanu no izsūtījuma vietās draud kriminālatbildība. Nometinājuma vietās tiek organizētas IeM speckomandantūras, visi izsūtītie ņemti uzskaitē, viņiem ieviests stingrs režīms un administratīvā uzraudzība.¹⁹⁵

Pēc aizvešanas uz nometinājuma vietu katram pieaugušajam izsūtītajam IeM speckomandantūrā bija jāparaksta šāds saistību raksts:

„1949. gada „...” aprīlis

Man, izsūtītajam (izsūtītajai) ... ir paziņots par to, ka es esmu izsūtīts (-ta) uz Padomju Savienības attālajiem rajoniem uz mūžīgiem laikiem bez tiesībām atgriezties iepriekšējā dzīves vietā. Man arī ir paziņots, ka man bez Iekšlietu ministrijas vietējo orgānu atļaujas nav tiesību no šejienes izbraukt, kaut vai uz laiku mainīt dzīves un darba vietu.

¹⁹⁵ KFVA, P-9407. f., 2. apr., 235. l., 31.-35. lp.; Aizvestie, 1949. gada 25. marts, 137., 138. lpp.

Es arī zinu, ka šī paraksta pārkāpšanas gadījumā mani saskaņā ar PSRS Augstākās padomes Prezidija 1948. gada 26. novembra lēmumu sauks pie atbildības un notiesās katorgas darbos uz 20 gadiem. Ar 1948. gada 26. novembra lēmumu es esmu iepazīstināts (-ta).”

Specnometināto bērni pēc 16 gadu vecuma sasniegšanas tika uzņemti specnometinājuma personālajā uzskaitē ar visām no tā izrietošajām bēdīgajām sekām, t.i. , arī viņi kļuva par specnometinātajiem.

Izsūtījuma sākotnējā posmā izsūtīto materiālais stāvoklis bija ārkārtīgi smags. Tā, piemēram, Tomskas apgabala izpildu komiteja daļu izsūtīto latviešu nosūtīja uz apgabala ziemeļiem un nometināja kolhozos, kuros Otrā pasaules kara gados bija zaudēts ļoti daudz iedzīvotāju. Daudziem kolhoziem nebija nekādu pārtikas graudu krājumu, tādēļ sākumā izsūtītajiem maizi saņemt nebija iespējams. Arī patērētāju kooperatīvi maizi viņiem nepārdeva, paskaidrojot, ka šī „kontingenta” apgādei neesot piešķirti fondi, bet noteiktais maizes pārdošanas ierobežojums visas vajadzības nevarot apmierināt. Daudzos kolhozos trūka arī brīvu dzīvojamo un saimniecības telpu, bet līdzekļu celtniecībai izsūtītajiem, protams, nebija.

Amūras, Omskas un Tomskas apgabala kolhozos izsūtītie latvieši sāka strādāt 1949. gada pavasarī, tomēr pietiekami lielu izstrādes dienu skaitu izpildīt nespēja. Turklāt samaksa par izstrādes dienu daudzos kolhozos bija ļoti zema, līdz ar to apgādāt ģimeni ar maizi nebija iespējams. Dažkārt par izstrādes dienu varēja saņemt valsts aizdevumu un avansu. Taču pēc tam, kad kolhozos bija notikusi ienākumu galīgā sadale un izsniegtie produktu aizdevumi un avansi no izsūtītajiem ieturēti, daudzi izsūtītie latvieši palika kolhozu parādnieki. Izsūtītajiem trūka arī kartupeļu, dārzeņu, daudziem arī siltā apģērba un apavu.

IeM Omskas apgabala pārvaldes priekšnieks pulkvedis Petrovs 1949. gada 17. maija ziņojumā Omskas apgabala darbaļaužu deputātu padomes priekšsēdētājam par izsūtīto apgādāšanu ar pārtikas produktiem norādīja:

„Kā jau esam jums ziņojuši agrāk, no Baltijas republikām pieņemtais izsūtīto kontingents ir izvietots un iekārtots darbā apgabala kolhozos un sovhozos. Lielākā daļa atbraukušo jau no pirmās ierašanās dienas pie mums bija materiāli nenodrošināti, un tagad viņiem ir īpaši nepieciešama palīdzība ar pārtikas produktiem.

Tomēr jautājums par izsūtīto apgādi ar pārtikas produktiem rajonos līdz šim laikam nav atrisināts. Mūsu rīcībā esošie fakti rāda, ka izsūtīto apgāde ar pārtiku prasa steidzamu problēmas atrisinājumu. Atbalsts īpaši nepieciešams tai izsūtīto daļai, kura ievietota un iekārtota darbā apgabala kolhozos.

Lielākajai daļai izsūtīto Kalačinskas rajonā trūkst iztikas līdzekļu. Kolhozi „Zarja” [„Ausma”], „Novij stroj” [„Jaunā iekārta”], „Putj Ļeņina” [„Ļeņina ceļš] un vairāki citi nespēj palīdzēt ar uzturu, turklāt rajona organizācijām nav nekādu fondu.

Izsūtītajiem latviešiem, kas izvietoti Šerbakulas rajona Boļševasiļjevskas un Ternovas ciema padomē, nav savu produktu krājumu, kolhozi, kuros viņi strādā, nav spējīgi palīdzēt.

Poltavkas rajona Gostilovas ciema padomes Staļina kolhozā, no tur izvietotiem 23 latviešiem, ar maizi tiek apgādāti tikai 10 cilvēki – 300 g dienā, pārējie ģimenes locekļi un bērni nesaņem arī to. Līdzīgs stāvoklis vērojams arī Moskaļenku, Drobiševas un citos rajonos.

No teiktā redzams, ka šo apgādes trūkumu rezultātā izsūtītie bēg no noņemšanas vietām (aizbēguši 5 cilvēki) un daudzi izteikuši nodomu to darīt.

Raksturīgs ir Kalačinskas rajona kolhozā „Novi stroj” izvietotā izsūtītā latvieša Alfona Vecvagara, dzimuša 1927. gadā, paziņojums citiem latviešiem:

„Jābēg visiem no šejienes prom. Labāk sēdēt cietumā, nekā sprāgt badā. Kalmiki izmiruši 50 %, tāds pats liktenis gaida mūs.”

Vairums izsūtīto izrāda neapmierinātību par to, ka izsūtot viņus steidzināja un apsoltāja jaunajās vietās sniegt palīdzību, bet rezultātā viņiem šeit nekā nav.

Lai stingri piesaistītu izsūtītos no Baltijas jaunajām izsūtījuma vietām un novērstu masveida bēgšanas gadījumus, lūdzu Jūs steidzīgi rīkoties un sniegt viņiem palīdzību apgādē ar maizi un citiem produktiem.

Par izklāstīto esmu ziņojis PSRS IeM, lai centralizēti pieņemtu mērus.”¹⁹⁶

Ar laiku izsūtīto materiālie un sadzīves apstākļi nedaudz uzlabojās.

Ļoti smagā stāvoklī atradās vientuļi, veci cilvēki un invalīdi, kuri sevi apgādāt nespēja. Par viņiem IeM Omskas apgabala pārvaldes specnometinājumu daļas priekšnieks apakšpulkvedis Kalpakovas LPSR Iekšlietu ministrijai rakstīja:

„1949. gadā no Latvijas PSR uz Omskas apgabalu kopā ar citiem latviešiem tika izsūtītas personas, kuras sava veselības stāvokļa vai vecuma dēļ nevar strādāt un kurām noņemšanas vietās nav radnieku, kas varētu sniegt materiālo palīdzību. Sakarā ar to, lielai daļai šīs kategorijas personu nav eksistences līdzekļu un daudzi cieš lielu trūkumu.

Sociālās nodrošināšanas iestādes nespēj apmierināt mūsu prasības, lai gados vecajiem cilvēkiem un invalīdiem piešķirtu ceļa zīmes vai iekārtotu viņus invalīdu namos, jo tur brīvu vietu nav. Tajā pašā laikā daudziem specnometinātajiem – gados veciem un invalīdiem – Latvijas PSR teritorijā ir palikuši tuvi radnieki, kuru aprūpē viņi varētu atrasties.

¹⁹⁶ OAVA, 437.f., 24.apr., 67.l., 67.lp.; Aizvestie, 1949. gada 25. marts, 136. lpp.

No savas puses mēs uzskatām par pilnīgi iespējamu pārskatīt agrāk pieņemtos lēmumus par minētā kontingenta personu izsūtīšanu nometinājumā un iesniegt PSRS IeM lūgumu par viņu noņemšanu no specnometinājuma uzskaites un nodošanu Latvijas PSR dzīvojošo radnieku aprūpei.”¹⁹⁷

Ar PSRS Ministru padomes 1955. gada 24. novembra lēmumu tika noteikts, ka vientuļi invalīdi un neizdziedināmi slimas personas, kuras nevar nodrošināt savu eksistenci un kurām ir nepieciešama pastāvīga aprūpe, no specnometinājuma uzskaites un IeM iestāžu administratīvās uzraudzības ir jāatbrīvo.¹⁹⁸

Jau tūlī pēc izsūtīšanas daudzi „kulaki” dažādām iestādēm un amatpersonām rakstīja izmisuma pilnus lūgumus par izsūtījuma atcelšanu, norādot, ka visas nodevas tikušas izpildītas, nodokļi nomaksāti, ka nekādos „kulaku” sarakstos viņi neesot bijuši ierakstīti. Daži no šiem lūgumiem tika ievēroti. Tā, piemēram, 1949. gada 27. augustā ar LPSR Ministru padomes lēmumu atbrīvoja 11 „kļūdaini” izsūtīto ģimeņu, 14. oktobrī – 12, bet 26. novembrī – deviņas ģimenes.¹⁹⁹

Arī 1951. un 1952. gadā no izsūtījuma atbrīvoja dažas „nepareizi” izsūtītās ģimenes. Taču tolaik visu pārējo lūgumi tika noraidīti. Apstākļi mainījās tikai pēc 1953. gada, kad pēc J. Staļina nāves bija aizsākusies visas milzīgās specnometinājumu sistēmas liberalizācija. Izsūtīto lūgumus par atbrīvošanu izskatīja LPSR IeM 1. specdaļas darbinieki un, ja pēc dokumentu pārbaudes vai liecinieku liecībām atklāja, ka zemnieks ne 1939. gadā, ne vēlākajos gados nekāds „kulaks” nav bijis, sagatavoja slēdzienu LPSR Ministru padomei, lai tā pieņemtu lēmumu par viņa ģimenes atbrīvošanu no specnometinājuma.

Pēc PSRS Augstākās padomes Prezidija 1958. gada 19. maija dekrēta visus „kulakus” un viņu ģimenes no specnometinājuma atbrīvoja.²⁰⁰

Atbrīvotajiem no specnometinājuma tika paziņots, ka viņi nedrīkst atgriezties iepriekšējās dzīves vietās. To varēja darīt tikai ar LPSR Ministru padomes komisijas lēmumu. Līdz pat pagājušā gadsimta 80. gadu beigām 1949. gada martā izsūtīto „kulaku” lūgumi par viņu rehabilitāciju tika noraidīti.²⁰¹

Reizē ar „kulaku” ģimeņu izsūtīšanu tika veikti arī dažādi pasākumi par viņu palikušās mantas izlietošanu.

¹⁹⁷ LVA, 1894. f., 1. apr., 18534. l., 24. lp.

¹⁹⁸ Реабилитация: как это было. Т. 1: март 1953 – февраль 1956. – Москва, 2000. – с. 287.

¹⁹⁹ LVA, 270. f., 1.s apr., 406. l., 19., 20. lp.

²⁰⁰ Земсков В.Н. Спецпоселенцы в СССР. 1930-1960. – Москва, 2005. – с. 287.

²⁰¹ Plašāk par “kulaku” atbrīvošanu skat.: Jānis Riekstiņš. Deportēto Latvijas iedzīvotāju atbrīvošana no specnometinājuma. // Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti. 10.sējums – Rīga, 2004. – 576.-604.lpp.

LPSR Ministru padomes 1949. gada 24. marta pilnīgi slepenajā lēmumā Nr. 287 tika noteikts:

“Papildinot Latvijas PSR Ministru padomes lēmumu Nr. 282 ps un saskaņā ar PSRS Ministru padomes 1949. gada 29. janvāra lēmumu Nr. 390-138 ps Latvijas PSR Ministru padome nolemj:

1. Izsūtāmo īpašumu, izņemot to īpašumu, kuru izsūtāmie ņem līdzi, un lopus konfiscēt.

Izsūtāmo īpašumu izlietot parādu un valsts saistību kārtējo maksājumu dzēšanai; pēc parādu un kārtējo maksājumu dzēšanas īpašuma atlikušo daļu (dzīvojamās un saimniecības ēkas, ražošanas uzņēmumus, lauksaimniecības inventāru, kā arī lopus) bez atlīdzības nodot kolhoziem, ieskaitot to nedalāmajā fondā.

Pārējo īpašumu un kartupeļus nodot finanšu orgāniem realizācijai.

Pārtikas graudus, lopbarības graudus un tehniskās kultūras nodot valstij (Labības sagādes kantorim).

2. Konfiscētā īpašuma aprakstīšanu, saglabāšanu un realizāciju uzdot apriņķu un pagastu izpildu komitejām. Lai veiktu konfiscētu īpašuma aprakstīšanu un nodrošinātu tā saglabāšanu, apriņķu un pagastu darbaļaužu deputātu padomju izpildu komitejas nozīmē atbildīgos pilnvarotos un tiem palīgā no aktīva sastāva izdala nepieciešamo cilvēku skaitu.
3. Lai veiktu izsūtāmajiem konfiscētā īpašuma aprakstīšanu, realizāciju un saglabāšanu, saskaņā ar pielikumu, nozīmēt pa apriņķiem Latvijas PSR Ministru padomes pilnvarotos.”²⁰²

LK(b)P Viļānu apriņķa komitejas birojs 1949. gada 29. martā, izskatījis jautājumu „Par apriņķa kulaku saimniecību izsūtīšanas darba iepriekšējiem rezultātiem”, atzīmēja, ka kulaku saimniecību izsūtīšanas darbs no apriņķa esot paveikts sekmīgi. Partijas un padomju aktīvs ar uzdotajiem uzdevumiem esot ticis galā sekmīgi, īpaši tie biedri, kuri strādājis VDM apriņķa daļas aparātā.

Pieņemtajā lēmumā tika noteikts:

„(..)

4. Saskaņā ar LPSR Ministru padomes 1949. gada (..) marta lēmumu izsūtītajiem kulakiem konfiscēto īpašumu izlietot šo saimniecību nodokļu parādu dzēšanai, bet atlikušo īpašuma daļu nodot kolhoziem bez maksas, izņemot graudus (pārtikas un

²⁰² LVA, 270.f., 1.s apr., 406. l., 189. lp.

lopbarības) un kartupeļus, kuri nododāmi valstij. Kurināmā rezerves (malka un kūdra) jānodod skolām un slimnīcām. Ziemāju sējumi, kopā ar citu īpašumu, jānodod kolhoziem.

5. Uzdot partijas pagastu komitejām, lauku partijas organizācijām un IeM apriņķa daļai (biedram Pujatam) nodrošināt pilnīgu konfiscētā īpašuma saglabāšanu un tā nodošanu pēc nozīmes. Atbildību par šā īpašuma apsardzi un saglabāšanu uzdot personāli pagastu izpildu komiteju priekšsēdētājiem. Vērst īpašu pagastu izpildu komiteju uzmanību uz dzīvojamo un saimniecības ēku saglabāšanu, kā to, kuras tiek nodotas kolhoziem, tā arī to, kuras paliek pagastu izpildu komiteju pārziņā. Uzdot pagastu izpildu komiteju priekšsēdētājiem un pagastu partijas komiteju sekretāriem (partorgiem) diennakts laikā graudus aizvest uz Graudu sagādes kantora noliktavām. Lai novērtētu konfiscēto īpašumu, izveidot pagastu komisijas pagastu izpildu komitejas priekšsēdētāja vadībā, kuras sastāvā jābūt finanšu orgānu, patērētāju kooperācijas pārstāvim un tā kolhoza priekšsēdētājam, kuram īpašums tiek nodots. Ar pagastu izpildu komiteju priekšsēdētājiem noturēt apspriedi jautājumā par konfiscētā īpašuma novērtēšanu un realizāciju.

Uzdot apriņķa finanšu nodaļas vadītājam biedram Strukovam diennaksts laikā precizēt izsūtīto kulaku nodokļu parādus un dokumentus nodot pagastu izpildu komitejām, lai piedzītu šīs parādu summas no tām patērētāju kooperācijām un kolhoziem, kuri saņēmuši konfiscēto īpašumu.

6. Uzdot pagastu izpildu komitejām konfiscētajās saimniecībās atrast daudzgadīgo un viengadīgo zāļu sēklas, kā samaltās tā nesamaltās un nodot tās kolhoziem, jautājumu saskaņojot ar apriņķa lauksaimniecības nodaļu.
7. Uzdot milicijas priekšniekam biedram Pujatam steidzami izmeklēt ienākušos signālus par atsevišķu darbinieku marodierismu Galēnu un Atašienes pagastos. Par rezultātiem ziņot partijas apriņķa komitejas birojā.²⁰³

1949. gada 25. martā reizē ar VDM operatīvajām grupām, kurām izsūtāmie bija jānogādā līdz iesēdināšanas stacijām, pagastos ieradās arī LK(b)P apriņķu komiteju un apriņķa izpildu komiteju pilnvarotie, kuriem vajadzēja organizēt izsūtīto „kulaku” mantas aprakstīšanu.

Par to, kā tā tikusi uzsākta, LK(b)P Cēsu apriņķa komitejas un apriņķa izpildu komitejas pilnvarotais M. Eglītis savā atskaites ziņojumā rakstīja:

²⁰³ LVA, PA-101. f., 12. apr., 140.a l., 9., 10. lp.

„Iebraucu Kūduma pagastā 25.03. plkst. 3.30 no rīta. Tūliņ stājos sakaros ar pagasta partorgu un operatīvās grupas karaspēka virsniekiem, lai saskaņotu darbu un panāktu vienlaicīgu un sekmīgu uzdevuma veikšanu. Pēc dotiem norādījumiem man bija jāizved ar aktīvu izskaidrošanas darbs un jādod norādījumi par aizvesto budžu saimniecību aprakstīšanu, bet šeit es nepanācu vienošanos. Grupas virsnieki ar kapteini Tarasovu priekšgalā man aizliedza šādu kopēju instruktāžu izvest, varēju instruēt tikai tos aktīvistus, kas bija piekomandēti katrai grupai atsevišķi, kad tie tieši izgāja izpildīt uzdevumu.

Dotos norādījumus par vienlaicīgu saimniecību aprakstīšanu šie aktīvisti nebija izpildījuši, jo karaspēka grupas vadība pēc sava uzdevuma izpildīšanas tos vienkārši vedusi sev līdz. Tamdēļ aizvesto budžu saimniecības varējām aprakstīt tikai pēc tam, kad šī karaspēka grupa savu uzdevumu bija izpildījusi. Lai nodrošinātu aprakstāmo saimniecību mantu no izzagšanas, tūliņ tur nosūtījām uzticamus aktīvistus kā sargus. Pēc tam sastādījām 2 komisijas, kuras sāka aprakstīšanu. Šīs komisijas savu darbu beidza 27. martā. Slikti gāja ar mantas novērtējuma un nodošanas aktu sastādīšanu, jo šeit mums bija jāstrādā tikai vienai komisijai, jo patērētāju biedrība bija atsūtījusi tikai vienu pārstāvi. Tāpat strādāja tikai viens finanšu daļas pārstāvis. Šos aktus tamdēļ beidzām sastādīt tikai 30. martā. Pa visu šo laiku mantas zagšanas jeb izvazāšanas gadījumi netika konstatēti.

Pavisam pēc mums dotiem norādījumiem mums bija jāapraksta 11 saimniecības, no kurām aprakstījām 9 saimniecības. Divas saimniecības nevarējām aprakstīt tamdēļ, ka no šīm saimniecībām visa manta bija jau izņemta 1948. gada rudenī par valsts nodokļa nenomaksāšanu. Divas saimniecības aprakstījām, bet tā kā abās šajās saimniecībās pārvietojamie budži ir gados veci un operatīvā grupa tos atstāja mājās, sakarā ar to mēs arī mantu novērtējuma un pārdošanas aktu pagaidām nesastādījām. Vienā no šīm saimniecībām „Svikas”, aprakstot mantu, labības šķūni noslēptu, iekrautu malkā, atradām vācu armijas motociklu, apm. 350 kub.cent. lielu. Šo motociklu nogādājām izpildu komitejā, kur tas arī tagad atrodas.

Vairāk starpgadījumu nebija, izņemot ar operatīvās grupas karavīriem. 27. martā, ierodoties izbēguša budža Dzirnes „Kājas” mājās, ieraudzījām atlauztu bišu stropu un ap to sniegā nosalušu lielu daudzumu bišu. Kad prasījām šajās mājās dzīvojošam īrniekam pilsonim Ķīplokam, kas izlauzis bišu stropu, viņš stāstīja, ka to izdarījuši karavīri un no turienes izņēmuši medu. (..) Ķīpoka sieva arī stāstīja, ka tie paši karavīri viņai ar bērniem no mucas paņēmuši gaļu un istabā no galda – arī sviestu. Tur arī pavēlējuši izcept baltmaizi no izbēgušā budža saimniecībā atrastiem miltiem, tāpat arī kotletes. Pēc tam Ķīpoks minētos produktus nogādājis uz Kūduma tautas namu, kur dzīvoja minētie karavīri.

Partorgs Ivanovs žēlojās, ka viņam no telpām, kur dzīvoja karavīri, nozudis divritenis, kurš tur stāvējis visu ziemu. Par šiem gadījumiem ziņojām apriņķa izpildu komitejai. Šajā laikā personīgi piedalījos arī pie vairāku saimniecību aprakstīšanas, tāpat pie novērtēšanas.

Apbraukāju 11 saimniecības un izskaidroju kolektīvo saimniecību priekšrocību, kā rezultātā, šīs saimniecības arī iesniedza priekšlikumus uzņemt tās kolhozā. Piedalījos komjaunatnes sapulcē, kur uzņēma 6 biedrus. Tiku izvedis 2 aktīva sanāksmes, kurās izskaidroju aktuālos uzdevumus, mobilizēju to izpildi. Šeit klāt pievienoju arī 7 saimniecību aprakstīšanas aktus.²⁰⁴

Pagastos izveidotās aizvesto „kulaku” palikušā īpašuma uzskaites un novērtēšanas komisijas sastādīja attiecīgus aktus.

Lūk, kādi dokumenti tika sastādīti par Hermīnes Rulles palikušo īpašumu, kura 1949. gada 25. martā no Valmieras apriņķa Bauņu pagasta tika izsūtīta uz Amūras apgabala Šimanovskas rajonu.

„Mantu novērtējuma un nodošanas akts.

1949. gada 6. aprīlī komisija, kurā ietilpst šādi pārstāvji:

no Bauņu pagasta izpildu komitejas b. Ratnieks Arnolds, no finanšu nodaļas Lapiņš Konstantīns un no tās organizācijas, kas pieņēma mantas b.Raudiņš Pāvils – pieņēma un novērtēja mantas, kas pieder Rullis Hermīnei ar dzīves vietu Bauņu pagastā „Terunas” un nodeva pārstāvim Bauņu pagastā kolhozam „Plēsums” b.Raudiņam Pāvilam.

Mantas vai lopu nosaukums	Skaitis	Lietošanas derīgums	Mantas novērtējums rbļ.
1. Dzīvojamā (koka, celta) ēka	1	50 %	5760
2. Kūts (koka, celta)	1	50 %	2630
3. Klēts (koka, celta)	1	50 %	1130
4. Rija ar piedarbu (koka, celta) ēka	1	50 %	4630
5. Gubenis – piebūve	1	50 %	320
6. Malkas šķūnis ar koka koku aizžogotu stāvu	1	50 %	460
7. Stallis (koka, celts ar akmeņu piebūvi)	1	50 %	4440
8. Pirts (koka, celta)	1	50 %	440

²⁰⁴ LVA, PA-115. f., 5. apr., 20. l., 1., 2., 3. lp.

9.	Pagrabs (cementa, izliets) zem mājas	1	30 %	130
10.	Govs, slaucama 2. pienā, melna	1/250		500
11.	Aitas, baltas	1/70		140
12.	Vistas un gailis	7		28
13.	Ekseļmašīna	1	50 %	40
14.	Transportkanna	1	30 %	25
15.	Piena kārstava	1	25 %	5
16.	Kāpostu ēvele	1	25 %	15
17.	Lini, nekulstīti	200 kg		30
18.	Siens un vasaras salmi	500 kg		10
			Kopā:	20 733

Pavisam pēc šī akta nodoti un pieņemti par brīvu un saņemtās mantas vērtība ir ieskaitāma sava kolhoza nedalāmā kapitālā. Priekšmeti kopsummā par 20 733 (divdesmit tūkstoši septiņi simti trīsdesmit trīs) rubļiem.²⁰⁵

„Mantu novērtējuma un nodošanas akts.

1949. gada 6. aprīlī komisija, kurā ietilpst šādi pārstāvji:

no Bauņu pagasta izpildu komitejas b.Ratnieks Arnolds, no finanšu nodaļas Lapiņš Konstantīns un tās organizācijas, kas pieņēmusi mantas, b. Simsons Žanis, pieņēma un novērtēja mantas, kas pieder Rullis Hermīnei ar dzīves vietu Bauņu pagasta „Teronās” un nodeva pārstāvim Bauņu pagasta Matīšu patērētāju b-bā b. Simsons Žanim.

	Mantas vai lopu nosaukums	Skaitis	Lietošanas derīgums	Mantas novērtējums (rbļ.)
1.	Drēbju skapis (finierēts ar spoguļi)	1	75 %	300
2.	Drēbju skapis (tumši brūns, 2 duru, nolietots)	1	25 %	25
3.	Gulta t. brūnā krāsā, nolietota	1	15 %	15
4.	Spalvu pēlis	1	25 %	15
5.	Gultas (salmu) matracis	1	10 %	5
6.	Rokas šujamā mašīna	1	50 %	150

²⁰⁵ LVA, 270. f., 1.s apr., 1032. l., 35. lp.

7.	Rokas dzirnavas	1	50 %	15
8.	Galda stikla lampas	2	50 %	15
9.	Galds vienkāršs (nolietots)	1	25 %	15
10.	Sienas pulkstenis (bojāts), bez bumbām	1	10 %	15
11.	Atpūtas krēsls (mājas darba, nolietots)	1	15 %	10
12.	Vasaras kleitas (nolietotas)	3	15 %	35
13.	Galda (tamborēti) celiņi	2	50 %	10
14.	Paplāte, niķelēta, maza	1	15 %	5
15.	Krēsli, vienkārši (nolietoti)	2	25 %	10
16.	Čuguna katliņš (nolietots)	1	30 %	10
			Kopā:	650

Pavisam pēc šī akta pieņemti un nodoti komisijas realizācijā un saņemtā nauda iemaksājama valsts ienākumos obligātās apdrošināšanas maksājumos.

Priekšmeti kopsummā par seši simti piecdesmit rubļiem.²⁰⁶

1949. gada 14. aprīlī jautājumu „Par konfiscētā īpašuma realizāciju” izskatīja LK(b)P Jelgavas apriņķa komiteja. No 759 izsūtītajām saimniecībām īpašuma izvērtēšana bija izdarīta 522 saimniecībās, bet lopu, lauksaimniecības inventāra un ēku realizācija vēl nemaz nebija uzsākta. Ne mazums bija gadījumu, kad izsūtītajām ģimenēm atņemto mantu pārdeva par pazeminātām cenām – mīksto krēslu – par 5 rubļiem, skapi – par 25 rbļ., kilogramu cukura – par 3 rbļ. un 80 kap., speķi – par 5-7 rubļiem utt. (tā laika cenās – aut.). Līdz 14. aprīlim labības sagādes kantorim bija nodotas 126 tonnas graudu, kas sastādīja 20 % no visa konfiscētā graudu daudzuma.

LK(b)P Jelgavas apriņķa komiteja nolēma:

- „1. Nekādā gadījumā nepieļaut, ka konfiscēto mantu iegādātos padomju, partijas un komjaunatnes darbinieki.
2. Konfiscētos graudus nekavējoties nodot graudu sagādes kantorim. Par kulaku ģimenēm palikušajiem parādiem vispirms nodot sivēnus, sīklopus un mājputnus.
3. Prokurora vietas izpildītājam Kozlovskim saukt pie kriminālatbildības tās personas, kuras, izmantojot savu dienesta stāvokli, iepirka zemu nocenotās konfiscētās mantas.²⁰⁷

²⁰⁶ LVA, 270. f., 1.s apr., 1032. l., 36. lp.

²⁰⁷ LVA, PA-119. f., 8. apr., 3. l., 166., 167. lp.

Pavisam no Jelgavas apriņķa izsūtīto saimniecībām atradās šāds lopu daudzums: 772 zirgi, 1991 govys, 2961 sīklops. 473 izsūtītajām ģimenēm, kurām neskaitījās nodokļu parādi, piederēja 639 zirgi, 1190 govys un 2628 sīklopi. 254 izsūtītajām ģimenēm lopi bija jāizņem par nenomaksātajiem parādiem. Šo saimniecību īpašumā bija 133 zirgi, 201 govys un 201 sīklops.²⁰⁸

1949. gada 30. aprīlī LK(b)P Valkas apriņķa komitejas birojs savā sēdē izskatīja jautājumu „Par pasākumiem, lai pastiprinātu apsardzi un ātrāk realizētu konfiscēto īpašumu”. Tika konstatēts, ka mantas izlaupīšanas gadījumi esot novēroti Blomē, Lugažos, Valkā, kā arī daudzās citās vietās. LK(b)P Valkas apriņķa komiteja uzdeva apriņķa finanšu nodaļas priekšniekam Šveidemanim komandēt uz pagastiem finanšu darbiniekus un visu mantu rūpīgi uzskaitīt. Pagastu izpildu komitejām un mantu novērtēšanas komisijām uzdeva triju dienu laikā novertēt visus darba un produktīvos lopus, lopbarību, kuru pēc tam vajadzēja nodot kolhoziem un padomju saimniecībām. Viss konfiscētais īpašums (mēbeles, apģērbs, apavi, trauki utt.) bija jānodod pret aktiem patērētāju biedrībām un invalīdu arteļiem realizācijai, brīvi pārdodot to iedzīvotājiem. Visa pārtikas labība, milti un sēklas materiāls bija jānodod sagādes kantorim. Tika ieteikts izsūtīto ģimeņu parādu dzēšanai izmantot izbrāķētos lopus, mājputnus un cūkas, kā arī realizēt mājturības un citu īpašumu. Konfiscēto vilnu un ādas vajadzēja nodot lopkopības izejvielu sagādes kantorim.²⁰⁹

1949. gada 14. aprīlī LPSR finanšu ministrs V. Lecis un Valsts Ieņēmumu pārvaldes priekšnieks P. Korobkovs visiem apriņķu finanšu nodaļu priekšniekiem nosūtīja paraugus, pēc kuriem vajadzēja uzskaitīt izsūtīto mantu. Ziņas vajadzēja iesniegt līdz 1949. gada 20. aprīlim. Pieprasītās ziņas vajadzēja iesniegt pa apriņķiem, bet par pagastiem nē. Tomēr tika norādīts, ka esot jāsapagatavo ziņas arī par pagastiem.

Stāvoklis par izsūtīto mantas izlietošanu bija šāds:

Konfiscētā īpašuma nosaukums	Pavisam konfiscēts	Paredzēti pārdošanai	Jānodod kolhoziem
Zirgi	12 280	2560	7275
Govys	23 995	4629	14 739
Jaunlopi	13 653	2266	9023
Kumeļi	1606	229	1129
Cūkas	10 655	2911	497
Sivēni līdz 6 mēn.	8627	277	6184

²⁰⁸ LVA, PA-119. f., 8. apr., 11. l., 53. lp.

²⁰⁹ LVA, PA-128. f., 6. apr., 4. l., 156., 157. lp.

Aitas un kazas	23 730	5811	12 596
Jēri līdz 1 gadam	10 110	135	8749
Lauksaimniecības mašīnas	6254	919	4253
t.sk. kuļmašīnas	2772	54	2081
t.sk. pļaujmašīnas	2772	54	2081
t.sk. sējmašīnas	1117	257	839
Lauksaimniecības inventārs	25 810	4125	18 506
t.sk. arkli	6010	716	5104 ²¹⁰

Šīs ziņas par aizvesto mantu bija tikai pagaidu dati. Vēlākajos mēnešos tās tika precizētas.

1949. gada 26. augustā LPSR Finanšu ministra vietnieks V. Šeļepovs PSRS Finansu ministra vietniekam F. Urjupinam nosūtītā ziņojumā par izsūtīto īpašuma uzskaiti un realizāciju norādīja:

„Uz Jūsu 1949. gada 2. jūnija pieprasījumu Nr. 28-299 paziņoju, ka 1949. gadā republikas finanšu orgāni ir ņēmuši uzskaitē administratīvi izsūtīto personu saimniecībās konfiscēto īpašumu pēc 13 723 aktiem ar pagaidu novērtējumu par summu 152 593 tūkstoš rubļiem, tajā skaitā: ēkas par summu 5967 tūkstoš rubļi, lopus par 28 813 tūkstoš rubļiem, lopbarību par 1101 tūkstoš rubļiem, graudus un lopbarības graudus par 1540 tūkstoš rubļiem un citu īpašumu par summu 15 539 tūkstoš rubļi.

1. Laika posmā līdz 1949. gada 1. jūlijam uzskaitītais īpašums ir realizēts par kopējo summu 100 292 tūkstoš rubļi, tajā skaitā nodots bez maksas kolhoziem nedalāmā fonda palielināšanai par 75 154 tūkstoš rubļiem un kā samaksu budžetā, lai dzēstu izsūtīto saimniecību nodokļu parādus par summu 12 286 tūkstoš rubļi. No kopējās realizētā īpašuma vērtības summas 1949. gada 2. ceturksnī budžetā ienāca 7660 tūkstoš rubļi.
2. Viss darbs īpašuma uzskaitē un realizācijā tiek veikts saskaņā ar PSRS Finanšu tautas komisariāta 1943. gada 31. maija instrukciju Nr. 311 par to, kā jāpiemēro Nolikums par kārtību, kādā ir jāuzskaita un jāizmanto nacionalizētais, konfiscētais, bezmantinieku un bezsaimnieku īpašums. Ar LPSR Finanšu ministrijas aparāta spēkiem ir pārbaudīta valsts īpašuma uzskaitē un realizācijā Rīgas, Liepājas un Daugavpils pilsētas finanšu nodaļās, Madonas, Cēsu, Talsu, Liepājas, Kuldīgas, Tukuma, Limbažu un Gulbenes apriņķa finanšu nodaļās.

²¹⁰ LVA, 327. f., 1.s apr., 76. l., 22. lp.

Pārbaudē tika konstatēts:

- a) vairākos gadījumos īpašuma apraksta un novērtēšanas aktos netika izdarīts precīzs priekšmetu apraksts un to raksturojums,
- b) daudzi priekšmeti tikuši novērtēti par skaidri redzamām pazeminātām cenām. Tā, piemēram, Kuldīgas apriņķa finanšu nodaļā galds novērtēts par 3 rubļiem, Daugavpils pilsētas finanšu nodaļā – drēbju skapis par 450 rbļ., kaut patiesībā tā vērtība bijusi 3120 rbļ. Tukuma apriņķa finanšu nodaļas vadītājs devis norādījumu pārceņot 9 priekšmetu guļamistabas garnitūru, kura veidota no Karēlijas bērza no 3000 rbļ. uz 1500 rbļ.
- c) Daugavpils pilsētas un Tukuma apriņķa finanšu nodaļas atsevišķos gadījumos konfiscētās mēbeles atdeva privātām personām, apejot tirdzniecības tīklu,
- d) Gulbenes un Limbažu apriņķa finanšu nodaļās nebija bezsaimnieku un konfiscētā īpašuma uzskaites un novērtējuma aktu,
- e) Limbažu apriņķa finanšu nodaļā vairāk nekā pusgadu nebija realizēts konfiscētais īpašums pēc 8 aprakstu aktiem par summu 93,1 tūkstoš rubļi.

Visos konstatētajos valsts īpašuma uzskaites, novērtēšanas un realizācijas kārtības pārkāpumu gadījumos LPSR Finanšu ministrija ir devusi norādījumus finanšu orgāniem par to nekavējošu izlabošanu.²¹¹

Sevišķi plaši izsūtīto „kulaku” ģimeņu mantas izsaimniekošanas gadījumi tika konstatēti Cēsu apriņķī, par ko LK(b)P CK 1949. gada 1. jūnijā pieņemtajā lēmumā tika norādīts:

„1. Uzskatīt par pierādītu, ka Cēsu apriņķī ir pieļauta kulaku saimniecībām konfiscētā īpašuma izsaimniekošana, kurā izrādījās iejaukti vairāki apriņķa partijas un padomju darbinieki, kuri neraugoties uz Latvijas K(b)P CK kategorisku aizliegumu, paņēma šo īpašumu savā personīgā lietošanā par pazeminātu vērtību un pat bez novērtējuma un naudas samaksas. Latvijas K(b)P Cēsu apriņķa komitejas sekretārs b. Dergačs un apriņķa izpildu komitejas priekšsēdētājs b. Freibergs ne tikai nenovērsa šās komunistiem aplamās darbības, bet paši pēc būtības bija konfiscētā īpašuma izsaimniekošanas iniciatori.

2. Par konfiscētā īpašuma izsaimniekošanas pieļaušanu un Latvijas K(b)P CK aizlieguma pārkāpšanu iegādāties to personīgai lietošanai, Latvijas K(b)P Cēsu apriņķa komitejas pirmajam sekretāram b. P. Dergačam izteikt stingro rājienu ar

²¹¹ LVA, 327. f., 1.s apr., 76. l., 136., 137. lp.

ierakstu uzskaites kartiņā un Cēsu apriņķa izpildu komitejas priekšsēdētājam b. V. Freibergam – rājienu.

3. Uzdot Latvijas K(b)P Cēsu apriņķa komitejas birojam:

- a) par šo lēmumu paziņot kārtējā partijas apriņķa komitejas plēnumā,
- b) izskatīt jautājumu par tiem partijas un padomju darbiniekiem, kuri iejaukti konfiscētā īpašuma iegādē sev un tā izmantošanā un saukt viņus pie partijas atbildības.

4. Uzdot LPSR Finanšu ministrijai (b. Lecim) ievest kārtību Cēsu apriņķī par kulaku saimniecībās konfiscētā īpašuma uzskaiti, novērtējumu un realizāciju.”²¹²

Izsūtīto „kulaku” palikušās mantas izlaupīšanas un izsaimniekošanas gadījumi tika konstatēti arī vairākos citos apriņķos.

²¹² LVA, PA-101. f., 12. apr., 32. l., 4. lp.

VIII nodaļa

Pēc 1949. gada marta deportācijas palikušo „kulaku” meklēšana, jaunu „kulaku” sarakstu sastādīšana un viņu saimniecību sagraušana

1949. gada marta deportācijā dažādu apstākļu dēļ visi turīgie zemnieki – „kulaki” uz Sibīrijas mūža nometinājumu netika izsūtīti. Bet represijas pret viņiem turpinājās.

1949. gada 30.-31. maijā notikušajā LK(b)P CK plēnumā LK(b)P CK sekretārs A.Pelše sacīja:

„Es gribētu atbildēt uz neizprasto jautājumu, ko darīt ar palikušajiem kulakiem, kuri neiekļuva tajā operācijā, kuru mēs veicām pavasarī. Man šķiet, ka šis jautājums mums ir jārisina ar visu to līdzekļu palīdzību, kādi ir mūsu rīcībā. Ar ekonomiskā spiediena palīdzību mums ir jāspiež kulaku paliekas, kā arī ar politiska spiediena palīdzību. Paldies dievam, mums ir pietiekami daudz varenu līdzekļu: tiesu orgāni, valsts drošības orgāni utt. Ir nepieciešams daudz noteiktāks spiediens uz svešiem elementiem, kuri tagad republikā mēģina aktivizēties. Vajag visus padomju varas spēkus, visu varenību izmantot cīņai ar kulakiem un pacelt spēji kolhoznieku modrību.”²¹³

Atkal zemnieku vidū tika atsākta „kulaku” meklēšana, „kulaku” sarakstu sastādīšana un viņu saimniecību graušana.

Saskaņā ar LPSR Finanšu ministrijas nodokļu un ieņēmumu pārvaldes datiem 1949. gada vasarā „kulaku” saimniecību skaits Latvijā bija šāds:

Izziņa

par kulaku saimniecību skaitu uz 1949. g. 15 VI

N. p. k.	Apriņķa un pilsētas nosaukums	Pavisam bija apstiprinātas kulaku saimniecības uz 1949. gada 1. aprīli	Pārvietotas	Palika pēc pārvietošanas	Kulaku saimniecību skaits pēc sarakstu precizēšanas uz 1949. g. 15 VI, neskaitot izsūtītās, pašlikvidējošās un no sarakstiem izslēgtās
1.	Aizputes apriņķis	395	147	248	81
2.	Alūksnes --/--	243	99	144	50

²¹³ LVA, PA-101. f., 12. apr., 12. l., 68. lp.

3.	Bauskas --/--	404	146	258	50
4.	Valkas --/--	378	227	151	43
5.	Valmieras --/--	466	275	191	123
6.	Ventspils --/--	479	326	153	90
7.	Viļakas --/--	144	67	77	55
8.	Viļānu --/--	154	56	98	97
9.	Gulbenes --/--	272	98	174	53
10.	Daugavpils --/--	271	157	114	55
11.	Jēkabpils --/--	429	160	269	82
12.	Jelgavas --/--	701	303	398	145
13.	Ilūkstes --/--	261	37	224	135
14.	Krāslavas --/--	229	74	155	128
15.	Kuldīgas --/--	447	120	327	75
16.	Liepājas --/--	374	155	219	89
17.	Limbažu --/--	381	228	153	51
18.	Ludzas --/--	537	88	449	438
19.	Madonas --/--	404	238	166	78
20.	Ogres --/--	272	116	156	71
21.	Rēzeknes --/--	308	94	214	110
22.	Rīgas --/--	466	356	110	102
23.	Talsu --/--	471	132	339	63
24.	Tukuma --/--	401	172	229	48
25.	Cēsu --/--	535	130	405	81
Kopā		9422	4001	5421	2393 ²¹⁴

„Kulaku” saimniecību raksturojums šajā laikā bija šāds:

Palikušo „kulaku” skaits	2393
Pēc „kulaku” saimniecību pazīmēm:	
bija pakļautas zemes reformai	530
izmantoja algotu darba spēku	529
piederēja kuļmašīnas	98
politiskās pazīmes	1156
citas pazīmes	80

²¹⁴ LVA, 327. f., 1.s apr., 68. l., 29. lp.

Īpašums „kulaku” saimniecībās bija šāds:

1050 zirgi, 1924 govīs, 58 cūkas, 67 aitas, 1985 sīklopi, aramzemes 13 974 ha, pļavas – 6991 ha.

Parādi:

saimniecību skaits	806
parādu summa	8 127 352 rbļ.
aramzemes platība „kulakiem” – parādniekiem	6744 ha ²¹⁵

Jēkabpils apriņķa Finanšu nodaļas vadītājs N. Zaicevs un nodokļu sektora priekšnieks V. Kļaviņš 1949. gada 1. jūnijā ziņoja LPSR Finanšu ministrijai:

„Paskaidrojam, ka, sastādot apriņķī esošo kulaku saimniecību sarakstu pēc stāvokļa uz š.g. 1. jūniju, apriņķa finanšu nodaļa balstījās uz pagastu izpildu komiteju piestādītajām pārliedzēm, pēc kurām ir redzams, ka apriņķī atrodas tikai 82 kulaku saimniecības, kurām ir īpašumi, vai viņu ģimenes locekļi tās nav pametuši. Pārējie 187 kulaki savas saimniecības ir atstājuši un viņu tagadējā dzīvesvieta nav zināma.”²¹⁶

LK(b)P CK birojs 1949. gada 26. jūlijā, izskatot jautājumu „Par pasākumiem lauksaimniecības nodokļa iekasēšanā 1949. gadā”, nolēma:

„Noteikt personālu kontroli par lauksaimniecības nodokļu nomaksāšanu kulaku saimniecībās, bet pēc maksājumu termiņu izbeigšanās nekavējoties pielietot visus likumā paredzētos piespiedu līdzekļus. Tos, kuri izvairās no nodokļu nomaksas, saukt pie kriminālatbildības.”²¹⁷

LPSR Finanšu ministrija 1949. gada 29. jūlijā apriņķu finanšu nodaļām nosūtītajā paziņojumā „Par lauksaimniecības nodokli 1949. gadā” norādīja:

„Saskaņā ar PSRS Ministru padomes 1949. gada 16. jūlija lēmumu Nr. 3144 „Par lauksaimniecības nodokli Lietuvas PSR, Latvijas PSR un Igaunijas PSR 1949. gadā” un Latvijas PSR Ministru padomes 1949. gada 27. jūlija lēmumu Nr. 795 LPSR Finanšu ministrija paziņo:

(.) II Ministru padome ir uzlikusi par pienākumu darbaļaužu deputātu padomju apriņķu izpildu komitejām:

- a) nodrošināt pilnu to kulaku saimniecību atrašanu, kurām ir Latvijas PSR Ministru padomes 1947. gada 27. augusta lēmumā Nr. 761 noteiktās pazīmes, un kulaku

²¹⁵ LVA, 327. f., 1. s. apr., 68. l., 30. lp.

²¹⁶ LVA, 327. f., 1. s. apr., 7. l., 1. lp.

²¹⁷ LVA, PA-101. f., 12. s. apr., 8. l., 162. lp.

saimniecību sarakstu un saimniecību raksturojumu sastādīšanu un apstiprināšanu pabeigt ne vēlāk kā līdz 1949. gada 1. augustam.

Tās kulaku saimniecības, kuras ir apstiprinātas aplikšanai ar lauksaimniecības nodokli ar paaugstinājumu 1948. gadā, kuras, izskatot sūdzības, nav izslēgtas no saraksta un kuras nav aizbraukušas no apriņķa, tiek iekļautas kulaku saimniecību sarakstos un apstiprinātas apriņķu izpildu komitejās aplikšanai ar lauksaimniecības nodokli ar palielinājumu 1949. gadā, sastādot jaunus raksturojumus.”²¹⁸

„Kulaku” saimniecībām pie ienākumiem no visu veidu avotiem noteica šādus pieskaitījumus:

pie ienākumiem līdz 15 000 rbļ.	50 %
pie ienākumiem par 15 000 līdz 20 000 rbļ.	75%
pie ienākumiem virs 20 000 rbļ.	100 %

1950. gada 9. maijā lauksaimniecības nodokļa summa individuālo zemnieku saimniecībām tika palielināta vēl par 50 procentiem, bet „kulaku” saimniecībām – par 100 procentiem.²¹⁹

Par to, kā šajā laikā notikusi „kulaku” atrašana un kā varasiestādes vērsušās pret viņu saimniecībām, liecina Alūksnes rajona darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas 1951. gada 28. februāra lēmums Nr. 106 „Par pils. Bērziņš Rūdolfa Jāņa d., dzīv. Mārupes ciema „Grundās” ieslēgšanu budžu sarakstā”, kurā teikts:

„Caurskatot Mārupes ciema darbaļaužu deputātu padomes iesniegtos materiālus par pils. Bērziņš Rūdolfa Jāņa d., dzīv. Mārupes ciema „Grundās” un noklausoties Mārupes ciema darbaļaužu deputātu padomes priekšsēdētāja b.Grilova un pils. Bērziņa paskaidrojumu, rajona darbaļaužu deputātu padomes izpildu komiteja atrada, ka pils. Bērziņa Rūdolfa Jāņa d., dzīv. Mārupes ciema „Grundās” saimniecībai ir sekojošas budžu pazīmes:

1. Agrākā saimniecības zemes kopplatība 45 ha 1940./41. g. Izvedot zemes reformu, atgriezti 15 ha, no kuriem 8 ha piešķirti jaunsaimniekam Bubucim. Vācu okupācijas laikā pils. Bērziņš atņēmis pils. Bubucim piešķirto zemi un 1944. g. saimniecību otrreiz skārusi zemes reforma.
2. Laikā no 1946. g. līdz 1948. g. saimniecībā nodarbināts algots darbaspēks – pils. Petrovs Jānis Andreja d.

²¹⁸ LVA, PA-116. f., 8. apr., 85. l., 4. lp.

²¹⁹ LVA, 270. f., 2. apr., 1984. l., 230. lp.

3. Pils. Bērziņš Rūdolfis Jāņa d. sieva Bērziņš Īda bija Latvijas laikā sastāvējusi aizsargu organizācijā un bija kā priekšniece. Minētā pilsone kolhozā strādā slikti un izplata dažādas pretvalstiskas baumas.

Ņemot vērā minēto, rajona darbaļaužu deputātu padomes izpildu komiteja

nolemj:

- 1) Pils. Bērziņš Rūdolfu Jāņa d., dzīv. Māilupes ciema „Grundās” ieslēgt budžu sarakstā kā saimniecības īpašnieku, kuru divas reizes skārusi zemes reforma un kurā nodarbināts algots darba spēks.
- 2) Uzdot kolhozu „Igrive” valdei izslēgt pils. Bērziņš Rūdolfu Jāņa d. ar ģimeni no kolhoza.
- 3) Uzdot Māilupes ciema darbaļaužu deputātu padomei pārvietot pils. Bērziņu aiz kolhoza robežas.

Alūksnes rajona darbaļaužu deputātu padomes

izpildu komitejas priekšsēdētājs

(Mencis)

sekretāre

(Korbs)²²⁰

Pēc 1953. gada 1. jūlija likuma „Par lauksaimniecības nodokli”, paaugstināts lauksaimniecības nodoklis, ar kādu daudzus gadus bija apliktas „kulaku” saimniecības, vairs nebija paredzēts. Faktiski ar to izbeidzās „kulaku” meklēšana, viņu iekļaušana „kulaku” sarakstos un saimniecību sagraušana ar nodokļiem. No specnometinājuma atbrīvotajiem „kulakiem” deportācijas laikā konfiscētā īpašuma atdošana nebija paredzēta. 1956. gada 20. jūnija slepenā paskaidrojumā, visiem Latvijas PSR pilsētu (rajonu) izpildu komiteju priekšsēdētājiem, LPSR Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieks M. Plūdonis rakstīja:

„(..) Latvijas PSR Ministru padome iesaka izskaidrot tām personām, kuras bija pārvietotas administratīvā kārtā un atgriezušās uz dzīvi Latvijas PSR, ja tās prasa īpašuma atdošanu, ka konfiscētais īpašums atpakaļ nav jāatdod.”²²¹

Papildinot šo norādījumu, M. Plūdonis 1956. gada 28. augusta vēstulē rajonu un pilsētu izpildu komiteju priekšsēdētājiem paziņoja:

„(..) izskaidrojiet ciemu padomju un kolhozu priekšsēdētājiem, ka no specnometinājuma atgriezušos personu iesniegumus jautājumos par īpašuma atdošanu Latvijas PSR Ministru padome neizskatīs.

Kolhoziem un ciema padomēm jāsniedz palīdzība minētajām personām, piešķirot apdzīvojamo platību un iekārtojot darbā kolhozos, sovhozos un citos uzņēmumos. Ja no

²²⁰ LVA, 270. f., 2. apr., 6477. l., 21. lp.

²²¹ LVA, 327. f., 1.s apr., 84. l., 27., 28. lp.

specnometinājuma atgriezušās personas iestājas par kolhoza biedriem, tad atkarībā no kolhoznieku kopsapulces lēmuma, kolhoza valdei jāsniedz tām atbalsts, uz atvieglotiem noteikumiem no kolhoza iegādājoties govi, dzīvojamo māju utt.”²²²

Bija jāpaiet daudziem gadiem, lai represētie latviešu zemnieki, kuri atgriezās no Sibīrijas nometinājuma vietām, atgūtu godīga cilvēka vārdu, zaudēto mantu vai saņemtu par to kompensāciju, bet bijušo kolhozu vietā laukos noteicošo vietu atkal ieņemtu tradicionālās individuālās zemnieku saimniecības.

²²² LVA, 327. f., 1.s apr., 84. l., 16. lp.